

**ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ
НАЦЫЯНАЛЬнай АКАДЭМІі НАВУК БЕЛАРУСІ**

Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя

**Вынікі археалагічных даследаванняў
на тэрыторыі Беларусі ў 2024 годзе**

**П Р А Г Р А М А
І
Т Э З І С Ы Д А К Л А Д А Ў**

14–16 мая 2025 г.

Мінск – Навагрудак – Мінск

*Запрашаем наведаць археалагічную навукова-музейную экспазіцыю
Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
г. Мінск, вул. Акадэмічная, 1, тэл. +375 17 3791834 / +375 17 3789093*

*Запрашаем наведаць Навагрудскі гісторыка-краязнаўчы музей
г. Навагрудак, вул. Гродзенская, 2, тэл. +375 1597 45918*

АРГАНІЗАЦЫЙНЫ КАМІТЭТ

Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі ў 2024 г.»

Лакіза Вадзім Леанідавіч – дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (старшыня);

Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч – загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік старшыні);

Вайцеховіч Андрэй Вячаслававіч – загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (адказны сакратар);

Віннікава Валянціна Яўгенаўна – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Ганчарэнка Кірыл Дзмітрыевіч – намеснік дырэктара па агульных пытаннях Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Дрэвіла Вольга Алегаўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Жышко Наталля Міхайлаўна – начальнік аддзела ідэалагічнай работы і па справах моладзі Навагрудскага раённага выканаўчага камітэта;

Касцюкевіч Анастасія Уладзіміраўна – загадчык аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфектаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Кошман Вадзім Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Пруднікаў Павел Мікалаевіч – юрысконсульт Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Ткачова Марыя Іванаўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Трубчык Павел Анатольевіч – намеснік дырэктара па навуковай рабоце Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук

ПАРТНЁРЫ КАНФЕРЭНЦЫІ

Навагрудскі раённы выканаўчы камітэт

Навагрудскі гісторыка-краязнаўчы музей

Навуковая, вытворча-практычная газета Беларусі «Навука»

Парадак працы канферэнцыі

14 мая 2025 г.

*(філіял установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт»
«Навагрудскі гандлёва-эканамічны каледж», г. Навагрудак, вул. Міцкевіча 15)*

8.00	Выезд з г. Мінска (вул. Акадэмічная, 1) у г. Навагрудак
10.00–10.15	Цырымонія ўскладання кветак да Помніка Невядомаму Салдату, г. Навагрудак
10.15 – 10.45	Рэгістрацыя ўдзельнікаў канферэнцыі
10.45 – 11.00	Адкрыццё канферэнцыі
11.00 – 13.00	Пленарнае пасяджэнне
13.00 – 13.30	Абедзенны перапынак
13.30 – 15.00	Пасяджэнне сесіі 1
15.00 – 18.00	Экскурсійная праграма з наведваннем гісторыка-культурных і археалагічных аб'ектаў г. Навагрудак
19.00	Выезд з г. Навагрудак у г. Мінск

15 мая 2025 г.

(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, г. Мінск, вул. Акадэмічная 1, ауд. 223)

9.30 – 11.00	Пасяджэнне сесіі 2
11.00 – 11.15	Перапынак
11.15 – 13.00	Пасяджэнне сесіі 3
13.00 – 14.00	Абедзенны перапынак
14.00 – 15.30	Круглы стол «Ахова гісторыка-культурнай і археалагічнай спадчыны. Праблема “чорнага капальніцтва”»
15.30 – 15.45	Перапынак
15.45 – 18.00	Пасяджэнне сесіі 4

16 мая 2025 г.

(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, г. Мінск, вул. Акадэмічная 1, ауд. 223)

9.30 – 12.10	Пасяджэнне сесіі 5
12.10 – 12.20	Перапынак
12.20 – 13.00	Постэрная сесія
13.00 – 14.00	Абедзенны перапынак
14.00 – 15.15	Пасяджэнне сесіі 6
15.15 – 15.30	Перапынак
15.30 – 17.00	Пасяджэнне сесіі 7
17.00 – 17.30	Падвядзенне вынікаў работы і закрыццё канферэнцыі

Рэгламент працы: выступленне на пленарным пасяджэнні — да 20 хвілін
выступленне на пасяджэннях сесій — да 15 хвілін
прадстаўленне постэрнага даклада — да 3 хвілін

Працоўныя мовы канферэнцыі: беларуская, руская

Серада, 14 мая 2025 г.
Адкрыццё канферэнцыі
(філіял установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт”
“Навагрудскі гандлёва-эканамічны каледж”, г. Навагрудак, вул. Міцкевіча 15)

Прывітальнае слова Старшыні Навагрудскага раённага выканаўчага камітэта
Чаркоўскага Сяргея Сяргеевіча

Прывітальнае слова і выступленне на тэму
«Археология в Институте истории НАН Беларуси: 2024 год»
дырэктара Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдата гістарычных навук, дацэнта
Лакізы Вадзіма Леанідавіча

Пленарнае пасяджэнне 11.00–13.00

Мадэратары:

Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч – загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск);

Жышко Наталля Міхайлаўна – начальнік аддзела ідэалогіі і па справах моладзі Навагрудскага раённага выканаўчага камітэта (Беларусь, Навагрудак)

Даклады

Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Селязнёў Юрый Уладзіміравіч** – незалежны даследчык (Беларусь, Іванава); **Ачарадны Аляксандр Канстанцінавіч** – старшы навуковы супрацоўнік аддзела палеаліту Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН, кандыдат гістарычных навук (Расія, Санкт-Пецярбург); **Куранкова Алена Іванаўна** – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела палеагеаграфіі чацвярцічнага перыяду Інстытута геаграфіі РАН, кандыдат геаграфічных навук (Расія, Масква); **Баранаў Дзмітрый Валер'евіч** – навуковы супрацоўнік аддзела палеагеаграфіі чацвярцічнага перыяду Інстытута геаграфіі РАН, кандыдат геаграфічных навук (Расія, Масква); **Вашкоў Андрэй Аляксандравіч** – старшы навуковы супрацоўнік Геалагічнага інстытута КНЦ РАН, кандыдат геолога-мінэралагічных навук (Расія, Апаціты); **Курбанаў Рэджэп Нурмурадавіч** – старшы навуковы супрацоўнік аддзела палеагеаграфіі чацвярцічнага перыяду Інстытута геаграфіі РАН, кандыдат геаграфічных навук (Расія, Масква); **Іваноў Яраслаў Дзмітрыевіч** – лабарант аддзела палеаліту Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН (Расія, Санкт-Пецярбург); **Ткачова Марыя Іванаўна** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Вынікі даследаванняў месцазнаходжання ранняга палеаліту Агова 1 у 2023 – 2024 гг.»

Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск); **Малюціна Ганна Андрэеўна** – навуковы супрацоўнік Эксперыментальна-трасалагічнай лабараторыі Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН, кандыдат гістарычных навук (Расія, Санкт-Пецярбург); **Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск).

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на стаянцы Асавец 2 – вынікі даследаванняў 2024 г.»

Вайцяховіч Андрэй Вячаслававіч – загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); **Лакіза Вадзім Леанідавіч** – дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); **Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч** – загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Комплексныя даследаванні археалагічнага комплексу на рацэ Менка ў 2024 г.: асаблівасці, значэнне, перспектывы»*

Медведева Мария Владимировна – заведующий архивом Института истории материальной культуры РАН, кандидат исторических наук (Россия, Санкт-Петербург)

Тема доклада: *«Материалы по изучению и сохранению памятников археологии и архитектуры Новогрудского уезда Минской губернии в собрании Императорской археологической комиссии»*

Костюкевич Анастасия Владимировна – заведующий отделом научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Минск)

Тема доклада: *«Археологические работы в Новогрудке в 2018 – 2024 гг.»*

Пазднякоў Валерый Сямёнавіч – загадчык аддзела археаграфіі Беларускага навукова-даследчага інстытута дакументазнаўства і архіўнай справы (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Новагародская замкавая царква ў міжкультурных сувязях XIII – XIV стагоддзяў»*

Сесія 1. Археалагічныя даследаванні помнікаў эпохі Сярэднявечча і Новага часу 13.30-15.00

Мадэратар: Кошман Вадзім Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Сакратар: Кухарава Кацярына Аляксандраўна – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Даклады

Башкоў Аляксандр Аляксандравіч – прафесар кафедры гісторыі славянскіх народаў БрДУ імя А.С. Пушкіна, доктар гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Брэст)

Тэма даклада: *«Старажытны Камянец: гісторыя і перспектывы археалагічнага вывучэння»*

Тарабардина Ольга Альбертовна – заведующий филиалом “Центр археологических исследований” Новгородского музея-заповедника, кандидат исторических наук (Россия, Великий Новгород); **Торопова Елена Владимировна** – заведующий кафедрой истории России и археологии Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого, кандидат исторических наук, доцент (Россия, Великий Новгород); **Сингх Виктор Кашмирович** – старший научный сотрудник кафедры археологии исторического факультета Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова, кандидат исторических наук (Россия, Москва); **Фараджеева Наталия Николаевна** – научный сотрудник отдела средневековой археологии Институт археологии РАН, кандидат исторических наук (Россия, Москва); **Гринев Андрей Михайлович** – старший преподаватель кафедры истории России и археологии Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого, кандидат исторических наук

наук, доцент (Россия, Великий Новгород); **Торопов Сергей Евгеньевич** – директор Центра археологических исследований Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого (Россия, Великий Новгород); **Петров Михаил Иванович** – старший научный сотрудник филиала “Центр археологических исследований” Новгородского музея-заповедника (Россия, Великий Новгород)

Тема доклада: «Троицкий XVII раскоп в Великом Новгороде: результаты исследований 2024 года»

Піліповіч Віталь Юр'евіч – старшы выкладчык кафедры гісторыі славянскіх народаў БрДУ імя А.С. Пушкіна (Беларусь, Брэст)

Тэма даклада: «Сучасныя падыходы да арганізацыі археалагічных наглядаў (на прыкладзе Кобрынскага ўмацавання Брэсцкай крэпасці)»

Кенько Павел Михайлович – научный сотрудник отдела археологии Средних веков и Нового времени Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Минск)

Тема доклада: «Исследования Гольшанского археологического комплекса в 2024 г.»

Дзярновіч Алег Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Пераглядзець гісторыю замка: вынікі найноўшых архітэктурна-археалагічных даследаванняў у Крэўскім замку»

Соболев Владислав Юрьевич – специалист Института истории Санкт-Петербургского государственного университета (Россия, Санкт-Петербург)

Тема доклада: «Учет и охрана памятников археологии на Северо-Западе Российской Федерации»

15.00 – 18.00

Экскурсійная праграма з наведваннем гісторыка-культурных і археалагічных аб'ектаў г. Навагрудак

Чацвер, 15 мая 2025 года
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, ауд. 223)

Сесія 2. Археалагічныя даследаванні помнікаў каменнага веку

9.30 – 11.00

Мадэратар: Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук;

Сакратар: Бухалка Юлія Сяргееўна – лабарант першай кваліфікацыйнай катэгорыі аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Даклады

Крывальцэвіч Мікалай Мікалаевіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук;
Вайтовіч Аляксандра Уладзіміраўна – дацэнт кафедры інфармацыйных тэхналогій і сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Мінскага філіяла Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя

Г. В. Пляханава, кандыдат гістарычных навук; **Ткачоў Алег Юр'евіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Какорыца-4 – помнік каменнага веку і эпохі бронзы ў Заходнім Палессі: некаторыя вынікі археалагічных раскопак 2024 г.»*

Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Ткачова Марыя Іванаўна** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Шадыра Вадзім Іосіфавіч** – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); **Ліневіч Сяргей Барысавіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Федарук Дар'я Аляксандраўна** – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Русецкі Іван Аляксеевіч** – студэнт факультэта гісторыі, камунікацыі і турызму Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: *«Вынікі працы комплекснай археалагічнай экспедыцыі на помніку Клішына 3 (Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2024 г.»*

Гаршкоў Аляксандр Дзмітрыевіч – дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: *«Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2024 г.»*

Вороненко Олег Васильевич – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Скакун Наталья Николаевна** – старшы навуковы супрацоўнік Эксперыментальна-трасалогічнай лабараторыі Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН, кандыдат гістарычных навук (Росія, Санкт-Пецярбург); **Терехіна Вера Владимировна** – маладшы навуковы супрацоўнік Эксперыментальна-трасалогічнай лабараторыі Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН (Росія, Санкт-Пецярбург)

Тэма даклада: *«Новыя археалагічныя раскопкі стоянкі каменнага веку Коромка 2 (2023–2024 гг.) і прэварытальныя рэзультаты трасалогічнага аналізу кремневага інвентаря»*

Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Ткачоў Алег Юр'евіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Ткачова Марыя Іванаўна** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічныя даследаванні на помніку Спорава 2 (Бярозаўскі раён, Брэсцкая вобласць) у 2024 г.»*

Гаршкоў Аляксандр Дзмітрыевіч – дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: *«Вынікі даследаванняў помніка Старая Руда 2 (Гродзенскі раён) у 2024 годзе»*

Язэпенка Ігар Мікалаевіч – старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Трэці сезон палявых даследаванняў на помніку каменнага веку Нябышына 1 у вярхоўі Бярэзіны»*

Ткачоў Алёг Юр’евіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 2024 г.»*

Перапынак 11.00 – 11.15

**Сесія 3. Археалагічныя даследаванні помнікаў бронзавага - жалезнага вякоў
11.15 – 13.00**

Мадэратар: Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Сакратар: Лучава Уладзіслава Аляксееўна – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Даклады

Крывальцэвіч Мікалай Мікалаевіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічныя даследаванні 2024 г. у Капаньскім мікрарэгіёне (Усходняе Палессе): працяг раскопак курганнага могільніка ў Капані-18»*

Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічны мікрарэгіён Бярэзіча: вынікі даследаванняў 2024 г.»*

Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Махнач Уладзімір Віктаравіч** – дэкан факультэта павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі ІДА БДУ; **Чарняўскі Максім Міхайлавіч** – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук; **Ткачова Марыя Іванаўна** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Знаходкі фасілій Crinidea у кантэксце матэрыялаў археалагічных помнікаў каменнага - жалезнага вякоў з тэрыторыі Беларусі»*

Егоров Егор Дмитриевич – ассистент кафедры истории России и археологии, Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого; **Егорова Анастасия Васильевна** – ассистент кафедры истории России и археологии, Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого (Россия, Великий Новгород)

Тэма даклада: *«Кераміка раннега жалезнага веку на тэрыторыі сучаснай Новгородскай вобласці: обзор источниковой базы»*

Атрохаў Дзяніс Анатольевіч – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Матэрыялы грунтовых могільнікаў рымскага часу каля п. Ільч: сістэматызацыя і аналіз крыніц»*

Касюк Алена Фёдараўна – загадчык аддзела археалогіі УК «Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей», кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: *«Асноўныя вынікі археалагічных прац на паселішчах Масты (Зальвяны)-4 Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці і Стытычава-1 Пінскага раёна Брэсцкай вобласці»*

Бубенько Татьяна Станиславовна – вядучы навуковы супрацоўнік НИС Витебского государственного университета имени П. М. Машерова, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Витебск)

Тэма даклада: *«Изучение поселений 1 тыс. н.э. в Витебском Подвиньи в 2024 г.»*

Перапынак на абед
13.00–14.00

Круглы стол
«Ахова гісторыка-культурнай і археалагічнай спадчыны.
Праблема “чорнага капальніцтва”»

14.00–15.30

Інстытут гісторыі НАН Беларусі, як арганізатар Круглага стала, ставіць перад сабой мэту больш шырокага інфармавання навуковай грамадскасці аб выкананні Плана мерапрыемстваў 2024 – 2026 гг. па ўдасканаленні механізмаў супрацьдзеяння парушэнням у сферы аховы гісторыка-культурнай і археалагічнай спадчыны, аб ініцыятывах і дзейнасці вучоных па супрацьдзеянню незаконнаму пошуку і абароту археалагічных артэфактаў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь.

Задачамі Круглага стала з’яўляюцца абмеркаванне шырокага спектра складаных пытанняў, звязаных з прававым аспектам аховы археалагічнай спадчыны, супрацьдзеяннем пашкоджанню археалагічных аб’ектаў фізічнымі і юрыдычнымі асобамі, удасканаленнем нормаў заканадаўства, якія рэгулююць правядзенне археалагічных даследаванняў, незаконнаму выкарыстанню спецыяльнага пошукавага абсталявання “чорнымі капальнікамі”.

Лакиза Вадим Леонидович – директор Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Мінск); **Кошман Вадим Иванович** – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх векаў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Мінск); **Авласович Алексей Михайлович** – заведуючы цэнтрам археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Деятельность Института истории НАН Беларуси по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь»*

Выступленні ўдзельнікаў Круглага стала
Дыскусія

**Сесія 4. Археалагічныя даследаванні помнікаў эпохі Сярэднявечча і Новага часу
15.45 – 18.00**

Мадэратар: *Няклюдава Таццяна Анатольеўна* – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Сакратар: *Атрохаў Дзяніс Анатольевіч* – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Даклады

Бегунова Виктория Викторовна – старший научный сотрудник отдела археологии ОГБУК "Смоленский государственный музей-заповедник" (Россия, Смоленск)

Тэма доклада: *«Участники Смоленского археологического общества 1922 года»*

Вайтовіч Аляксандра Уладзіміраўна – дацэнт кафедры інфармацыйных тэхналогій і сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Мінскага філіяла Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя Г. В. Плеханава, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Дрегова». Неапублікаваная праца І. А. Сербавы як крыніца па гісторыі беларускай археалогіі 1900–1912 гг.»*

Авласович Алексей Михайлович – заведующий центром археологии Беларуси Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Минск)

Тэма доклада: *«Археологическое изучение курганных некрополей Могилёвской области в 2024 г.»*

Магалінскі Ігар Уладзіміравіч – дацэнт кафедры гісторыі і сацыяльных камунікацый Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Еўфрасінні Полацкай, кандыдат гістарычных навук; **Коц Аляксей Леанідавіч** – незалежны даследчык (Беларусь, Полацк)

Тэма доклада: *«Новыя археалагічныя даследаванні на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2024–2025 гг.»*

Курловіч Паліна Сяргееўна – загадчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; **Зыль Алесь Віктараўна** – выкладчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта; **Нікітка Анастасія Анатольеўна** – спецыяліст кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ, аспірант; **Панкевіч Глеб Дзмітрыевіч** – магістрант Універсітэта НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Даследаванні археалагічнага комплексу Рэчкі (Вілейскі раён) у 2024 г.»*

Коц Аляксей Леанідавіч – незалежны даследчык (Беларусь, Полацк)

Тэма доклада: *«Даследаванні паўночнай галерэі Полацкага Спаса-Праабражэнскага храма ў 2020, 2024 гг.»*

Клімаў Марат Васільевіч – старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2024 г.»*

Касюк Алена Фёдораўна – загадчык аддзела археалогіі УК «Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей», кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: *«Да гісторыі Каложскага плато ў Гродна па даных археалогіі»*

Дзярновіч Алег Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Яшчэ адзін Ракавецкі скарб? Новыя знаходкі дзірхамаў у ваколіцах Крэва»*

Пятніца, 16 мая 2025 года
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, ауд. 223)

Сесія 5. Даследаванне і ахова археалагічнай і гісторыка-культурнай спадчыны
9.30 – 12.10

Мадэратар: Спірын Іван Уладзіміравіч – старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук

Сакратар: Крумплеўскі Уладзіслаў Станіслававіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Даклады

Юрчак Дзяніс Валер’евіч – галоўны спецыяліст аддзела работы арганізацый сферы культуры ўпраўлення культуры Віцебскага абласнога выканаўчага камітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Віцебск)

Тэма даклада: *«Вынікі інвентарызацыі помнікаў археалогіі ў Віцебскім і Чашніцкім раёнах Віцебскай вобласці»*

Крумплеўскі Уладзіслаў Станіслававіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Першаснае даследаванне крыпты-капліцы роду Качанаў»*

Астаповіч Антон Уладзіміравіч – дырэктар ПТУП «Маёнтак Падароск» (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Вынікі прац па раскрыццю аўтэнтычных канструкцый пры правядзенні рэстаўрацыі будынка былой сінагогі канца XVIII ст. у в. Ізабелін Ваўкавыскага раёна»*

Воротинская Лариса Сергеевна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Восточной Европы и Сибири Государственного Эрмитажа (Россия, Санкт-Петербург); **Дробушевский Александр Иванович** – навуковы супрацоўнік Ветковского музея старообрядчества и белорусских традиций им. Ф.Р. Шклярова, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Ветка)

Тэма даклада: *«Исследования Южно-Белорусской экспедиции на зарубинецком могильнике Горошков в 2024 г.»*

Мяцельскі Андрэй Анатольевіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX – XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Даследаванне касцёла св. Казіміра ў Стоўбцах у 2024 г.»*

Древило Ольга Олеговна – научный сотрудник отдела археологии Средних веков и Нового времени Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Минск)

Тема доклада: *«Предварительные результаты изучения городища-1 возле д. Лучин Рогачёвского района Гомельской области в 2023 г.»*

Линденков Дмитрий Николаевич – ученый секретарь Гомельского дворцово-паркового ансамбля; **Иванова-Праля Екатерина Сергеевна** – старший научный сотрудник отдела археологии и охраны историко-культурного наследия Гомельского дворцово-паркового ансамбля (Беларусь, Гомель)

Тема доклада: *«Археологические исследования на территории южного посада средневекового Гомеля в 2024 г.»*

Ясковіч Ганна Сяргееўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Ліневіч Сяргей Барысавіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Выратавальныя археалагічныя даследаванні падчас рэканструкцыі цэнтральнай часткі г. Валожын у 2024 г.»*

Линевич Сергей Борисович – научный сотрудник отдела археологии первобытного общества Института истории НАН Беларуси; **Ткачёв Олег Юрьевич** – научный сотрудник отдела археологии первобытного общества Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Минск)

Тема доклада: *«Спасательные археологические исследования в г.п. Мир Кореличского района Гродненской области»*

Почобут Наталья Александровна – заведующий отделом сохранения и использования археологического наследия Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук (Беларусь, Минск)

Тема доклада: *«Археологические наблюдения 2024 г. в Гродно»*

Дзярновіч Сяргей Дзмітрыевіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тема доклада: *«Археологические исследования (наблюдения) на территории восточной окраины исторического центра г. Минска в 2024 г.»*

Колединский Леонид Владимирович – старший научный сотрудник отдела сохранения и использования археологического наследия Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук; **Почобут Наталья Александровна** – заведующий отделом сохранения и использования археологического наследия Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук; **Родин Вячеслав Сергеевич** – краевед (Беларусь, Минск)

Тема доклада: *«Археологические наблюдения в исторической зоне г. Новогрудка в 2024 г.»*

**Постэрная сесія
12.20-13.00**

Мадэратары:

Ткачоў Алег Юр’евіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Аксючыц Алёг Дзмітрыевіч – навуковы супрацоўнік навукова-фондавага аддзела Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту, аспірант кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічная разведка на гарадзішчы ў аг. Даўгінава Вілейскага раёна Мінскай вобласці»*

Байковская Елена Арсентьевна – навуковы супрацоўнік ГПУ Нацыянальнага парка «Прыпяцкі» (Беларусь, Лясковічы)

Тэма даклада: *«Матэрыялы археалагічных даследаванняў на тэрыторыі НП “Прыпяцкі” в 2024 г.»*

Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічныя даследаванні паселішча Берагавы ІІІ 2024/2025 гг. у зоне будаўнічых работ (Гродзенскае Панямонне)»*

Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Палявыя даследаванні 2024 г. майстэрні каменнага веку Выгода І (Мастойскі раён Гродзенскай вобласці)»*

Дубицкая Наталья Николаевна – старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першобытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Исследования в Пинске в 2024 г.»*

Круплевский Владислав Станиславович – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх векаў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Віннікова Валентина Евгеньевна** – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Антрапалагічнае даследаванне пагребенняў з плошчкі Большага Горадзішча на р. Менка»*

Кунаш Аляксандр Алегавіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Віннікава Валянціна Яўгенаўна** – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2024 г.»*

Линевич Сергей Борисович – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першобытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Атрохов Денис Анатольевич** – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першобытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Спасательные археологические исследования в Воложинском районе Минской области и Кобринском районе Брестской области»*

Логвинова Дарья Сергеевна – маладшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх векаў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічнае даследаванне гарадзішча в аг. Княжыцы Могилёўскага раёна в 2024 г.»*

Лучшава Уладзіслава Аляксееўна – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Даследаванне селішча жалезнага веку Яскавічы-1 у 2024 г.»*

Ляшкевіч Элона Аляксандраўна – навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«100 год вывучэння Банцараўскага гарадзішча: чарговы этап»*

Неклюдова Татяна Анатольевна – научный сотрудник отдела археологии Средних веков и Нового времени Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Минск)

Тэма доклада: *«Предварительные итоги спасательных археологических исследований в историческом центре г. Бреста в 2024 – 2025 гг.»*

Ткачова Марыя Іванаўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Калінкавіцкім раёнах у 2023–2024 гг.»*

Шуткова Надежда Петровна – доцент кафедры археологии, истории Беларуси и специальных исторических дисциплин историко-филологического факультета МГУ им. А.А. Кулешова; **Терентьев Игорь Валерьевич** – преподаватель историко-филологического факультета МГУ им. А.А. Кулешова (Беларусь, Могилёв)

Тэма доклада: *«Находки изразцов с территории города Могилёва (по материалам археологических исследований 2022–2024 гг.)»*

Ятин Павел Николаевич – младший научный сотрудник отдела археологии первобытного общества Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Минск)

Тэма доклада: *«Результаты археологических разведок в Гомельском Поднепровье в 2024 г.»*

**Перапынак на абед
13.00–14.00**

**Сесія 6. Вынікі падводных археалагічных даследаванняў
14.00–15.15**

Даклады

Мадэратар: Крывальцэвіч Мікалай Мікалаевіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук;

Сакратар: Дрэвіла Вольга Алегаўна – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, магістр гістарычных навук

Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук; **Ліневіч Сяргей Барысавіч** – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, магістр гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма доклада: *«Падводныя даследаванні паселішча паўночнабеларускай культуры Крывіна 3 у 2024 г.»*

Кошман Вадзім Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Археалагічныя работы 2024 г. на месцы пераправы арміі Напалеона праз р. Бярэзіну ў лістападзе 1812 г.»*

Спирин Иван Владимирович – старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх векаў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук; **Лихачёв Андрей Станіслававіч** – прадседатэль дайвінг-цэнтра «Морской-Пегас», лаборант рэспубліканскай лабараторыі гісторыка-культурнага наследзя Цэнтру даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Краткие итоги работы подводной археологической экспедиции в г. Витебске в 2024 г.»*

Линевич Сергей Борисович – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі перабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2024 г. Методический аспект»*

Шарковская Наталья Юрьевна – вядучы навуковы супрацоўнік УК «Віцебскі абласны краязнаўчы музей» (Беларусь, Віцебск)

Тэма даклада: *«Случайные подводные находки из русла Западной Двины (от Рубы до Старого Села) археологического собрания ВОКМ и их новые поступления за 2024 г.»*

Перапынак
15.15–15.30

Сесія 7. Вынікі камеральных даследаванняў і рэстаўрацыйных мерапрыемстваў
15.30–17.00

Даклады

Мадэратары: **Вайцяховіч Андрэй Вячаслававіч** – загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Сакратар: **Граф Вадзім Ігаравіч** – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфектаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі,

Торопов Сергей Евгеньевич – дырэктар Цэнтру археалагічных даследаванняў Новгородскага дзяржаўнага ўніверсітэта ім. Яраслава Мудрага (Расія, Вялікі Навгорад)

Тэма даклада: *«Опыт консервации крупных объектов из мокрой археологической древесины из Троицкого XVII раскопа в Великом Новгороде»*

Пугачэўскі Аляксандр Віктаравіч – загадчык лабараторыі праблем экалогіі лесу і дэндрахраналогіі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча НАН Беларусі, кандыдат біялагічных навук; **Лукін Віталь Васільевіч** – вядучы навуковы супрацоўнік лабараторыі праблем экалогіі лесу і дэндрахраналогіі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча НАН Беларусі, кандыдат біялагічных навук; **Моцны Віталь Віктаравіч** – малодшы навуковы супрацоўнік лабараторыі праблем экалогіі лесу і дэндрахраналогіі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча НАН Беларусі; **Вайцяховіч Андрэй**

Вячаслававіч – загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Датаванне ўнутрыважных канструкцый з археалагічнага комплексу Менка на аснове дендрахраналагічнага аналізу драўніны»*

Дупанов Сергей Александрович – навучны супрацоўнік УО «Белорусский государственный технологический университет» (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Подготовка и консервация археологической древесины с археологического комплекса на р. Менке»*

Костюкевич Анастасия Владимировна – заведующий отделом научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси, кандидат исторических наук, доцент (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Консервация комплекса железных изделий из раскопок Менки»*

Храбров Данил Сергеевич – ассистент кафедры истории России и археологии Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого (Россия, Великий Новгород)

Тэма даклада: *«Опыт использования информационных систем и цифровых баз данных в дендрохронологии»*

Болонин Илья Артёмович – ассистент кафедры истории России и археологии, лаборант Центра археологических исследований Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого; **Соколов Александр Юрьевич** – лаборант Центра археологических исследований Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого (Россия, Великий Новгород)

Тэма даклада: *«Стеклянные браслеты Старой Руссы: обзор коллекции из раскопок 1966–2024 гг.»*

Шаціло Аляксандр Сяргеевіч – мастак аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Реставрация керамических изделий на базе Института истории НАН Беларуси»*

Граф Вадим Игоревич – младший научный сотрудник отдела научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: *«Украшение изделий из кожи в XII–XIV вв. (по материалам археологических коллекций Полоцка и Витебска)»*

Падвядзенне вынікаў работы і закрыццё канферэнцыі
17.00 – 17.30

Тэзісы дакладаў
Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі
«Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі
ў 2024 годдзе»

Археология в Институте истории НАН Беларуси: 2024 год

Ключевые слова: археология, государственная программа научных исследований, спасательная археология, археологическая экспертиза, конференции, выставки, популяризация

Археологические исследования в Институте истории НАН Беларуси (далее – Институт истории) проводятся в рамках государственной программы научных исследований на 2021–2025 гг. «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства» подпрограммы № 1 «История», утвержденной Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 27.07.2020 №438 (руководитель программы – академик А.А. Коваленя; руководитель подпрограммы «История» – директор Института истории, канд. истор. наук, доц. В.Л. Лакиза). Научно-исследовательская работа соответствует приоритетному направлению «Обеспечение безопасности человека, общества и государства: социогуманитарная, экономическая и информационная безопасность (человек, общество и государство, история, культура, образование и молодежная политика, физическая культура, спорт и туризм, управление техническими, технологическими и социальными процессами)», утвержденному Указом Президента Республики Беларусь от 07.05.2020 г. № 156 «О приоритетных направлениях научной, научно-технической и инновационной деятельности на 2021–2025 годы».

Археологи Института истории выполняют НИР «Актуальные направления археологических исследований: от древности до современности» в составе комплексного задания 12.1.1. «Археологическое наследие как фактор обеспечения гуманитарной безопасности белорусского общества» (науч. рук. – канд. истор. наук, доц. В.И. Кошман). Проводятся разные по масштабу фундаментальные и спасательные (охранные) исследования, в том числе и на наиболее значимых объектах археологии в рамках реализации «Концепции формирования и развития национальных археологических проектов».

В 2024 г. учеными Института истории в соответствии с поручением Совета Министров Республики Беларусь от 24.01.2023 № 34/540-25/984р успешно выполнен План мероприятий по реализации концепции комплексного развития археологического комплекса на р. Менке (дер. Городище, Минский район). С ходом и результатами археологических исследований ознакомились Заместитель Премьер-министра И.В. Петришенко (17.07.2024 г.), Премьер-министр Республики Беларусь Р.А. Головченко (11.10.2024 г.), руководители министерств и ведомств, органов исполнительной власти, представители СМИ.

В результате исследований городища на реке Менке были изучены деревянные оборонительные сооружения древнерусского времени. Подтверждена городская структура комплекса: Малое городище – детинец, Большое городище – укрепленный окольный город, селища – неукрепленные посады. На территории окольного города найдены погребения, которые предположительно могли быть связаны с деревянным храмом. Проведенные исследования подтверждают, что поселение на р. Менке с конца X по начало XII в. являлось достаточно крупным городом, который отождествляется с летописным Менском.

Институт истории на постоянной основе осуществляет археологическую экспертизу строительных проектов, разработку и выполнение мер по охране археологического наследия в зоне земляных, строительных и мелиоративных работ, обследование современного состояния памятников археологии, включенных в Государственный список историко-культурного наследия Республики Беларусь и подготовку проектов их зон охраны. Так, за 2024 г. Институт истории выдал 2994 заключений об отсутствии на территории проведения земляных и строительных работ или необходимости принятия мер по их охране 209 юридическим лицам и 22 таких же заключений 21 гражданину.

В целом, в рамках выполнения научных исследований по компетенции Института истории, учеными, в том числе археологами, подготовлено 258 экспертных заключений, аналитических записок, рекомендаций и ответов на запросы в Администрацию Президента Республики Беларусь, Совет Министров, Совет Республики, Генеральную прокуратуру, Министерство внутренних дел,

Министерство образования, Министерство культуры, Министерство информации, областные и районные исполнительные комитеты, другие заинтересованные органы государственного управления.

В 2024 г. археологи Института истории НАН Беларуси участвовали в выполнении 4 проектов, финансируемых БРФФИ: «Биоархеологическая реконструкция образа жизни и физических характеристик средневекового населения Беларуси и европейской части России»; «Концептуальные основы государственной политики в отношении материальных историко-культурных ценностей Беларуси (1945–2017 гг.)»; «Сообщества охотников-рыболовов раннего голоцена по данным археологических и естественнонаучных исследований поселений Полесья и Предполесья»; «Археологический комплекс X–XI вв. у д. Бирули Докшицкого района в контексте функционирования водного пути из варяг в греки».

Археологами Института истории также проводится целенаправленная работа по популяризации истории, ознакомлению жителей и гостей столицы с новыми археологическими артефактами. На протяжении 2024 г. регулярно проводились экскурсии в Археологической научно-музейной экспозиции Института истории. Кроме того, наши ученые приняли участие в 13 выставках международного и республиканского значения, среди которых отметим выставки: в Национальной библиотеке Беларуси, посвящённую Дню белорусской науки (26.01.2024), на семейно-патриотическом празднике, посвященном 80-летию освобождения Беларуси от немецко-фашистских захватчиков в санатории «Лесное» (31.05.2024–01.06.2024), на фестивале «Истоки. Шаг к Олимпу» в Пружанах (05–09.06.2024), ко Дню археолога и к визиту Премьер-министра Беларуси Р.А.Головченко на Менке (15.08.2024, 11.10.2024), в Беловежской пуще на «Дне живой археологии» (24.08.2024), в Центральном ботаническом саду НАН Беларуси «Фестиваль науки» (08.09.2024), в Президиуме НАН Беларуси к 95-летию Института истории НАН Беларуси (15.10.2024), «Взгляд за горизонт» в рамках «Марафона единства» в Барановичах (13–14.12.2024), «Моя Беларусь» в новом Национальном выставочном центре (декабрь 2024).

В 2024 г. Институт истории стал инициатором и организатором 23 научных мероприятий, в том числе и по археологической тематике – «Итоги археологических исследований на территории Беларуси в 2023 году». К 100-летию со дня рождения Л.Д. Поболя и 140-летию С.А. Дубинского (Минск, 22–24.05.2024), «Бешенковичский край: историко-культурное наследие региона (к 100-летию Бешенковичского района)» (Бешенковичи, 20–21.06.2024), «Третьи Кревские чтения: история, археология, культурное наследие Крево» (Крево, 27.09.2024), V Международный конгресс историков Беларуси «Историческая наука Беларуси: личности, концепции, достижения (к 95-летию Института истории НАН Беларуси)» (Минск, 15–16.10.2024).

Отметим, что Институт истории проведены рабочие совещания и внесены предложения по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов, в том числе в рамках разработанного археологами и утвержденного Плана на 2024–2026 годы.

Полученные в процессе научно-исследовательской работы 2024 г. результаты составляют основу для совершенствования преподавания учебных дисциплин «Археология», «Методы полевых археологических исследований», «Актуальные проблемы археологии Восточной и Центральной Европы», «Основы палеоантропологии и археозоологии», «История белорусской государственности», «История Беларуси», «Конфессиональная история Беларуси X–XVIII вв.», «Экспериментальная археология» и др.

Результаты научных исследований максимально широко используются в рамках реализации государственной исторической политики Республики Беларусь, в том числе при подготовке документальных и художественных фильмов, ток-шоу, специальных программ ТВ, информационных материалов в СМИ.

**Комплексные исследования археологического комплекса на р. Менке в 2024 г.:
особенности, значение, перспективы**

Ключевые слова: *Менка, городище, вал, клетки, погребения, музеефикация.*

Еще в 2022 г. было принято решение об организации комплексных научных археологических исследований археологического комплекса на р. Менке в целях определения его историко-культурной роли в IX–XI веках, значения в истории г. Минска и Беларуси.

Организация всего комплекса работ на этом объекте, включающем городище и селище – это уникальное историческое событие для отечественной археологической науки. НАН Беларуси (Институтом истории) разработан, а Правительством Беларуси утвержден план археологических исследований на 2023–2024 гг. К масштабным исследованиям привлечены студенты и волонтеры учреждений высшего образования со всех регионов страны. Исследования таких объектов в подобных масштабах ранее не проводились.

В 2024 году в рамках Плана под руководством и при координации Института истории НАН Беларуси были выполнены все мероприятия, которые финансировались из республиканского бюджета, в том числе в рамках Государственной программы научных исследований «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства» подпрограммы «История».

Организационно в 2024 г. были успешно решены все ключевые вопросы, включая выбор исполнителей, логистическое обеспечение, заключение договоров на проведение раскопок, специализированных анализов, транспортных, бытовых и реставрационных услуг. В исследованиях приняли участие около 300 студентов и волонтеров из 17 вузов Беларуси (и даже одного российского), а также молодые учёные НАН Беларуси, учащиеся школ. Отработана модель взаимодействия между академической и образовательной сферами, включая проведение учебных практик, культурных мероприятий и экскурсий.

С научной точки зрения реализован обширный спектр полевых исследований. На Большом городище была завершена прорезка северного вала. В результате на этом участке были полностью открыты и изучены остатки деревянных укреплений. Их ядро составляли двойные срубные клетки – городни, сложенные из брёвен, рубленных в обло. Длина клеток 10 м, ширина 4 м. Сохранилось от 8 до 11 венцов, наибольшая высота которых достигала 2,5 м. Северная, внешняя клеть состояла из дубовых брёвен, южная, внутренняя – из смешанных пород. Наиболее мощные брёвна диаметром 0,4 м пошли на внешнюю, северную стену клетки. Они удерживались с помощью массивных брёвен с крюками – гаков. Клетки были заполнены глеем, илистым грунтом и пойменной белой глиной. В заполнении найдены кости животных, фрагменты гончарных горшков, фрагменты деревянных лопат, изделия из цветного металла и железа.

С внутренней, южной стороны к городням примыкал ряд пустотелых клеток размером 5 x 5 м и высотой 1,5 м. С внешней, северной стороны от городней были обнаружены ещё 2 ряда полуклетей. Внешняя сторона которых состояла из толстых дубовых брёвен, которые удерживали перпендикулярные крюки гаки, закреплённые деревянными гвоздями – нагелями. Ширина внутреннего ряда составляла 2 м, наружного – 1,5 м. Их высота – 1,4 м.

Дендрохронологический анализ показал, что дубовые брёвна, из которых были возведены клетки были срублены в зимний период 997–998 гг.

Высота деревянных стен достигала 6–7 м. Видимо из-за того, что южная часть городней была срублена из разных пород деревьев, чашки задних стенок срубов прогнили. В результате стена начала заваливаться в сторону площадки городища, южные торцевые стены клеток были вырваны из чашек и завалились внутрь пустотелых хозяйственных клеток. После этого деревянные укрепления были засыпаны песком.

На территории площадки Большого городища возле южного входа был заложен раскоп площадью 60 м², его глубина 0,6–1,2 м. В заполнении были выявлены материалы X–XII и XVI–XIX вв. Зафиксированы следы пожара XI в. с ним связаны наконечники стрел, роговой кистень, фрагменты обгорелых горшков. Кроме этого выявлено скопление овручского сланца со следами

обработки. В западной части раскопа обнаружены 3 погребения в могильных ямах. Радиоуглеродный анализ костей показал, что погребения были совершены в XV–XVI вв. Также были выявлены мусорные ямы XVII в.

На площадке Малого городища был заложен раскоп перпендикулярно его длинной оси, он включал в себя прорезку западной части вала. Общая площадь раскопа достигла 64 м², глубина 1 м. Возле восточной части вала были зафиксированы следы сгоревшей деревянной клетки. В слое пожара были найдены оружие, амуниция, украшения из серебра XI в. Высота вала достигала 6 м, ширина у основания 15 м. Предположительно в конце X – начале XI вв. культурный слой с площадки городища был сдвинут к краям городища и на этом основании были построены одинарные деревянные клетки – городни, которые аналогичны найденным на Большом городище, но меньшие по своим размерам. От деревянных конструкций остались только следы тлена, за исключением нескольких фрагментов бревна датированного 960–1020 гг. согласно радиоуглеродному анализу. В заполнении клеток найдены материалы X в. Судя по всему, клетки также начали заваливаться в сторону площадки городища, и со временем были засыпаны грунтом.

На селище 1 были заложены 3 раскопа (224 м², 180 м², 72 м²) 2 из были прирезаны к раскопам 2023 г., ещё один размещался на восток от Большого городища, за яром. Глубина раскопов достигала 0,6 м. В результате были получены материалы X–XII вв. Кроме этого выявлены развалы печей каменок, печные и хозяйственные ямы. В одном случае одна из ям относилась к XVI в.

На селище 2 к раскопу 2023 г., расположенному с западной стороны от вала Большого городища, за ручьём Дунай был прирезан раскоп площадью 32 м² и глубиной 0,8 м. Из-за высоких грунтовых вод полностью раскоп исследовать не удалось. В результате были найдены материалы XI–XII вв., среди которых выделяется позолоченная накладка с изображением лика Христа.

На селище 4 впервые был заложен раскоп площадью 16 м² и глубиной 0,8 м. В культурном слое, главным образом, встречались материалы XVI–XIX вв., находки X–XI вв. малочисленны. Зафиксирована мусорная яма XVI в.

В результате полевых работ 2024 года извлечены десятки редких артефактов X – XII вв., включая ювелирные изделия, элементы костюма, торговые пломбы, предметы вооружения, фрагменты керамики и культовых предметов. Найденный материал позволил уточнить хронологию комплекса и социальный статус населения.

Информационно-просветительская работа включала проведение международной научной конференции, выставок в рамках Дня археолога, фестивалей и образовательных мероприятий. Комплексно реализован подход к визуализации результатов: создана 3D-модель археологического комплекса по итогам лазерного сканирования, внедрены современные методы фиксации раскопов, начата подготовка к музеефикации объекта.

С ходом и результатами исследований на Менке в ходе рабочих поездок познакомились Премьер-министр Республики Беларусь Р.А. Головченко, Заместитель Премьер-министра И.В. Петришенко, руководили министерств и ведомств, исполнительных органов власти.

Всё вышеперечисленное позволяет утверждать, что археологический комплекс на р. Менке представляет собой один из ключевых памятников домонгольской эпохи на территории Беларуси. Комплекс уникален тем, что объединяет в себе остатки укрепленного поселения, следы ремесленного производства и фортификационные сооружения, отражая особенности раннего формирования поселений в регионе. Учитывая богатство находок, отличную сохранность конструкций и высокий уровень научной интерпретации, комплекс требует включения в постоянные культурно-туристические маршруты и создания археологического музея под открытым небом, что станет значимым шагом в вопросе сохранения и популяризации историко-культурного наследия Беларуси.

**Материалы по изучению и сохранению памятников археологии и архитектуры
Новогрудского уезда Минской губернии в собрании Императорской археологической
комиссии**

Ключевые слова: история археологии, памятники Новогрудского уезда, архивные документы, ИИМК РАН.

В Научном архиве ИИМК РАН сохранилось богатейшее наследие археологических учреждений Российской империи, в том числе документальное собрание Императорской археологической комиссии (ИАК). Во второй половине XIX – начале XX вв. ИАК занимала ведущее место в регламентации археологических исследований и реставрационных работ: выдавала разрешения на их проведение, следила за качеством выполнения и аккумулировала в своем архиве отчеты. Среди этих документов представлено несколько интересных сюжетов, связанных с изучением и сохранением древностей Новогрудского уезда Минской губернии.

Самое раннее дело относится к исследованиям в 1889 г. Н.П. Авенариуса – инспектора Белостокского учительского института, который к тому времени уже несколько сезонов сотрудничал с ИАК. В 1889 г. он получил Открытый лист, описал все увиденные в окрестностях Новогрудка древности и провел раскопки трех курганов в лесу имения Мерулин, а также пяти насыпей в могильнике у д. Волковичи. Н.П. Авенариус прислал краткий отчет в ИАК, находки были сданы в Российский исторический музей.

Еще пара дел 1890-х гг. из архива ИАК посвящена монетным кладам на территории Новогрудского уезда. В 1892 г. крестьяне м. Крошина нашли старинные серебряные монеты и прислали их в ИАК через посредство Минского губернатора. Эрмитажные специалисты определили их как литовские и польские монеты XVI в., не имевшие археологического значения. Крестьянам выплатили деньги по весу серебра, а монеты пополнили коллекцию Виленского музея. В 1897 г. до ИАК дошли сведения о предполагаемой в Новогрудском уезде находке клада серебряных литовских монет, часть из которых купил В. Дыбовский и продал в Краков. В деле поднимаются проблемы продажи обнаруженных на территории Российской империи древностей за границу.

По документам ИАК за 1912–1914 гг. детально реконструируется история сохранения деревянного храма в Великих Жуховичах вопреки желанию епархиального начальства разобрать церковь и построить на ее месте большой каменный храм. Материалы включают переписку, фотографии, чертежи и паспорт деревянной церкви святых апостолов Петра и Павла.

Архивные документы из собрания ИАК по истории изучения Новогрудского уезда в конце XIX – начале XX вв. хоть и не многочисленны, но дают представление о первых исследованиях края и состоянии памятников в то время.

Литература и источники:

1. Алексеев, Л.В. Археология и краеведение Беларуси XVI в. – 30-е годы XX в. / Л.В. Алексеев. – Минск : Беларуская навука, 1996. – 206 с.

2. Императорская археологическая комиссия (1859–1917): история первого государственного учреждения российской археологии от основания до реформы : Коллективная монография : в 2 т. / науч. ред.-сост. А. Е. Мусин, М. В. Медведева. – 2-е изд., перераб. и доп. — СПб. : ИИМК РАН, 2019. – 888 (1616) с.

3. Dzik, M. Archeologia archiwalna. Materiały Cesarskiej Komisji Archeologicznej do badań nad dziedzictwem materialnym Polski / M. Dzik, A. Musin. – Część I. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2021. – 196 p.

4. Слюнькова, И.Н. Храмы и монастыри Беларуси XIX века в составе Российской империи. Пересоздание наследия / И.Н. Слюнькова. – М.: Прогресс-Традиция, 2010. – 616 с.

5. Рукописный отдел Научного архива Института истории материальной культуры РАН (РО НА ИИМК РАН). – Ф. 1. Оп. 1. 1890. Д. 38; 1892. Д. 24; 1897. Д. 201; 1912. Д. 23.

Археологические работы в Новогрудке в 2018–2025 гг.

Ключевые слова: раскопки, спасательная археология, Новогрудский замок.

Город Новогрудок, расположенный на перекрестье сухопутных торговых путей, активно исследовался учёными на протяжении многих десятилетий. Археологические изыскания в Новогрудке проводятся и в настоящее время. В основном это хозяйственные работы на месте строительства или реконструкции объектов городской застройки или прокладки инженерных сетей.

Под руководством автора публикации охранные работы в Новогрудке проводятся с 2018 г.

Так, в 2018 – 2019 гг. надзор проводился на объекте «Реконструкция гостиницы, размещенной по адресу: г. Новогрудок, ул. Гродненская, 3». В ходе работ был выявлен материал XVIII – XIX вв., включающий в себя строительную керамику (многочисленные фрагменты печных изразцов с коричневой и белой поливой), фрагменты тарной и столовой посуды. Выявленные находки свидетельствуют о существовании плотной городской застройки и интенсивной городской жизни в XVIII – XIX вв. на месте проводимых работ.

В течение 2020 – 2025 гг. на Новогрудском замке проводились масштабные работы, связанные с реконструкцией и консервацией замка. Данные работы предусматривали сооружение дренажной системы для отвода грунтовых вод с чаши замка, раскрытие остатков стен, частичную нивелировку поверхности и срезку верхней части валов. Перед началом работ были изучены письменные и графические источники, несущие информацию по данному объекту, а также была произведена закладка восьми диагностических траншей и двадцати шурфов, которые показали переотложенный грунт с многочисленными находками бытового мусора XX в. и отсутствие культурного слоя на месте проведения работ.

В ходе наблюдения за земляными работами на данном объекте был получен богатый археологический материал, включающий в себя строительную (изразцы, кирпич-пальчатка) и бытовую керамику (многочисленные фрагменты мисок, тарелок, кружек, кувшинов). Данный комплекс может датироваться XVII – XIX вв. Единственной металлической находкой является стрела т. н. «гнездовского типа», выявленная в слое дёрна у подножия восточного склона. Данный предмет может быть отнесён к древностям IX – X вв.

Находки и профили траншей и котлованов подтверждают выводы исследователей, работавших на данном объекте на протяжении XX в. о существовании застройки детинца до XVII в., о развалах зданий и долгосрочной свалке на его территории.

Данные работы не выявили более ранних предметов (за исключением стрелы) и не затронули культурный слой Замковой горы.

Кроме изучения Новогрудского замка на протяжении 2023 – 2024 гг. проводилось наблюдение за траншеями на ряде объектов «Абонентский доступ по технологии xPON. г. Новогрудок. Инфраструктура». Данные траншеи прокладывались по микрорайону «Парковый» и по территории ул. Минской, от северного угла Музея еврейского сопротивления (ул. Минская, д. 66) до южного угла дома № 60. В ходе наблюдений был выявлен небогатый материал XIX в. в виде фрагментов столовой посуды.

Таким образом, археологическое изучение Новогрудка проводится и по настоящее время. Несомненно, этот уникальный город хранит ещё немало тайн для археологов будущего.

Новагародская замкавая царква ў міжкультурных сувязях XIII–XIV стст.

Ключавыя словы: *Новагародак, новагародская замкавая царква, Новы Ольгаў Гарадок, Магольм.*

Старажытная царква ў Новагародскім замку шмат разоў перабудоўвалася, яе рэшткі канчаткова былі разабраны ў XIX ст. Прынамсі з XVII ст. яна насіла імя Успенскай. Няма падстаў сумнявацца, што і ў ранейшыя часы называлася ў гонар Успення Прасвятой Багародзіцы. Адкрытая ў ходзе рэстаўрацыйных работ на тэрыторыі Новагародскага замка ў 1924–1928 гг. царква была цалкам раскапаная Архітэктурным атрадам Навагрудскай археалагічнай экспедыцыі Ленінградскага аддзялення Інстытута археалогіі АН СССР пад кіраўніцтвам М.У.Малеўскай-Малевіч [2]. Першапачатковая царква атрымала датаванне «не пазней за XIV ст.» на падставе стратыграфічных назіранняў і больш вузкую – другая палова XIII – першая палова XIV ст. – на аснове будаўнічай тэхнікі, а «зыходзячы з гістарычных абставін» яе датуюць часамі князявання Гедыміна (1316–1340) [2, с. 348–349].

Паводле будаўнічай тэхнікі новагародская царква мае паралелі з будаўніцтвам Валынскага княства. Што датычыць архітэктурных вытокаў новагародскай царквы, то М.У.Малеўская-Малевіч спачатку шукала аналагі сярод малых храмаў Паўднёвай Русі (Чарнігаў, Пераяслаў) [2, с. 351], потым сярод вялікіх полацкіх і смаленскіх храмаў XII ст. [1, с. 123].

Можна ўказаць больш дакладныя аналагі новагародскай царкве, якія стаяць бліжэй да яе як у вырашэнні планавай пабудовы, так і храналагічна. Першы з іх – храм у Новым Ольгавым Гарадку (Разанскае княства) [3]. Царква ў плане мае квадрат, да якога з трох бакоў далучаюцца прытворы, з чацвёртага боку – выцягнутая ўздоўж апсіды. Слупоў у царкве не было.

Другі аналагічны храм – капліца (!) св. Марыі, пабудаваная пад г. Магольм (цяпер каля г. Віру-Нігула, Эстонія), як мяркуецца, у адзнаку Ракаворскай бітвы 1268 г. паміж ноўгарадцамі з іх саюзнікамі і нямецкімі рыцарамі). Адзначалася, што капліца пабудавана «ў рускай манеры». У аснове яе плана – чатырохвугольнік, да якога з двух бакоў далучаюцца прытворы, а з трэцяга боку – квадратная апсіда [4, с. 385]. У XVI ст. капліца была закінута і разбурылася. Руіны цяпер закансерваваны.

Гісторыкі архітэктуры Прыбалтыкі неаднаразова ўказвалі на старажытнарускія карані капліцы ўвогу і яе падабенства да царквы Новага Ольгава Гарадка. Гэта падабенства дало магчымасць сучасным даследчыкам храналагічна зблізіць дзве пабудовы. Па іх меркаванні, царква ў Новым Ольгавым Гарадку пабудавана ў сярэдзіне 1250-х гг., магчыма, майстрамі смаленскай будаўнічай школы [4, с. 389–390]. Аддаленыя ўплывы гэтай школы заўважаюцца ў новагародскай замкавай царкве.

Такім чынам, выстраіваецца храналагічны шэраг блізкіх па плане пабудоў: царква Новага Ольгава Гарадка, капліца св. Марыі каля Магольма, царква ў Новагародскім замку. Найбольш інфармацыйныя дадзеныя пра капліцу св. Марыі. Па-першаве захавалася выява капліцы XIX ст., на якой бачны рэшткі ўсходняй сцяны з дзвярным праёмам і акном хораў, паўцыркульныя аркі скляпенняў. Па-другое, на сённяшні дзень захаваліся даволі значныя фрагменты мура капліцы, асабліва з усходняга боку. Усё гэта ўяўляе цікавасць для аднаўлення інтэр'ераў і знешняга выгляду новагародскай замкавай царквы.

Літаратура і крыніцы.

1. Малеўская, М. В. Архитектурный комплекс Новогрудского детинца XIII–XIV вв. / М. В. Малеўская-Малеви́ч // Древнерусское государство и славяне : Материалы симпозиума, посвященного 1500-летию Киева. – Минск : Наука и техника, 1983. – С. 122–125.
2. Малеўская-Малеви́ч, М. В. Церковь XIV в. на детинце Новогрудка / М. В. Малеўская-Малеви́ч // *Stratum plus*. – 2016. № 5. – С. 339–353.
3. Монгайт, А. Л. Церковь Нового Ольгова городка / А. Л. Монгайт, П. А. Раппопорт, М. Б. Чернышев // *Культура средневековой Руси*. – Л. : Наука, 1974. – С. 163–168.

4. Новоселов, Н. В. Капелла Св. Марии на поле Раковорской битвы и русская архитектура XIII века / Н. В. Новоселов, Д. Г. Хрусталёв // Археология и история Пскова и Псковской земли : Семинар имени академика В.В. Седова : Материалы LIII заседания (10–13 апреля 2007 года). – Псков, 2008. – С. 380–395.

Аляксандр Башкоў

БрДУ імя А. С. Пушкіна

Старажытны Камянец: гісторыя і перспектывы археалагічнага вывучэння

Ключавыя словы: археалогія, тапаграфія, замчышча, вежа, рэканструкцыя, культурны пласт.

Горад Камянец, які рыхтуецца адзначыць сваё 750-годдзе, мае значны, але дагэтуль да канца не раскрыты, археалагічны патэнцыял. Актуальнай праблемай сёння з’яўляецца абагульненне назапашанага вопыта археалагічнага даследавання на тэрыторыі горада і акрэсленне перспектывы яго далейшага сістэмнага археалагічнага вывучэння.

Прыцягваючы да сябе ўвагу наяўнасцю ўнікальнага абарончага збудавання – вежы – Камянец стаў аб’ектам археалагічнага вывучэння толькі ў 1960 г. калі П. А. Рапапорт закладвае два шурфы недалёку самой вежы, а ў 1970 г. М. А. Ткачоў вывучае падмуркі самого “стаўпа”. Вынікам працы стала фіксацыя перамешаных пластоў і некалькі экзэмпляраў поздняй керамікі.

У рамках аналізу захаванасці культурных пластоў, для акрэслення межаў “зоны аховы”, Д. Ю. Марухіна ў 1991 г. закладвае 4 шурфа ў розных кутках гістарычнай забудовы. У выніку толькі ў адным шурфе у заходняй частцы горада (недалёк вул. Пагранічная) фіксуецца непашкоджаныя культурныя пласты XVII–XVIII стст.

Сістэматычныя археалагічныя даследаванні горада і ваколіц распачаліся ў 1997 г. і працягваліся да 2003 г. сіламі Заходне-палескай археалагічнай групы ў складзе А. В. Юва і А. А. Башкова. Усяго было закладзена 16 шурфоў і адзін раскоп плошчай 40 м². У выніку прац былі зафіксаваны культурныя пласты поздняга Сярэднявечча і Новага часу. Сабрана значная калекцыя археалагічнага матэрыялу, датуемая канцом X–XVIII стст. На паўночны-захад ад вежы, за р. Лясная, быў лакалізаваны і часткова вывучаны грунтовы могільнік, які датуецца пачаткам XIV ст. са слядамі матэрыялаў поздняй бронзы.

На падставе атрыманага матэрыялу была прапанавана рэканструкцыя камянецкага замчышча ў адзіным комплексе з вежай і праведзена праца па стварэнню экспазіцыі музея “Камянецкая вежа”.

Сёння варты акрэсліць найбольш перспектывныя задачы далейшага археалагічнага даследавання старажытнага Камянца.

1. Вывучэнне замчышча з мэтай вызначэння яго аб’ектыўных памераў, асаблівасцяў фартыфікацыйных канструкцый, культурных пластоў і рэшткаў пабудовы, а таксама матэрыяльнай культуры.

2. Пошук і вывучэнне ўсходняга і заходняга пасада позднесярэднявечнага горада.

3. Вызначэнне захаванасці і спецыфікі культурных пластоў горада перыяду Новага часу з мэтай рэканструкцыі тапаграфіі і забудовы.

4. Лакалізацыя і вывучэнне рэшткаў храмавых збудаванняў (цэрквы Нараджэння Хрыстова, Уваскресення Хрыстова, Звеставання) і царкоўных могільнікаў.

5. Лакалізацыя і вывучэнне будынка ратушы.

6. Далейшае вывучэнне могільніка за р. Лясная.

Рэалізацыя акрэсленых маштабных прац магчыма пры актыўнай фінансавай і арганізацыйнай падтрымцы дзяржаўных структур. У іншым выпадку археалагічны патэнцыял старажытнага Камянца застаецца нераскрыты і надалей, а цікавейшыя старонакі гісторыі аднаго з найважнейшых гарадскіх цэнтраў канца XIII–XVIII стст. на шляху з Кракава да Вільна застаюцца не працытанымі.

Ольга Тарабардина, Михаил Петров

Новгородский музей-заповедник

Елена Торопова, Андрей Гринев

Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого

Виктор Сингх

Московский государственный университет им. М.В.Ломоносова

Наталья Фараджева

Институт археологии РАН

Раскоп Троицкий-XVII в Великом Новгороде: результаты исследований 2024 г.

Ключевые слова: *средневековый Новгород, Троицкий раскоп, мостовые древних улиц, сооружения, усадьбы, комплексы, находки, берестяные грамоты.*

Троицкий раскоп расположен к югу от новгородского Детинца, в историческом Людином конце Великого Новгорода. Мощность культурных напластований достигает 6 м. Начиная с 1973 г. исследуется район средневекового города, общая изученная площадь которого превысила 8000 кв. м. Обнаружены участки мостовых четырех древних улиц – Пробойной, Черницыной, Ярышевой и безымянного переулка, а также примыкающих к ним усадеб X – перв. пол. XV в. Работы на раскопе Троицкий-XVII (площадью более 900 кв. м) носят спасательный характер и проводятся в связи с планами строительства нового здания фондохранилища Новгородского музея. В 2024 г. изучено от 2,5 до 3 м культурных напластований, предварительно датированных серединой X – началом XX в. Раскрыта мостовая безымянного переулка (улицы?), пересекавшего участок в X–XII вв. и две группы усадеб к северу и югу от него. В ходе работ выявлено и зафиксировано методами фотограмметрии около 300 различных сооружений: жилые и хозяйственные постройки, настилы и дворовые мощения, конструкции въездов, ограды, печи.

Коллекция индивидуальных находок насчитывает более 14 000 единиц, в полной мере характеризующая богатейшую материальную культуру исследованного участка Новгорода. Наиболее интересные комплексы относятся к концу XI–XII вв., когда изученные усадьбы принадлежали представителям новгородской боярской элиты, что подтверждается совокупностью археологических данных. В числе находок – престижные украшения (в т.ч. золотое рясо, литые привески – подражание монетам «Ярославле серебро»), нательные крестики с эмалью, энколпионы, стеатитовая византийская иконка «Богоматерь Одигитрия», десятки фрагментов стеклянных сосудов и амфор, элементы снаряжения всадника и верхового коня и др. Концентрация берестяных грамот, вислых свинцовых печатей и древнерусских свинцовых пломб в слоях XII в. соответствует периоду расцвета изучаемых усадеб, принадлежавших, по мнению В. Л. Янина, в XII – начале XIII в. клану боярина Мирослава (Мирошки) Нездинича и его предков [1].

Для ранней истории Новгорода важное значение имеют выявленные в раскопе комплексы X – начала XI в., свидетельствующие о полиэтничном характере первопоселенцев Новгорода, их участия в торговых операциях, разнообразной ремесленной деятельности.

Исследования на раскопе Троицкий-XVII завершают археологическое изучение квартала средневекового Новгорода между улицами Черницыной, Пробойной и Редятиной, начатое в 1980-е гг.

Литература

1. Янин, В. Л. *У истоков Новгородской государственности* / В. Л. Янин. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2001. – С. 6.

**Сучасныя падыходы да арганізацыі археалагічных наглядаў
(на прыкладзе Кобрынскага ўмацавання Брэсцкай крэпасці)**

Ключавыя словы: археалогія, ратаўнічыя даследаванні, інфармацыйныя тэхналогіі, культурны пласт, Брэсцкая крэпасць.

Значную частку сучасных археалагічных даследаванняў складаюць выратавальныя даследаванні і нагляды за правядзеннем земляных прац у межах зон аховы, а таксама ў месцах верагоднага размяшчэння археалагічных помнікаў і аб'ектаў. Інтэнсіўнае будаўніцтва і гаспадарчае асваенне вялікіх плошчаў павялічвае пагрозу разбурэння і знікнення шматлікіх помнікаў археалагічнай і гісторыка-культурнай спадчыны.

Тэрыторыя Брэсцкай крэпасці ўяўляе сабой своеасаблівы гісторыка-археалагічны «заказнік», у якім захаваліся культурныя пласты старажытнага Берасця X–XIX стст., а таксама пласты эпохі пабудовы і выкарыстання фартыфікацыйных аб'ектаў XIX–XX стст. У апошнія дзесяцігоддзі на тэрыторыі крэпасці інтэнсіфікаваліся будаўнічыя і гаспадарча-упарадкавальныя працы, якія абумоўліваюць неабходнасць правядзення археалагічных прац на аб'екце.

У 2012–2024 гг. на тэрыторыі Кобрынскага ўмацавання Брэсцкай крэпасці праходзілі шэраг прэвентыўных археалагічных даследаванняў і наглядаў, што папярэднічалі будаўнічым і ландшафтным працам або суправаджалі іх.

У сувязі з вялікімі аб'ёмамі прац і з мэтай захавання і апэратыўнага карыстання археалагічнай інфармацыяй намі было прынята рашэнне аб стварэнні геаінфармацыйнай сістэмы (ГІС), якая б утрымоўвала асноўныя вынікі праведзенага вывучэння.

Для стварэння інфармацыйнай сістэмы, у якасці падасновы былі выкарыстаныя мапы OpenStreetMap, а таксама спадарожнікавыя фотаздымкі Google, Yandex, Maxar. На дадзеную падаснову былі прывязаныя даступныя гістарычныя мапы і планы старажытнага горада і крэпасці, аэрафотаздымкі.

Пад час правядзення археалагічных наглядаў у 2015 г., пры дапамозе растравага аналізу матэрыялаў былі выяўленыя, і прывязаныя на мясцовасць гістарычныя аб'екты, якія не фіксаваліся візуальна. Акрамя ГІС, у гэтым быў задзейнічаны такі інструментарый, як двухканальны GPS-прыёмнік, тахеометр, AutoCAD. Гэта дала магчымасць скарэктаваць земляныя працы і захаваць рэшткі пабудовы, якая ўваходзіла ў склад комплексу будынкаў былога палка лёгкай артылерыі польскай арміі і былой казармы 20-ці казематаў тэнальнага фронту. Дадзены будынак быў цалкам даследаваны ў 2024 г. і па выніках вывучэння будзе адноўлены і прыстасаваны пад вучэбны корпус патрыятычнага цэнтра.

У ходзе правядзення археалагічных наглядаў і прэвентыўных раскопак уся інфармацыя, якая датычыла культурных напластаванняў, заносілася ў ГІС. Для фіксацыі каардынат выкарыстоўваліся GPS-прыёмнік, мабільны тэлефон з мультыканальным GPS, LocusMap, QField.

Такім чынам, падсумоўваючы першыя вынікі выкарыстання азначаных тэхналогій для арганізацыі археалагічных наглядаў на Кобрынскім умацаванні Брэсцкай крэпасці, атрымалася рэалізаваць наступнае:

- выяўленне і захаванне гістарычнага аб'екту, які будзе рэканструяваны і ўключаны ў выкарыстанне;
- картаграфаванне распаўсюджвання розначасовых культурных напластаванняў на тэрыторыі ўмацавання;
- стварэнне эфектыўнага інструмента, які можна выкарыстоўваць для прэвентыўнага аналізу і планавання будаўнічых і іншых прац.

Исследования Гольшанского археологического комплекса в 2024 г.

Ключевые слова: курган, трупоположение, археологические разведки, война 1812 г.

С 2007 г. в аг. Гольшаны Ошмянского района Гродненской области действует постоянная археологическая экспедиция Института истории НАН Беларуси под руководством научного сотрудника отдела археологии Средних веков и Нового времени П.М. Кенько. В работах принимают участие школьники из исторического лагеря «Кентавры» Гольшанской средней школы.

В 2024 г. проводились археологические раскопки кургана №86 в четвертой курганной группе. Насыпь кургана круглой формы, имела размеры по линии запад-восток 4,80 м, север-юг 4,80 м. Высота 0,8 м. Ровик, который прослеживался в северо-восточном секторе, принадлежит кургану № 65.

Сразу под дерном на глубине 0,05–0,1 м. стали попадаться камни размерами от 0,05 до 0,6 м. Наибольшая их концентрация наблюдалась в центральной части кургана, над погребением.

На глубине 0,7 м в юго-западном секторе было выявлено тонкое пепельное пятно с небольшим количеством угольков и кальцинированных костей, а также два железных предмета неопределенного назначения и мелкие оплавки из цветного металла.

В юго-восточном секторе под большим камнем на глубине 0,5 м был найден раздавленный гончарный горшок с соляным клеймом на донце.

На глубине 0,8 м, точно по центру кургана, были выявлены контуры ямы. Яма прямоугольной формы с закруглёнными углами, была ориентирована с востока на запад с небольшим отклонением. Размеры: длина 2 м, ширина 1 м, глубина 0,2 м. Яма заполнена жёлтым песком. На её дне найдено трупоположение девочки. Скелет сохранился фрагментарно – кости сохранились только там, где они соприкасались с бронзовыми вещами. В восточной части ямы, где ориентировочно находилась голова, лежала бронзовая витая шейная гривна, бронзовая цепочка, четыре бронзовые подвески-лунницы и семь стеклянных бусинок. В 0,2 м на запад от головы, на костях правой руки были два бронзовых браслета (пластинчатый и круглопроволочный с змееголовыми окончаниями). Еще ниже на 0,1 м найдены фаланги пальцев с двумя перстнями (серебряным круглопроволочным перстнем с разомкнутыми заходящимися концами и бронзовым спиральным круглопроволочным перстнем). На костях левой руки (в 0,3 м на запад от шейной гривны) находились два бронзовых браслета (пластинчатый и круглопроволочный). Еще ниже на 0,1 м найдены фаланги пальцев с двумя перстнями (бронзовым круглопроволочным перстнем с разомкнутыми заходящимися концами и бронзовым узкопластинчатым перстнем с разомкнутыми концами). Под всеми бронзовыми предметами сохранились фрагменты ткани, а также кора березы. На основании инвентаря и обряда курган можно датировать XI вв.

Благодаря тому, что в августе были распаханы поля непосредственно возле Гольшан, удалось провести археологическое обследование местности со сбором подъёмного материала там, где ранее разведки не проводились. На полях между еврейским кладбищем и северо-восточной окраиной агрогородка были найдены артефакты, относящиеся к малоизвестным страницам истории войны 1812 г.: пули, картечь, фр. ядер, пуговицы, подковы, детали амуниции, фрагменты оружия и др. Исходя из анализа пуговиц, можно предположить, что в окрестностях Гольшан произошло два сражения. В источниках упоминается бой 1-2 июля 1812 г. между арьергардом 4-го пехотного корпуса, (командовал генерал-майор Иван Семёнович Дорохов) и авангардом 1-го армейского корпуса Даву (командовал бригадный генерал Клод Пьер Пажоль). Однако значительная часть бутонистического материала говорит нам, что многие французские полки, обозначенные на пуговицах, не могли участвовать в сражении 1-2 июля, так как они наступали на других направлениях. Скорее всего, данные артефакты свидетельствуют об отступлении армии Наполеона в ноябре-декабре 1812 г. и о бое, который не нашел своего отражения в исторической литературе.

Пераглядзець гісторыю замка: Вынікі найноўшых архітэктурна-археалагічных даследаванняў у Крэўскім замку

Ключавыя словы: *Крэўскі замак; архітэктурна-археалагічныя даследаванні; фартыфікацыйныя сістэмы.*

З 2017 г. рэалізуецца актуальны этап кансервацыі і рэканструкцыі Крэўскага замка. Маштабныя земляныя работы на тэрыторыі гісторыка-культурнай каштоўнасці суправаджаюцца рэгулярнымі археалагічнымі назіраннямі. Гэтыя назіранні выходзяць за рамкі, якія першапачаткова фармуляваў генпадрадчык кансервацыйна-рэстаўрацыйных работ на замку – ТАА “Белрэстаўрацыя”. Крэўскі замак мае насычаную архітэктурную гісторыю і ажыццяўленне археалагічнага нагляду над землянымі работамі на яго тэрыторыі прыводзіць да неабходнасці правядзення паўнацэнных археалагічных раскопак. Пад час такіх даследаванняў былі выяўленыя новыя аб’екты ў сістэме фартыфікацыйнага комплексу Крэўскага замка.

1. Трэцця вежа

Традыцыйна лічылася, што Крэўскі замак меў дзве вежы – Княскую (данжон) і “Малую”. Але найноўшыя даследаванні прымушаюць адмовіцца ад гэтай схемы.

Яшчэ ў сезоне 2020 г. каля ўсходняга кута замка, з унутранага боку паўночна-ўсходняй сцяны, былі выяўлены сляды існавання там ў XIV—XV стст. мураванай пабудовы. У сезоне 2022 г. былі праведзены геарадарныя даследаванні ўсходняга кута Крэўскага замка, якія паказалі наяўнасць аб’екта, што можа быць інтэрпрэтаваны як сцяна. У 2023 г. пад час археалагічных даследаванняў быў выяўлены падмурак сцяны, які дасягае таўшчыні 2 м і быў выкладзены з камянёў на вапнава-пяшчанай рошчыне. Важна адзначыць, што выяўленая лінія падмурка знаходзіцца як раз у зоне анамаліі, паказанай ў 2022 г. геарадарным сканаваннем.

У сувязі з інтэнсіфікацыяй рэстаўрацыйных прац на Крэўскім замку, у лютым-красавіку 2025 г. распачалося ўскрыццё раней выяўленых канструкцый ва ўсходнім куце замка. Былі цалкам ўскрыты контуры аб’екта, які можна ахарактарызаваць як Трэцця вежа. Гэты аб’ект мае знешнія памеры 8,5 на 8,5 м. Вежа мела скляпенні, пра што сведчыць насычаны нэрвюрнай цэглай пласт завалу ўнутры вежы. У паўднёва-заходняй сцяне вежы выяўлены ўваходны праём шырынёй каля 90 см. Гэты праём быў аздоблены каменным парталам, элементы якога выяўлены пад час раскопак.

Падмуркі Трэццяй вежы паводле сваіх параметраў супадаюць з памерамі Малой вежы. Таксама сіметрычнымі (у люстэркавай перспектыве) з’яўляюцца ўваходныя праёмы ў вежы. Гэтыя акалічнасці дазваляюць разглядаць абедзве вежы як адначасовыя пабудовы. Яны сталі часткамі працэсу мадэрнізацыі замка ў сярэдзіне – другой палове XIV ст. (княжанне Альгерда).

Але Трэцця вежа мела адно прынцыповае адрозненне ад Малой вежы – гэта наяўнасць скляпенняў, што сведчыць пра статусны характар гэтай пабудовы. У той жа час у Малой вежы не было выяўлена слядоў скляпенняў, а на захаванай сцяне замка ў яго паўднёвым куце маецца жолаб пад бэльку драўлянага перакрыцця.

На сённяшнім этапе даследаванняў можна меркаваць, што Трэцця вежа была разбурана ў выніку штурма войскамі князя Свідрыгайлы ў 1433 г. і больш ужо не аднаўлялася, у адрозненні ад Малой вежы. Рэшкі вежы засталіся пад разваламі. Сцяна замка, падобна што, была адноўленая. Працы па аднаўленні сцяны прывялі да з’яўлення надзвычай шырокага ўчастку замкавага мура каля ўсходняга кута – шырынёй 3,8 м., у той час як іншыя участкі сцянаў маюць шырыню ад 2,9 да 3,2 м.

2. Галерэя

Уздоўж паўднёва-ўсходняй сцяны з боку дзядзінца былі выяўлены фрагменты цаглянай муроўкі ў каменнай сцяне, а таксама фрагменты падмуркаў, перпендыкулярных замкаваму муру. Гэта дазваляе сцвярджаць, што паміж Малой і Трэццяй вежамі існавала лінія мураваных пабудоў. Аналаг падобнага маецца ў Медніцкім замку.

Выяўленыя аб’екты прымушаюць пераглядзець як архітэктурную, так і сацыяльную гісторыю Крэўскага замка на яе ранніх этапах (XIV – пачатак XV ст.). Варта адвесці ад канцэпцыі

фолькбурга (замка-ўкрыцця мясцовага насельніцтва пад час небяспекі). У большай ступені Крэўскі замак выконваў функцыю рэзідэнцыі, з'яўляючыся цэнтрам дамену (вотчыны) Альгердавічаў.

Мікалай Крывальцэвіч, Алег Ткачоў

*Інстытут гісторыі НАН Беларусі
Аляксандра Вайтовіч*

Мінскі філіял Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя Г. В. Плеханава

**Какорыца-4 – помнік каменнага веку і эпохі бронзы ў Заходнім Палессі:
некаторыя вынікі археалагічных раскопак 2024 г.**

Ключавыя словы: *Заходняе Палессе, Ясельда, фінальны палеаліт, мезаліт, неаліт, бронзавы век.*

У 2024 г. працягвалася археалагічнае вывучэнне помніка Какорыца-4, які знаходзіцца на поўнач ад в. Какорыца (Драгічынскі р-н, Брэсцкая вобл.), на пясчаным ўзвышшы сярод балот на правым беразе Ясельды, недалёка ад месца ўпадзення ракі ў воз. Спораўскае. Помнік вывучаецца раскопкамі пад кіраўніцтвам М.М. Крывальцэвіча з 2019 г. і суправаджаецца даследаваннямі спецыялістаў ад прыродазнаўчых навук.

Культурныя адклады лакалізуюцца на ўзвышшы (плошча 170x100 м, вышыня 1,5 м) і маюць працяг у затарфаванай поплавнай нізіне Ясельды. Какорыца-4 вылучаецца сярод іншых заходнепалескіх помнікаў вялікай канцэнтрацыяй знаходак, адносна добрай захаванасцю астэалагічных рэштак, касцяных, рагавых вырабаў і інш.

Раскопам 2024 г. (плошча 40 кв. м) даследаваўся схіл узвышша без працягу ў затарфаваную нізіну поплава. Раскоп заглыбляўся ўмоўнымі пластамі па 10 см, на 55–80 см ад сучаснай дзённай паверхні з прасейваннем на сітах.

Калекцыя 2024 г. складалася прыблізна з 20 тыс. знаходак: крамянёвыя і каменныя артэфакты; кераміка; косткі, рогі і іх фрагменты; касцяныя і рагавыя вырабы. У адпаведнасці з папярэднім культурна-храналагічным вызначэннем матэрыялаў, атрыманых у 2024 г., вылучаюцца наступныя іх групы, якія карэлююцца з адпаведнымі кліматычнымі перыядамі і некаторымі палеаэкалагічнымі падзеямі:

1. Фінальны палеаліт (свідэрская культура: позні дрыяс – пачатак перадбарэалу) з крамянёвымі вырабамі: двухпляцовачныя нуклеусы ад пласцін з сустрэчным сколваннем, чаранковыя наканечнікі стрэл і іх фрагменты, рэтушныя разцы. Этап прыходзіцца на першую буйную рэгрэсію воз. Спораўскае ў познім дрыасе – канцы перадбарэалу.

2. Ранні мезаліт (кудлаеўская культура: пачатак перадбарэалу – канец другой фазы барэалу, прыблізна каля 9000/8500 – 8100/7700 cal BC). Вылучаюцца адна- і двухпляцовачныя нуклеусы, якія выкарыстоўваліся для атрымання пласцін і адшчэпаў, мікраліты (ланцэтападобныя вастрыі, вастрыі тыпу Ставінога, трапецыі), перфаратары. У барэальны перыяд адбылася трансгрэсія воз. Спораўскае.

3. Позні мезаліт (яніславіцкая культура: першая палова атлантычнага перыяду альбо ад канца барэалу да позняга этапу атлантычнага перыяду). Крамянёвыя артэфакты: аднапляцовачныя тарцовыя нуклеусы ад пласцін, тэхнічныя сколы, мікраліты (трапецыі). Фіксуецца сляды магутнай паводкі на мяжы барэалу і атлантыкума, што вызначаецца па пясчанаму прапластку і радыевугляроднымі датамі ў Какорыцы-4. Адбылася трансгрэсія воз. Спораўскае на фоне параўнальна цёплага клімату ў раннюю і сярэднюю фазы атлантычнага перыяду.

4. Ранні неаліт (прыпяцка-нёманская культура: другая палова VI/ першая палова V тыс. – каля 3800/3700 cal BC). Позні атлантычны перыяд. Кераміка тыпу Дубічай; напэўна, некаторыя крамянёвыя, рагавыя і касцяныя вырабы. Рэгрэсія воз. Спораўскае з зарастаннем некаторых участкаў і ўтварэннем водна-балотных зон у пачатку позняга атлантыкума.

5. Позні неаліт (нёманская культура: прыблізна каля 3800/3700 – 1800 cal BC). Ранні і сярэдні суббарэал. Экасістэма характэрызуецца частымі азёрнымі трансгрэсіямі і рэгрэсіямі з вяртаннем да стану водна-балотных угоддзяў. Кераміка тыпу Добры Бор; напэўна, некаторыя крамянёвыя, рагавыя і касцяныя вырабы.

6. Позні неаліт – пераход да эпохі бронзы (3000–1700 cal BC). Сярэдні суббарэал. Кола культуры шнуравой керамікі. Сярэднедняпроўская культура. Культура шнуравой керамікі з элементамі культуры шарападобных амфар, нёманскай культуры, сярэднедняпроўскай культуры. Эпішнуравыя культурныя традыцыі. Кераміка адпаведных культурных традыцый; крамянёвыя вырабы (у тым ліку фрагменты біфацыяльных шліфаваных сякер, сколы са шліфаванай спінкай); фрагменты каменных шліфавальных плітак і абушка каменнай свідраванай сякеры (?); рагавыя сякерападобныя вырабы, цясла; напэўна, некаторыя касцяныя прылады; касцяныя пацеркі, падвескі і інш.

7. Бронзавы век (тшцінецкае культурнае кола: 1700–1200/1000 cal BC). Тшцінецкая кераміка. Тшцінецкі перыяд прыходзіцца на час з частымі ваганнямі ўзроўняў вады ў воз. Спораўскім, зменаў стадыі водна-балотных угоддзяў на стадыі трансгрэсій з параўнальна высокімі паводкамі.

Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Вадзім Шадыра, Сяргей Ліневіч, Дар’я Федарук

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Іван Русецкі

ГрДУ імя Я. Коласа

Вынікі працы комплекснай археалагічнай экспедыцыі на помніку Клішына 3 (Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2024 г.

Ключавыя словы: мезаліт, неаліт, кундская культура, нарвская культура, воз. Сялява.

У 2024 г. былі працягнуты археалагічныя даследаванні на помніку Клішына 3, які размешчаны на заходнім узбярэжжы вострава Выспа на возеры Сялява ў Крупскім раёне Мінскай вобласці. Ён складаецца з двух частак – «ніжняй тэраса» і «верхняй тэраса», якія прымеркаваныя да розных гіпсаметрычных узроўняў вострава.

Паселішча было выяўлены А. М. Вашанавым у 2021 г., а у 2022–2023 гг. даследчык, разам з М. І. Ткачовай, правёў на помніку археалагічныя раскопкі. У 2023 г. у раскопе 1 на «верхняй тэрасе» была ўскрыта частка аб’екта, які папярэдне быў інтэрпрэтаваны як вогнішча і ўваходзіў у склад больш складанай структуры.

У 2024 г. перад даследчыкамі стаялі наступныя задачы:

- працяг выбаркі аб’екта на «верхняй тэрасе», вывясненне яго характару і прызначэння;
- працяг археалагічных даследаванняў на «ніжняй тэрасе». Пошук матэрыялу для радыёвугляроднага датавання;
- правядзенне шурфоўкі на іншых, прыдатных для жыцця старажытных людзей, кропках на востраве Выспа;
- абследаванне затопленай на дадзены момант часткі помніка Клішына 3;

У выніку даследаванняў 2024 г. былі закладзены 2 раскопы плошчай 29 м² («верхняя тэраса») і 24 м² («ніжняй тэраса»). Акрамя таго, на поўнач ад раскопа на «верхняй тэрасе», быў зроблены шурф плошчай 6 м². Паралельна з гэтым вяліся працы па абследаванні дна возера ў раёне ўсходняй часткі помніка. Атрыманыя матэрыялы яшчэ раз пацвердзілі наяўнасць двух этапаў у гісторыі засялення Клішына 3.

Першы этап фіксуецца на «верхняй тэрасе» і звязаны з эпохай мезаліту, калі тут з’явіліся прадстаўнікі кундскай культуры. Былі выяўлены шматлікія артэфакты, выкананыя з крэменю і іншых гатункаў мінеральнай сыравіны, дробныя кальцынаваныя косткі, фрагментаваны перапаленыя касцяныя артэфакты. Вельмі цікавым з’яўляецца фрагмент касцяной пласціны з прасвідраванай адтулінай. Падобныя вырабы былі знойдзены В. І. Шадырам падчас даследавання

ахвярнага аб'екта на гарадзішчы (помнік Клішына 1), размешчаным побач. На сённяшні дзень дадзены аб'ект неабходна інтэрпрэтаваць як пахаванне кундскай культуры.

Другі этап фіксуецца на «ніжняй тэрасе» і звязаны з эпохай неаліту. Сярод выяўленых матэрыялаў – керамічныя і крэмневыя артэфакты, асобныя знаходкі, вырабленыя з іншых парод каменю. Акрамя таго, трэба адзначыць пацерку, зробленую з фрагменту сцябла скамянелай марской лілеі (*Crinoidea*). Тэхналогія крэмнеапрацоўкі базавалася на выкарыстанні мясцовай сыравіны. Тэхніка расшчаплення была арыентавана на эксплуатацыю прызматычных нуклеусаў для атрымання рэгулярных пласціністых нарыхтовак. У той жа час, у матэрыялах помніка прадстаўлена біпалярная тэхніка расшчаплення. Керамічны матэрыял папярэдне адносіцца да нарвенскай культуры.

У падводнай частцы атрымалася зафіксаваць наяўнасць культурных напластаванняў, якія адносяцца да неаліту – ранняга жалезнага веку.

Аляксандр Гаршкоў

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2024 г.

Ключавыя словы: *каменны век, фінальны палеаліт, крэмень, позняе сярэднявечча.*

Уводзіны. Помнік Кавальцы 1 размешчаны на мысе, утвораным краем левабярэжнай высокай тэрасы р. Нёман і правым берагам р. Горніца, за 0,5-1 км на поўдзень ад вёскі Славічы. Памеры – 550 x 320 м, уздоўж края тэрасы р. Нёман стаянка пашкоджана акапамі часоў Першай сусветнай вайны. Разворваецца, частка залесена. У 2023 г. у частцы помніка, якая размешчана на высокай тэрасе левага берага р. Нёман і парослая лесам, быў закладзены шурф 3 памерам 1 кв.м. У выніку яго распрацоўкі была атрымана калекцыя агульнай колькасцю 329 адзінак, пераважна, крамянёвых матэрыялаў фінальнапалеалітычнага вобліку. У 2024 г. было вырашана на месцы шурфа 3 закласці раскоп.

Аб'ектам даследавання з'яўляецца жыццядзейнасць паляўнічых-збіральнікаў фінальнага палеаліту ў басейне р. Нёман. Прадмет даследавання – геаархеалагічныя і культурна-храналагічныя асаблівасці помніка Кавальцы 1.

Асноўнай мэтай даследаванняў на вышэйузгаданым аб'екце ў 2024 г. з'яўлялася выяўленне наяўнасці захаванага ўчастка культурнага пласта стаянкі-майстэрні фінальнага палеаліту на залесенай частцы помніка.

Для вырашэння пастаўленай мэты былі вызначаны наступныя задачы:

- аналіз асноўных характарыстык культурнага пласта і планіграфіі помніка;
- выяўленне/пацверджанне культурна-храналагічнай прывязкі паселішча.

Асноўная частка. Для дасягнення пастаўленых задач было вырашана закласці на месцы шурфа 3 раскоп 5 памерам 10 кв.м. Пад час яго экспларацыі было вылучана тры пласты залягання археалагічнага матэрыялу ў адпаведных літалагічных гарызонтах. Агульная магутнасць ускрытых культурных напластаванняў складае 0,23–0,4 м. Акрамя гэтага, былі выяўлены тры аб'екты (з каменнымі канструкцыямі) і дзве ямы. Верагодна, да старажытнага перыяду адносіцца толькі яма 2, якая была зафіксавана пасля распрацоўкі пласта 3 у мацерыку і прадстаўлена карытападобным паглыбленнем з запаўненнем у выглядзе цёмна-шэрай і шэрай глебы з вуглём і плямамі жоўтага пяску. Папярэдне яна намі інтэрпрэтуецца як рэштка вогнішча. Менавіта ў гэтай частцы раскопа ўласна і залягаў пл. 3, які, па наяўнасці рэмантажных блокаў і стане адкладаў, разглядаецца намі ў пазіцыі *in situ*.

Калекцыя матэрыялаў, якая была атрымана ў выніку распрацоўкі раскопа 5 пераважна складаецца з крамянёвых матэрыялаў фінальнапалеалітычнага часу. Найбольш цікавым з'яўляецца фрагмент чаранковага наканечніка стралы з плоскай рэтушшу на вентральным баку. Акрамя гэтага, у пласце 1 прысутнічалі некалькі фрагментаў кругавых начынняў, а ў запаўненні аб'екта 2 – пенязь Аляксандра Ягелончыка (1503–1506 гг.).

Заключэнне. Такім чынам, у выніку праведзеных у 2024 г. даследаванняў былі атрыманы новыя даныя аб жыццядзейнасці чалавека на помніку Кавальцы 1 у розныя перыяды і характары культурных напластаванняў, якія дазваляюць меркаваць аб толькі частковым іх пераадкладанні.

Олег Вороненко
Институт истории НАН Беларуси
Наталья Скакун, Вера Терехина
Институт истории материальной культуры РАН

Новые археологические раскопки стоянки каменного века Коромка 2 (2023–2024 гг.) и предварительные результаты трасологического анализа кремневого инвентаря

Ключевые слова: финальный палеолит, мезолит, кремнёвый инвентарь, трасология.

Стоянка Коромка 2, расположенная на второй надпойменной террасе правого берега Днепра, в 4 км севернее аг. Кистени Рогачёвского района Гомельской области, известна с конца XIX в. Ее обследование проводилось К. М. Поликарповичем (20-е гг. XX в.) и В.Ф. Исаенко и И.М. Тихоненковым (1965 г.), а в 1972 и 1990 гг. В.Ф. Копытиным в ходе археологических раскопок было исследовано 330 м².

О. В. Вороненко в 2023–2024 гг. продолжил изучение этого памятника, прирезав 110 м² к южной части раскопа 1 В.Ф. Копытина. На этой площади было зафиксировано 6 литологических горизонтов с находками из кремня. По данным стратиграфии и планиграфии кремневые изделия образовывали два горизонта залегания (А и Б). Основная концентрация находок (до 75%) приходится на горизонт А, глубиной 0,25–0,6 м, горизонт Б начинался с глубины 0,75 м до 1,10 м. Между горизонтами была зафиксирована прослойка толщиной от 0,13 до 0,20 м, не содержащая находок.

Коллекция кремневого инвентаря, полученная в результате этих работ, составляет 2151 экз., из которых изделий со вторичной обработкой насчитывается 300 экз. Проведённые технико-морфологический и сравнительно-типологический анализы коллекции показали, что в её составе выделяются материалы бромме-лингби, свидерской позднепалеолитической культуры и мезолитической культуры кунда.

В ходе трасологического изучения коллекции, Н. Н. Скакун и В. В. Терехиной были исследованы типологически определимые орудия. На данный момент проанализировано 135 экз., остальные артефакты находятся в работе.

Из 135 орудий, 39 экз. оказались без следов использования, у 10 экз., имевших следы утилизации, функцию установить не удалось. Остальные, в количестве 86 экз., дали возможность сделать предварительные выводы о хозяйственной деятельности, происходившей на площади стоянки Коромка 2, в горизонтах, относящихся к позднепалеолитическому времени и к эпохе мезолита.

Наибольшее количество трасологически интерпретируемых материалов связано с переработкой продуктов охоты: с обработкой шкур – скребки (35 экз.), проколки (8 экз.), сверло (1 экз.); с разделкой мяса – ножи (10 экз.); кроме того было выделено 3 наконечника стрелы и 2 вкладыша, которые могли служить составной частью охотничьего оружия; к деревообрабатывающим инструментам отнесены скобели (15 экз.), резцы (5 экз.), пилки (3 экз.), строгальные ножи (3 экз.), свёрла (1 экз.).

Сопоставляя результаты трасологического анализа и данные планиграфии, в пределах раскопа удалось установить несколько локальных производственно-хозяйственных зон по обработке шкур в виде скоплений орудий труда с установленными функциями. Так в горизонте Б зафиксированы 2 скопления материалов кудской культуры, включавшие орудия кожевенного производства: скребки и проколки.

Таким образом, проведённый предварительный комплексный анализ кремнёвого инвентаря коллекции стоянки Коромка 2 позволил определить культурно-хронологические рамки

исследуемого памятника и некоторые виды хозяйственной деятельности, осуществлявшиеся на изученной площади стоянки.

Аляксандр Вашанаў, Алэг Ткачоў, Марыя Ткачова

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні на помніку Спорава 2 (Бярозаўскі раён, Брэсцкая вобласць) у 2024 г.

Ключавыя словы: *ранні мезаліт, кудлаеўская культура, торф, воз. Спораўскае, Заходняе Палессе.*

Помнік Спорава 2 размешчаны на пясчаным узвышшы на паўночна-заходнім беразе сучаснага возера Спораўскага, за 0,83 км на паўднёвы захад ад пачатку в. Спорава Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Узгорак выцягнуты з паўночнага захаду на паўднёвы ўсход і мае грушападобную форму. Паўночна-заходняя частка помніка ўзвышаная і часткова пашкоджаная норамі дзікіх жывёл, паўднёва-ўсходняя – спадзістая, з ухілам да возера. Памеры пагорка 150×110 м, вышыня 2,5–3 м. З захаду і паўднёвага захаду помнік акружае р. Дарагабуж, што праз 2,8 км упадае ў р. Ясельда.

Помнік выявіў у 1963 г. і паўторна абследаваў у 1988 г. У.Ф. Ісаенка, у 2014 г. – А.Г. Калечыц. У 2023 г. шурфоўку, дзякуючы якой была знойдзена тарфяная частка помніка, правялі А. М. Вашанаў, А.Ю. Ткачоў і М.І. Ткачова.

Мэтай даследаванняў 2024 г. было ўдакладненне стратыграфіі помніка, праверка магчымай прысутнасці ў напластаваннях вырабаў з арганічных матэрыялаў, адбор узораў для радыёўглероднага датавання.

У 2024 г. на помніку быў закладзены раскоп агульнай плошчай 10 кв.м. Фіксацыя артэфактаў вялася ў трохмернай сістэме каардынат. Стратыграфія ідэнтычнай той, што была зафіксавана ў шурфе 2023 г.: 1) дзірван; 2) пашкоджаны антрапагенным уздзеяннем і моцна раскладзены торф; 3) дробназерністы бялёсы пясок; 4) моцна насычаны арганікай торф; 5) слаба гумусаваны торф з мінеральным складнікам. Знаходкі пачалі трапляцца з глыбіні 40 см у пласце торфу, што моцна насычаны арганікай і быў перакрыты стэрыльным пластом бялёсага пяску.

Па выніках прац атрымана прадстаўнічая калекцыя артэфактаў, пераважную большасць з якіх складаюць крамянёвыя знаходкі, што поўнаасцю адлюстроўваюць аперацыйны ланцуг: ад сыравіны да прыладаў з другаснай апрацоўкай. Адзінкавымі з’яўляюцца знаходкі, выкананыя з іншых гатункаў мінеральнай сыравіны. Дастаткова цікавай з’яўляецца знаходка фрагмента рогу лася, што падцвердзіла меркаванне аб магчымасці захавання вырабаў з арганічных матэрыялаў у напластаваннях помніка.

На падставе тыпалагічных і тэхналагічных прыкмет калекцыю з помніка Спорава 2, атрыманую ў 2024 г., неабходна адносіць да кудлаеўскай культуры. Найбольш блізкія аналогіі матэрыялам можна знайсці на помніках Какорыца 4, Куль 1, Каменюкі 1А, Любань 9 і на помніках Мотальскага мікрарэгіёна. Размяшчэнне артэфактаў у торфе, пад пластом стэрыльнага пяску, і адсутнасць у калекцыі іншародных культурных кампанентаў сведчыць аб монакультурным характары выяўленых матэрыялаў.

Вынікі даследаванняў помніка Старая Руда 2 (Гродзенскі раён) у 2024 г.

Ключавыя словы: *каменны век, фінальны палеаліт, крэмень, позняя сярэднявечча, Новы час.*

Уводзіны. Помнік Старая Руда 2 размешчаны на левым беразе р. Хамутоўка, каля яе вытока з воз. Малочнае, 0,1 на паўночны ўсход ад моста праз раку дарогі Р-41 Парэчча-Азёры. Плошча помніка прасякаецца палявой дарогай, якая ідзе ад былога моста праз р. Хамутоўка ў в. Глушнева праз лес. Паверхня актыўна разворваецца (паўднёвая частка) і залесена (паўночная частка). Памеры помніка – 300 x 160 м. У сувязі са зваротам Гродзенскага райвыканкама аб распрацоўцы праекта зон аховы, было вырашана правесці комплексныя археалагічныя даследаванні на помніку Старая Руда 2.

Аб’ектам даследавання з’яўляецца жыццядзейнасць паляўнічых-збіральнікаў фінальнага палеаліту ў басейне р. Нёман. Прадмет даследавання – геаархеалагічныя і культурна-храналагічныя асаблівасці помніка Старая Руда 2.

Асноўнай мэтай даследаванняў на вышэйзгаданым аб’екце ў 2024 г. з’яўлялася вызначэнне стану паселішча, плошчы і яго асноўных характарыстык. Гэтая акалічнасць звязана з тым, што на дадзеным помніку раскопкі і шурфоўка не праводзіліся.

Для вырашэння пастаўленай мэты былі сфармуляваны наступныя задачы:

- вызначэнне плошчы помніка;
- аналіз асноўных характарыстык культурнага пласта;
- выяўленне/пацверджанне культурна-храналагічнай прывязкі паселішча.

Асноўная частка. Для вырашэння вышэйапісаных задач былі праведзены паверхневыя зборы з трохмернай фіксацыяй знаходак пры дапамозе тахеометра на частцы помніка, якая знаходзіцца ў сельскагаспадарчым звароце (умоўна паўднёвая). На “паўночнай” залесенай частцы быў закладзены раскоп 1 памерам 12 кв.м, траншэя 1 памерам 4 кв.м і шурф 1 памерам 1 кв.м. Магутнасць культурных напластаванняў, зафіксаваных на помніку, складае 0,5–0,58 м. Аднак у большасці выпадкаў яны значна пашкоджаны праз антрапагенную дзейнасць (сельская і лясная гаспадаркі) і біятурбацыі.

Калекцыя, атрыманая пад час даследавання шурфа 1, раскопа 1, траншэі 1 і правядзення паверхневых збораў, складаецца з 706 адзінак, утрымлівае ў сабе крамянёвыя (219 адз. або 31 %), керамічныя (261 адз. або 36,9 %), касцяныя (11 адз. або 1,6 %), шкляныя (3 адз. або 0,4 %) і металічныя (17 адз. або 2,4 %) артэфакты, шлакі і акаліны (196 адз. або 27,7 %).

Заклучэнне. Такім чынам, у выніку праведзеных у 2024 г. даследаванняў былі атрыманы даныя аб памерах помніка Старая Руда 2, яго стане захаванасці і характары культурных напластаванняў. Атрыманая калекцыя дазволіла пашырыць культурна-храналагічную прыналежнасць помніка і вылучыць этапы яго засялення ў фінальным палеаліце (свідэрская культура), познім мезаліце (яніславіцкая культура), неаліце – бронзавым веку, познім сярэднявеччы – Новым часе, Навейшым часе.

Ігар Язэпенка

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Трэці сезон палявых даследаванняў на помніку каменнага веку Нябышына 1 у вярхоўі Бярэзіны

Ключавыя словы: *ранні мезаліт, Верхнебярэзінская нізіна, кундская культура.*

У палявым сезоне 2024 г. аўтарам былі працягнуты раскопкі на паселішчы мезаліту – неаліту Нябышына 1 Докшыцкага раёна Віцебскай вобласці. Помнік адкрыты ў 2018 г. комплекснай экспедыцыяй, у склад якой уваходзілі супрацоўнікі Інстытута гісторыі НАН Беларусі,

Інстытута археалогіі РАН, прадстаўнікі Рэспубліканскага Таварыства аховы помнікаў і дабраахвотнікі. На працягу двух палявых сезонаў 2018–2019 гг. даследавалася мінеральная і затарфованая часткі помніка на плошчы 52 м². Папярэднія вынікі апублікаваныя ў чатырох артыкулах у айчынных і расійскіх навуковых выданнях [1–4].

Асноўныя намаганні па вывучэнню помніка Нябышына 1 акцэнтаваліся на выкарыстанні комплексных—мультыдысцыплінарных метадах. Атрыманы і прадстаўлены ў навукавай літаратуры вынікі радыёвугляроднага датавання – 16 даціровак ад алярода да атлантычнага перыяду (12 дат атрыманы па драўнінных узорах, 4 – па касцяных рэштках). Упершыню для мезалітычнага помніку атрыманы разгорнутыя паліналагічная і палеабатанічная характарыстыкі.

Астэалагічны аналіз здабытага падчас раскопак матэрыяла дазволіў вызначыцца з асноўнымі аб’ектамі палявання канца плейстацену – пачатку галацэну на вывучаемай стаянцы: лось (каля 84% ад агульнай колькасці астэалагічнай калекцыі), зубр (каля 13%), мядзведзь і алень.

Крамянёвы інвентар у межах першага раскопа 2019 года прадстаўлены артэфактамі, якія могуць быць звязаныя з культурамі мезаліту (Кунда, тып Пулі) і ранняга неаліту (нарвенская).

У 2024 г. аўтар даследаваў помнік раскопам плошчай 32 м². Магутнасць культурнага пласта ў межах узвышанай мінеральнай часткі помніка склала 0,6 – 0,9 м, без пашкоджанай ворыўнай паверхні. У заходняй частцы раскопа 2 2024 г. зафіксавана брукаваная дарога канца XIX – пачатку XX ст. Каменная вымастка шырынёй ад 0,9 да 1,3 м і таўшчынёй да 0,4–0,5 м пралягала праз усю даўжыню раскопа. На мацерыковым узроўні, на глыбіні 1,2 – 1,4 м ад ўзроўня ўмоўнай дзённай паверхні выяўлены два шэрагі вуглістых невялікіх ямак, дыяметрам 0,08 – 0,1 м, з інтэрвалам праз 0,8 м–1 м.

У культурным пласце, акрамя крамянёвых вырабаў агульнай колькасцю 505 экзemplяраў, знойдзены таксама рэдкія фрагменты ганчарнага посуду ў храналагічным дыяпазоне X–XIV стст. Вырабаў з другаснай апрацоўкай налічваецца 10–12 % ад агульнай колькасці крамянёвай калекцыі. Выразнымі серыямі прадстаўлены скрабкі, разцы, мікрапласцінкі з прытупленым рэтушшу краем і тры тронкавыя наканечнікі стрэл на пласцінах.

Літаратура:

1. Езепенко, И. Н. Разведочные работы на торфянике в пойме реки Поня в Витебской области 2018 года / И. Н. Езепенко, О. В. Вороненко, М. Г. Жилин, Э. А. Астапович, К. Ю. Балашов // МАБ. – Вып. 30. 2019. – С. 227–240.

2. Курзо, Б. В. Геолого-геоморфологические предпосылки поисков поселений человека мезо-неолитического времени на озёрно-болотных комплексах / Б. В. Курзо, М. Г. Жилин, И. Н. Езепенко // Природопользование. – 2019. – №2. – С. 216–230.

3. Езепенко, И. Н. Мультидисциплинарные исследования на стоянке Небышино 1 в верховье Березины в 2018 – 2019 годах / И. Н. Езепенко // Camera praehistorica. – 2021. – №1 – С. 120–140.

4. Езепенко, И. Н. Новые материалы стоянок мезолита – раннего неолита бассейна верхнего Днепра / И. Н. Езепенко, Б. В. Курзо, Е. Ю. Яниш, М. А. Кулькова // Зборнік матэрыялаў XIII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі “Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснасць”. – Мінск, 2023. – С. 25–29.

Алег Ткачоў

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 2024 г.

Ключавыя словы: Заходняя Беларусь, разведкі, археалогія, каменны век.

У 2024 г. былі праведзены працы на тэрыторыі Брэсцкага, Бярозаўскага, Івацэвіцкага, Камянецкага і Маларыцкага раёнаў Брэсцкай вобласці, Карэліцкага і Слонімскага раёнаў Гродзенскай вобласці, Стаўбцоўскага раёна Мінскай вобласці.

Даследаванні на тэрыторыі Брэсцкага раёна праводзіліся з мэтай выяўлення новых помнікаў, так і як працяг па ўдакладненню лакалізацыі ўжо вядомых помнікаў археалогіі ў басейне р. Буг. Разведкі на тэрыторыі Брэсцкага раёна праводзілася ў лістападзе ў ваколіцах в. Тамашоўка (правы бераг Буга) і в. Малыя Радванічы (левы бераг р. Рыта, прыток Мухаўца).

Працы на тэрыторыі Бярозаўскага раёна праводзіліся як працяг даследаванняў 2022 і 2023 гг. па ўдакладненню лакалізацыі помнікаў, што былі выяўлены ў 1910 г. Е.Р. Раманавым у ваколіцах воз. Чорнае і воз. Спораўскае. Дадаткова даследаваліся і суседнія тэрыторыі – ваколіцы балота Жукоўскае, воз. Чорнае (вв. Здзітава, Хрыса, Лісічыцы) – з мэтай выяўлення новых помнікаў.

На тэрыторыі Івацэвіцкага раёна працягваліся працы па пошуку новых помнікаў у бас. Шчары і шурфоўка на вядомых помніках для выяўлення помнікаў, што перспектыўны для правядзення на іх раскопак (Дабромысль 2).

На тэрыторыі Камянецкага і Маларыцкага раёнаў праводзіліся працы па лакалізацыі помнікаў, што былі выяўлены ў розны час выпадкова.

Даследаванні на тэрыторыі Карэліцкага раёна з’яўляліся працягам прац па выяўленню новых помнікаў археалогіі ў басейне р. Уша (левы прыток Нёмана) між вв. Радунь і Пясочная.

Працы на тэрыторыі Слонімскага раёна праводзяцца з 2018 г. Асноўная мэта – пошук новых і лакалізацыя раней вядомых помнікаў археалогіі ўздоўж р. Шчара і яе прытокаў. Абследаваліся тэрыторыі каля вв. Шундры і Шылавічы (правы бераг Шчары), між г. Слонім і в. Прусоўшчына (левы бераг Шчары), ваколіцы в. Дзераўная (р. Іса, левы прыток Шчары).

Галоўнай мэтай палявых прац на тэрыторыі Стаўбцоўскага раёна была лакалізацыя і стварэнне ахоўных зон для помнікаў, што ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны.

Усяго за 2024 г. было абследавана каля 90 помнікаў археалогіі, з каторых 40, па папярэдніх дадзеных былі выяўлены ўпершыню.

Мікалай Крывальцэвіч

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні 2024 г. у Капаньскім мікрарэгіёне (Усходняе Палессе): працяг раскопак курганнага могільніка ў Капані-18

Ключавыя словы: *бронзавы век, тшцінецкае культурнае кола, курганны могільнік, Усходняе Палессе.*

Летам 2024 г. экспедыцыя Інстытута гісторыі НАН Беларусі пад кіраўніцтвам аўтара працягвала вывучэнне помнікаў неаліту і бронзавага веку ў Капаньскім мікрарэгіёне, што ў даліне Дняпра каля в. Капань (Рэчыцкі раён, Гомельская вобласць) і дзе адкрыта болей за 30 помнікаў каменнага і бронзавага вякоў. Асноўны аб’ект раскопак 2024 г. – курганны могільнік эпохі бронзы (Капань-18), які размяшчаецца ў паўднёвым накірунку ад вёскі Капань, на левай тэрасе Дняпра. Могільнік складаецца з 11–12 насыпаў (дыяметры – ад 8,0 да 16,0/19,5 м; вышыні ад 0,5 да 1,4 м). Курганы размяшчаюцца на ўзгорыстых участках левабярэжнай тэрасы, уздоўж яе ўскраіны і лакалізуюцца на плошчы каля 325x100 м. Адна з галоўных мэтай раскопак – вызначэнне часу ўз’яўлення курганоў і рэканструкцыя пахавальнага абраду, сувязь могільніка і культурных адкладаў на ўскраіне тэрасы з іншымі помнікамі Капаньскага мікрарэгіёна.

Першыя раскопкі на курганым могільніку ў Капані-18 праводзіліся аўтарам у 2017 г. Вывучаўся курган 6, дзе было знойдзена інвентарнае (жаночае?) пахаванне тшцінецкага культурнага кола, здзейсненае па абраду інгумацыі і датаванае радыевугляродным метадам у межах XIV–XIII стст. да н.э. (калібраваная храналогія). Раскопамі і шурфамі даследаваліся ўчасткі міжкурганнай прасторы с культурнымі адкладамі неаліту і эпохі бронзы з параўнальна вялікай колькасцю керамікі тшцінецкага культурнага кола, што сведчыць пра актыўнае асваенне ўзвышаных ускраін левай тэрасы Дняпра тшцінецкім насельніцтвам.

У 2024 г. пачалося паэтапнае вывучэнне кургана 5, дыяметр якога дасягаў 15 м, а вышыня насыпу – да 1,1 м, і які размяшчаўся побач з курганам 6, але на больш вышэйшым пагоркавым узроўні. У палявым сезоне 2024 г. даследчыя працы праводзіліся на паўночнай палове кургана, раскопам на плошчы 135 кв. м. Фіксацыя профіляў здзяйснялася па броўках з поўначы на поўдзень і з захаду на ўсход. На планах адзначаліся ўсе знаходкі, аб’екты і змены ў культурных

напластаваннях з фіксацыяй узроўняў адносна рэпера. Прасочваўся пясчаны насып, а таксама рознай таўшчыні і ступені захаванасці пласт шэрай пахаванай глебы. У насыпе і ў пахаваным пласце знойдзены разрозненыя фрагменты ляпной керамікі і асобныя крамянёвыя вырабы. Сярод знаходак пераважалі рэшткі посуду тшцінецкага культурнага кола (1700–1000 гг. да н.э.), у тым ліку з “ружанцовым” арнамантам ранняга тшцінецкага перыяду. Радзей сустракаліся абломкі керамікі сярэднедняпроўскай культуры (канец першай паловы III – пачатак II тыс. да н.э.) і неалітычнага перыяду (IV–III тыс. да н.э.). У верхнім гарызонце заходняга схілу насыпу адзначаліся адзінкавыя фрагменты керамікі мілаградскай культуры ранняга жалезнага веку.

Нечаканай знаходкай быў гаршчок калочынскай культуры (V–VII стст.) ранняга сярэдневяковага перыяду. Гаршчок знойдзены адразу пад сучасным глебавым гарызонтам на ўсходняй ускраіне кургана. Пасудзіна размяшчалася ўверх дном. На месцы яе выяўлення не прасочваліся якія-небудзь паглыбленні і іншыя знаходкі, якія маглі б сведчыць пра сляды пахавання. Паводле папярэдняй версіі, носьбіты калочынскай культуры змясцілі пасудзіну на ўскраіне насыпу ў рытуальным мэтах (памінанне продкаў?) альбо здзейснілі пахаванне, косткавыя парэшткі ад якога не захаваліся.

У цэнтральнай частцы кургана, на ўзроўні пахаванага пласта прасочвалася паўночная частка паглыблення. Паглыбленне мела працяг у сценку профіля ўсход–заход. Раскопкі кургана плануецца завяршыць у 2025 г.

Найбольш верагодна, курган 5 (тшцінецкага перыяду?) узводзіўся, як тое прасочвалася пры раскопках кургана 6, на адным з пясчаных узвышэнняў і ў межах паселішчаў неаліту і бронзавага веку, у тым ліку тшцінецкага культурнага кола, што ў перспектыве канчаткова будзе ўдакладнена і вызначана пры раскопках курганоў і пахаваных пад імі пластоў, а таксама міжкурганнай прасторы з культурнымі адкладамі.

Максім Чарняўскі

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя мікрарэгіёны Бярэшча і Крывінскі тарфянік: вынікі даследаванняў 2024 г.

Ключавыя словы: *неаліт, бронзавы век, паселішчы, Паўночная Беларусь.*

У 2024 г. ў адпаведнасці з планавым заданнем “Неаліт – ранні бронзавы век Паўночнай Беларусі (6 – першая палова II тыс. да н.э.): археалагічныя культуры, іх генезіс, эвалюцыя, міжкультурныя кантакты” даследаваліся два мікрарэгіёны: Крывінскі тарфянік на мяжы Сенненскага і Бешанковіцкага раёнаў Віцебскай вобласці і Бярэшча ў Лепельскім раёне Віцебскай вобласці.

Мікрарэгіён Бярэшча.

Асноўныя працы праводзіліся на паселішчы Бярэшча 1, выяўленым у 2006 г. і даследаваным у 2007, 2019–2024 гг.

У 2024 г. з паўднёвага боку да асноўнага раскопа прырэзаны дзве лініі па 7 квадратаў. Стратыграфія раскопа супадала з папярэднімі даследаваннямі, магутнасць культурнага пласту дасягала 40–45 см. Зафіксаваныя 4 аб’екты, з іх адзін масіўны, складнага запаўнення, верагодна ад пабудовы.

Выяўлены матэрыял прадстаўлены фрагментамі керамікі нарвенскай ранненеалітычнай, усвяцкай сярэдняга неаліту, паўночнабеларускай позняга неаліту – ранняга перыяду бронзавага веку культур, а таксама матэрыяламі сярэдняга перыяду бронзавага веку сярэдзіны – другой паловы II тыс. да н.э. Крамянёвыя артэфакты прадстаўлены наканечнікамі стрэл, скрабучымі, скоблячымі, рэзальнымі і іншымі прыладамі, сярод якіх дамінуюць дробныя вырабы на мясцовай нізкакаснай сыравіне. Калекцыя касцяных і рагавых вырабаў прадстаўлена моцна фрагментаванымі вырабамі, якія не дазваляюць аднавіць поўныя формы.

На паселішчы Кранштат 3, выяўленым у 2022 г., закладзены шурф на 5 квадратных метраў. Зафіксаваны аналагічны па магутнасці, характару і насычанасці матэрыялам, выяўленаму на помніку Бярэшча 1, культурны пласт. Знойдзены першыя касцяныя і рагавыя артэфакты. Храналагічна матэрыялы помніка таксама могуць быць прадатаваныя ад ранняга неаліту да сярэдняй бронзы.

Крывінскі тарфянік.

Працы ў мікрарэгіёне праводзіліся ў два этапы: падводны на паселішчы Крывіна 3 (глядзі артыкул у гэтым зборніку) і “сухапутны” на паселішчы Асавец 2. Анамальна высокі ўзровень вады, які стаяў на 40 см вышэй закансерваванага ў 2023 г. раскопа, не дазволіў правесці працы па яго завяршэнню. Таму было прынята рашэнне заклаці новы раскоп №6, памерамі 3*4 метры, прырэзаўшыся з усходу і поўдня да, адпаведна, раскопаў № 2 і 3. За экспедыцыю было знята 5 умоўных пластоў, агульнай магутнасцю 50 см. Выяўлены шматлікі матэрыялы амаль выключна паўночнабеларускай культуры, які можа датавацца мяжой 3/2 – першай паловай II тыс. да н.э. Асноўную колькасць зафіксаванага матэрыялу складаюць фрагменты глінянага посуду, значную колькасць налічваюць крамянёвая і касцяная калекцыі, бурштынавыя вырабы адзінкавыя. Тыпалагічны склад матэрыялаў не адрозніваецца ад аналагічных напластаванняў суседніх раскопаў, аднак стан захаванасці паказвае на значныя працэсы раскладання арганічных артэфактаў. Керамічны матэрыялы моцна падроблены. Па завяршэнні даследаванняў раскоп быў закансерваваны.

Алена Касюк

Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей

Асноўныя вынікі археалагічных прац на паселішчах Масты (Зальвяны)-4 Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці і Стытычава-1 Пінскага раёна Брэсцкай вобласці

Ключавыя словы: паселішча, крэмень, ляпная кераміка, каменны век, жалезны век.

Уводзіны. У 2024 г. згодна з Дазволам па форме № 1 аўтарам былі праведзены археалагічныя раскопкі на паселішчы Масты (Зальвяны)-4 Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці, а таксама ажыццяўлены паверхневы збор матэрыялаў на паселішчы Стытычава-1 Пінскага раёна Брэсцкай вобласці.

Аб’ект даследавання – жалезны век басейна р. Зальвянка (левы прыток Нёмана) і вярхоўяў Прыпяці.

Прадмет даследавання – паселішчы Масты (Зальвяны)-4 і Стытычава-1.

Мэтай даследавання было высвятленне храналогіі аб’екта 1 на помніку Масты (Зальвяны)-4, а таксама вызначэнне плошчы і асаблівасцяў паселішча Стытычава-1.

Для дасягнення мэты былі пастаўлены наступныя задачы:

- ахарактарызаваць асноўныя рысы культурных напластаванняў і планіграфіі помнікаў;
- правесці ўдакладненне культурна-храналагічнай прыналежнасці помнікаў.

Асноўная частка. Паселішча *Масты (Зальвяны)-4* размешчана праз 0,3 км на ўсход ад паўднёвай ускраіны г. Масты, на правым беразе р. Зальвянка. Помнік быў выяўлены аўтарам у 2023 г., закладзены 2 шурфы.

У 2024 г. раскоп 1 плошчай 10 м² быў разбіты на месцы шурфа 1 2023 г. Культурны пласт прадстаўлены пяском карычнева-шэрага колеру, на глыбіні 0,2–0,3 м ад сучаснай дзённай паверхні зафіксаваны сляды пажару. Мацерык расчышчаны на глыбіні 0,4–0,6 м.

Аб’ект 1 – паглыбленне памерамі 2х2,8 м, глыбінёй 0,6 м, датуецца познім Сярэднявеччам – Новым часам. Аб’ект 2 (даследаваны часткова) – яма з закругленымі вугламі, заглыбленая на 0,2 м, у якой зафіксаваны кругавы посуд Новага часу. Калекцыя з раскопа 1 налічвае 55 крамянёвых артэфактаў эпох мезаліту, неаліту, бронзавага веку; 17 фрагментаў ляпных пасудзін з падштрыхаванымі адной ці дзвюма паверхнямі, позняга бронзавага – жалезнага вякоў. 95 артэфактаў адносяцца да Сярэднявечча – Новага часу.

На Палессі працы былі сканцэнтраваныя на далейшым вывучэнні помніка *Стытычава-1*, які быў выяўлены ў 2022 г. Паселішча размешчана ў паўднёва-заходняй частцы в. Стытычава, на правым беразе р. Ступа, пашкоджана ветравой эрозіяй. У 2024 г. на помніку Стытычава-1 былі ажыццяўлены паверхневыя зборы матэрыялаў з фіксацыяй па ўмоўна вылучаных зонах, атрымана калекцыя з 197 адзінак: 81 крамянёвы артэфакт каменнага–бронзавага вякоў; 100 фрагментаў ляпных пасудзін, сярод якіх: кераміка неаліту–бронзавага веку (у тым ліку – культуры шнуравой керамікі), кераміка позняга бронзавага–ранняга жалезнага веку (мілаградская культура?), кераміка і глінянае праселка рымскага перыяду. Таксама знойдзена аснова “зерняцёркі”.

Высновы. У выніку далейшага даследавання паселішча Масты (Зальвяны)-4 было пацверджана яго функцыянаванне ў познім бронзавым–жалезным вяках. Таксама правы бераг р. Зальвянка быў даволі шчыльна заселены ў XVI–XVIII ст. Улічваючы дрэнны стан захаванасці культурнага пласта на помніку Стытычава-1, варта ў будучым сканцэнтраватца на вывучэнні аб’ектаў, сляды якіх фіксуюцца на паверхні.

Аляксандр Вашанаў, Максім Чарняўскі, Марыя Ткачова

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Уладзімір Махнач

Факультэт павышэння кваліфікацыі

і перпадрыхтоўкі ІДА БДУ

Знаходкі фасілій *Crinoidea* у кантэксце матэрыялаў археалагічных помнікаў каменнага – жалезнага вякоў з тэрыторыі Беларусі

Ключавыя словы: *фасілія, Crinoidea, марская лілея, пацёркі, каменны век, жалезны век.*

Сярод матэрыялаў археалагічных калекцый каменнага веку – ранняга сярэднявечча вядомы акамянеласці – фасіліі, якія належылі да розных відаў жывых арганізмаў. Яны трапілі ў культурны пласт з дапамогай чалавека, у якасці сыравіны для вырабу рознага роду артэфактаў. Дадзенае даследаванне засяроджана на знаходках фасілій *Crinoidea* (марская лілея), якія былі выяўлены ў матэрыялах шэрагу археалагічных помнікаў фінальнага палеаліту – ранняга жалезнага веку.

На тэрыторыі Беларусі знаходкі фасілій марскіх лілей прымеркаваны да краявых ледавіковых утварэнняў і азёр.

Усе палеанталагічныя знаходкі *Crinoidea* на тэрыторыі Беларусі можна падзяліць па адносным ўзросце: да ардовіка – Браслаўскі і Ваўкавыскі раён, да сілура – у Камянецкі раён, дэвон – Віцебскі, Гарадоцкі, Глускі, Дубровенскі, Лунінецкі, Клецкі, Касцюк. Салігорскі, Сенненскі раёны. Да каменнавугальнага перыяду – Капыльскі, Любанскі і Мазырскі раёны, і адзіная знаходка 2000-2015 гадоў юрскага перыяду ў Капыльскім раёне.

На сённяшні дзень фасіліі *Crinoidea* вядомы ў матэрыялах шасці помнікаў з тэрыторыі Беларусі. Сярод іх, адзін адносіцца да эпохі фінальнага палеаліту (Кавальцы 4, Гродзенскі раён, Гродзенская вобласць); чатыры – да эпохі неаліту (Асавец 2, Бешанковіцкі раён, Віцебская вобласць; Бярэшча 1, Лепельскі раён, Віцебская вобласць; Клішына 3 «Ніжняя тэраса», Крупскі раён, Мінская вобласць; Задзеўскае 1, Пастаўскі раён, Віцебская вобласць); адзін – да эпохі ранняга жалезнага веку (малое гарадзішча на Менцы, Мінскі раён, Мінская вобласць).

Усе знаходкі прадстаўлены фрагментамі членікаў, якія адносяцца да некалькіх відаў *Crinoidea*. Большасць з іх мае ў сярэдняй частцы штучную скразную адтуліну, што сведчыць аб магчымым выкарыстанні фасілій ў якасці паасобных альбо складаных элементаў дэкару. Прыродная форма скамянеласцяў – акруглая, альбо – зоркападобная, рабіла іх прывабнымі для вока чалавека. Аналогіі дадзеным знаходкам вядомы з кантэкста шэрагу помнікаў з тэрыторыі Еўропы, дзе яны былі выяўлены як у культуных напластаваннях, так і ў кантэксце закрытых комплексаў – пахаванняў.

Такім чынам, выяўленне новай катэгорыі артэфактаў, выкананых з фасілій *Crinoidea*, дазваляе казаць аб існаванні ўстойлівай доўгатэрміновай традыцыі выкарыстання скамянеласцяў

старажытным насельніцтвам Беларусі, якая не была прывязана да канкрэтнай храналагічнай эпохі і археалагічнай культуры.

Татьяна Бубенько

Витебский государственный университет имени П.М. Машерова

Изучение поселений 1 тыс. н.э. в Витебском Подвинье в 2024 г.

Ключевые слова: *селища, вещевые комплексы, керамика с расчесами, ранние славяне, балты.*

Археологическое изучение поселений Витебского Подвинья проводится в рамках выполнения подзадания «Культурно-историческое развитие Витебского Подвинья в I тыс. до н.э. – третьей четверти I тыс. н.э. в свете новых исследований в регионе» ГПНИ на 2021–2025 гг. «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства».

Цель статьи: введение в научный оборот материалов раскопок 2024 г. в Витебском Подвинье, позволяющих установить время возникновения и культурную принадлежность селищ Загорцы и Зароново.

Методы: при проведении раскопок и написании статьи использованы общеисторические методы и археологические методы исследования памятников.

Описание объектов исследования: в 2024 г. продолжено изучение селищ Зароново Витебского района и Загорцы Городокского района. Общая исследованная площадь составила 88 кв. м при мощности культурного слоя 0,6–1,0 м.

Основная часть: на эталонном памятнике эпохи Великого переселения народов – селище Зароново исследовано 56 кв. м. Небольшие по площади раскопы 6 и 7 прирезаны к раскопу 2 (2018 г.), что позволило полностью вскрыть две жилые постройки, оставленные населением киевской культуры. Домостроительные традиции поселенцев, керамический комплекс позволяют сделать вывод о компактном проживании на балтской территории автономных групп славян. Полученные материалы подтверждают высказанное ранее предположение о полной смене населения в IV в., т.к. дальнейшего развития местных днепро-двинских традиций в материальной культуре не прослеживается. В то же время наблюдаются черты преемственности в керамическом комплексе населения западновинского варианта киевской культуры и племен, проживавших на селище в эпоху Великого переселения народов. Присутствие в слое середины-третьей четверти I тыс. н.э. керамической утвари, характерной для колочинских племен, свидетельствует о проникновении в восточную часть Витебского Подвинья выходцев из Среднего Поднепровья: Подесенье и Смоленщина.

На селище Степановичи-Загорцы продолжено исследование металлургической мастерской, частично изученной в 2021–2022 гг. Найдено множество шлаков, фрагменты глиняной домницы и полностью сохранившееся основание сыродутного горна. Вещевой комплекс указывает на вторую четверть I тыс. н.э., что подтверждается и находками керамики с расчесами. Присутствие последней свидетельствует об инфильтрации в правобережную часть Витебского Подвинья ранних славян не позднее конца III века н.э.

Результаты: установлена значительная роль в истории населения Витебского Подвинья миграционных процессов, приведших к смене днепро-двинской культуры сначала праславянской киевской культурой, а затем и раннеславянскими племенами. Новыми материалами подтверждено, что правобережная часть Витебского Подвинья является контактной зоной двух археологических общностей: тушемлинско-банцеровской и культуры ранних длинных курганов, единой подосновой для которых являются древности западновинского варианта киевской культуры.

Деятельность Института истории НАН Беларуси по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь

Ключевые слова: археология, археологический объект, археологический артефакт, «черные копатели», противодействие незаконному поиску и обороту артефактов.

В процессе научно-исследовательской деятельности, полевой археологической работы учёные Института истории НАН Беларуси, преподаватели ВУЗов, специалисты музейных учреждений постоянно сталкиваются с фактами незаконного поиска физическими лицами археологических артефактов с использованием металлоискателей, георадаров и иных технических средств, а также с их незаконным оборотом – продажей на специализированных сайтах. При этом в соответствии с п. 2 ст. 124 Кодекса Республики Беларусь о культуре – археологические артефакты являются собственностью государства.

В настоящее время давняя проблема «черных копателей» стала особенно актуальной и острой. «Черными копателями» разрушаются памятники археологии, включенные в Государственный список историко-культурных ценностей Республики Беларусь, а также иные археологические объекты страны; на интернет-портале «BELKLAD», интернет-ресурсе «KUFAR» и др. постоянно фиксируются факты незаконного оборота археологических артефактов; в частном заведении по продаже кофе в Минске на стенах вывешены стенды с археологическими артефактами разных исторических периодов из металлов, открываются «частные» музеи, где в качестве экспонатов демонстрируются находки приобретённые в результате купли на интернет-ресурсах, переданные в качестве «подарка» и т.д. Проблема вышла на уровень Правительства. Поэтому, начиная с 2024 г., Институт истории НАН Беларуси выполняет поручение Совета Министров Республики Беларусь от 12.08.2024 №34/540-245/10317р по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь. В своей деятельности академические археологи вместе с коллегами ориентируются на выполнение Плана мероприятий на 2024 – 2026 гг., утверждённого 12.12.2024 г. Председателем Президиума НАН Беларуси, согласованного МАРТом, Министерством информации, Министерством образования, МВД, всеми облисполкомами, Минским горисполкомом. Он содержит 8 пунктов и направлен в том числе на совершенствование механизмов противодействия нарушениям в сфере охраны археологического наследия и повышение уровня правовой культуры и образованности в сфере охраны археологического наследия.

На 2025 г. в рамках организации мероприятий с научной общественностью, для обсуждения проблемы «черного копательства», систематизации опыта взаимодействия с органами государственного управления и МВД, анализа инициатив учёных Беларуси и соседних стран по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов, Институт истории НАН Беларуси запланировано проведение ряда международных конференций, семинаров и круглых столов, на которых предметом обсуждения станет проблема сохранения археологического наследия и выработка мер по противодействию «черным копателям».

В настоящее время осуществляется мониторинг сайтов в сети интернет для получения информации о масштабе «черного копательства», наиболее характерных находках, которые получены незаконным путём и зачастую становятся объектами купли-продажи и обмена между участниками сайтов. Анализ свидетельствует, что абсолютное большинство предметов (лотов) имеют все признаки археологических артефактов (старше 120 лет) и получены с территории археологических объектов с помощью металлодетекторов. По ряду таких фактов были направлены письма в МАРТ, МВД и Министерство информации Республики Беларусь с предложением в рамках их компетенций предпринять меры по соблюдению законодательства Республики Беларусь в области охраны археологического наследия.

В рамках выполнения п. 5 плана мероприятий по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь на период 2024–2026 гг. («подготовка предложений по внесению изменений в статью 20.6 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях, в целях совершенствования правоприменительной

практики в отношении лиц, осуществляющих поиск археологических артефактов без разрешения на право проведения археологических исследований») проводится систематизация и анализ законодательства соседних стран (Российская Федерация, Украина, Молдова). Предварительный анализ показывает, что ни в одной стране явление «черного копательства», несмотря на различные юридические формулировки и различную степень их правоприменимости, не изжито и продолжает набирать обороты.

Институт истории НАН Беларуси рассматривает археологию, изучение археологических объектов, в том числе с использованием специализированного оборудования, исключительно как научную деятельность, которой могут заниматься люди с соответствующей подготовкой и квалификацией, а также решающие конкретные научные задачи в рамках государственных научных программ.

Так как «изъятие» археологических артефактов из культурных слоёв археологических объектов и их последующая продажа не всегда воспринимаются правоохранительными органами как действительно серьёзное преступление, несущее угрозу национальным интересам и безопасности страны, а скорее, как оригинальное увлечение, которое не влечёт за собой административного преследования, Институтом истории НАН Беларуси было предложено ввести законодательный запрет на использование физическими лицами специальных технических средств (металлодетекторов, магнитных приборов и др.), позволяющих определять нахождение археологических артефактов в месте залегания без полученного в установленном порядке разрешения на право проведения археологических исследований. Т.е. предлагается прямая норма, запрещающую оборот и использование технических приборов для археологического поиска (за исключением проведения археологических исследований в рамках научной проблематики или спасательных археологических работ на основании разрешения НАН Беларуси и иных государственных органов (организаций) и их уполномоченных представителей, которые с целью возложенных на них обязанностей используют в своей деятельности специальные технические средства (МВД, МЧС, Министерство обороны, Таможенный комитет и др.).

Институт истории НАН Беларуси считает данное предложение по корректировке законодательства в сторону полного запрета использования физическими лицами специальных технических средств вполне отвечающими современным вызовам и угрозам в отношении археологического наследия Беларуси. Сам факт использования и наличия у физического лица, который встречен в местах потенциальной локализации археологических объектов, специальных технических средств, в таком случае, будет интерпретирован как нарушение ст. 20.6 КоАП и не позволит находить уловки для ухода от ответственности.

Проводится также работа по подготовке предложений о возможности усиления ответственности за незаконное хранение, продажу, дарение, обмен, залог, вывоз археологических артефактов, а также разработка порядка оценки ущерба, причинённого археологическим объектам в результате незаконных действий (в том числе в ходе незаконных раскопок и поиска археологических артефактов, земляных, строительных и мелиоративных работ).

ПЛАН МЕРОПРИЯТИЙ

по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь на 2024 – 2026 годы

Наименование мероприятия	Сроки выполнения, годы	Ответственные исполнители
--------------------------	------------------------	---------------------------

Совершенствование механизмов противодействия нарушениям в сфере охраны археологического наследия

1. Мониторинг сайтов в глобальной компьютерной сети Интернет (далее – сеть Интернет), содержащих информацию о популяризации поиска археологических артефактов без разрешения на право	2024 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры,
---	-------------	--

Наименование мероприятия	Сроки выполнения, годы	Ответственные исполнители
проведения археологических исследований (далее – «черное копательство» (кладоискательство), продаже (купле, обмене) археологических артефактов на территории Республики Беларусь		МВД, Мининформ, МАРТ
2. Проработка вопроса и подготовка предложений о совершенствовании организационно-правового механизма по предупреждению и пресечению популяризации "черного копательства" (кладоискательства) в сети Интернет, в том числе посредством: идентификации участников тематических сайтов (по IP-адресам) в целях проведения профилактической работы и предупреждения развития данной деятельности; привлечения пользователей (администраторов) тематических сайтов к ответственности в установленном порядке (в случае выявления нарушений законодательства в сфере охраны археологического наследия)	2024 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры, МВД, Мининформ, МАРТ
3. Проработка вопроса возможности ограничения доступа к интернет-ресурсу, сетевому изданию, новостному агрегатору в случае установления фактов пропаганды, популяризации «черного копательства» (кладоискательства), продажи/купли/обмена археологическими артефактами	2025 – 2026	НАН Беларуси, МАРТ, Мининформ, Минюст, МВД, Минкультуры, другие заинтересованные
4. Разработка методики оценки стоимости археологического артефакта, незаконно извлеченного из культурного слоя археологического объекта (находящегося в частной коллекции или предназначенного для купли (продажи, обмена), а также определения степени ущерба, нанесенного в результате земляных, строительных, мелиоративных и других работ, иной деятельности на территории археологических объектов (в том числе памятников археологии), выполненных физическими и юридическими лицами с нарушением требований законодательства в сфере охраны археологического наследия	2025 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры, другие заинтересованные
5. Подготовка предложений по внесению изменений в статью 20.6 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях, в целях совершенствования правоприменительной практики в отношении лиц, осуществляющих поиск археологических артефактов без разрешения на право проведения археологических исследований	2025 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры, МВД, облсполкомы, другие заинтересованные
6. Разработка Методических рекомендаций по предотвращению незаконных археологических раскопок и поиска археологических артефактов на территории Республики Беларусь	2025 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры, МВД, другие заинтересованные
<i>Повышение уровня правовой культуры и образованности в сфере охраны археологического наследия</i>		
7. Распространение знаний об установленных в законодательстве мерах по охране археологического наследия, порядке проведения поиска и выявления археологических объектов и археологических	2025 – 2026	НАН Беларуси, Мининформ, Минкультуры,

Наименование мероприятия	Сроки выполнения, годы	Ответственные исполнители
артефактов, выполнения земляных, строительных, мелиоративных и других работ, иной деятельности на территории археологических объектов (в том числе памятников археологии), опасности "черного копания" (кладоискательства) и ущерба данной деятельности, а также незаконного извлечения, купли (продажи, обмена) археологических артефактов для сохранения историко-культурного наследия Республики Беларусь: размещение информации на официальных сайтах государственных органов и организаций в сети Интернет, социальных сетях и мессенджерах, средствах массовой информации создание социальной рекламы проведение тематических встреч в учреждениях общего среднего, среднего специального и высшего образования, а также конкурсов в сфере археологии		МАРТ, другие заинтересованные
8. Проведение конференций, круглых столов, семинаров, иных мероприятий по актуальным вопросам охраны археологического и историко-культурного наследия, противодействия незаконной деятельности в данной сфере ("черные копания", кладоискательство, купля (продажа, обмен) археологических артефактов), включая вопросы применения и совершенствования законодательства, с размещением информации на официальных сайтах государственных органов и организаций в сети Интернет	2025 – 2026	НАН Беларуси, Минобразование, Минкультуры, МВД, другие заинтересованные

Виктория Бегунова

ОГБУК «Смоленский государственный музей-заповедник»

Участники Смоленского археологического общества 1922 г.

Ключевые слова: *Смоленск, археологическое общество, 1920-е гг.*

Доклад посвящён участникам независимой научной организации – Смоленского археологического общества (далее – САО), созданного в феврале 1922 г. [1, с. 106–118]. Материалы фондов Государственного архива Смоленской области (Смоленского государственного университета, Отдела народного образования (ОНО) Смоленского губисполкома, Архивного управления Смоленского губернского отдела Народного образования г. Смоленска (Губархив) и некоторых других) позволяют сделать некоторые дополнения к биографиям членов Археологического общества.

Общество отличала неоднородность состава, посещение собраний людьми разного социального происхождения и различных профессий, оказавшихся вовлечёнными в изучение археологической науки. Всего оно объединило более 30 человек. Анализ биографий членов общества, сравнение их активности участия в заседаниях по материалам протоколов показывает, что в Обществе существовало «ядро», состоявшее из «старой гвардии», проявившей себя ещё по работе в Смоленской губернской учёной архивной комиссии (СГУАК), музейном деле, раскопках, изучении церковной истории, специальных исторических дисциплин (геральдики, генеалогии, архивоведения) – Е.Н. Клетнова, И.Ф. Барщевский, Г.М. Крыжановский, Л.Я. Лавровский, В.П. Лапчинский, В.И. Мушкетов, П.С. Цветков. Многие из них занимались преподавательской деятельностью, работали в системе созданных в первые годы советской власти государственных организаций, ведавших охраной и изучением памятников культуры.

К этому «ядру» примыкала «группа профессоров» – историков Смоленского университета: В.Н. Перцев, Н.М. Никольский, Д.А. Жаринов, С.А. Покровский. Интерес к археологии, как вполне естественная форма научной любознательности ярко проявился, например, в судьбах педагога А.П. Серебrenникова, а также автора первого учебника по оперативной хирургии для студентов медицинских вузов М.П. Соколовского.

Интересны судьбы «археологов из крестьян», в особенности, А.Ф. Палашенкова и В.В. Дмитриева, поступивших в смоленское отделение Московского археологического института (СО МАИ) ещё до революции. Обучение на археологическом факультете СО МАИ в постреволюционное время проходили А.А. Берс, А.Н. Лявданский, П.П. Лявданская, В.Р. Тарасенко, К.А. Дергачёв, В.П. Рогов, Т.В. Муравьёв, В.М. Юшков. Именно «молодая группа» была основным двигателем практических археологических полевых работ, успешно начатых в 1922 г. (раскопки в Гнёздове). Некоторые из них добровольно или вынужденно продолжили исследования уже за пределами Смоленщины (Белорусская ССР, Урал, Сибирь).

В докладе также рассматривается судьба участников археологического общества, для многих из которых она стала довольно трагичной (репрессии, эмиграция).

Литература

1. Бегунова, В.В. К деятельности Смоленского археологического общества в начале 20-х гг. XX века / В.В. Бегунова // Край Смоленский. – 2016. – №5. – С. 106–118.

Аляксандра Вайтовіч

Мінскі філіял Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя Г. В. Плеханова

«Дрегова». Неапублікаваная праца І. А. Сербавы як крыніца па гісторыі беларускай археалогіі 1900–1912 гадоў

Ключавыя словы: *І. А. Сербав; гісторыя археалогіі; Беларусь.*

І. А. Сербав – шматгранная постаць у гісторыі беларускай культуры. Унёсак даследчыка ў вывучэнне і захаванне археалагічнай спадчыны ўжо разглядаўся ў літаратуры (гл. бібліяграфію: [2, с. 292]). Выяўленне новых крыніц дазваляе паглыбіць навуковыя ўяўленні аб дасягненнях навукоўца ў галіне археалогіі.

Каштоўнай крыніцай з’яўляецца праца І. А. Сербавы «Дрегова. Географический очерк». Рукапіс быў скончаны ў 1912 г. Па невызначаных прычынах тэкст застаўся неапублікаваным. Сёння ён захоўваецца ў Бібліятэцы Вільнюскага ўніверсітэта [1].

Нарыс меў 168 старонак. Ён пачынаўся з агульных звестак аб «дрыгавіцкай зямлі». У межах гэтай вобласці даследчык вылучыў шэсць геаграфічна-этнаграфічных рэгіёнаў. Распавядаючы пра кожны з іх, І. А. Сербав даваў геаграфічную характарыстыку, узгадваў гісторыю населеных пунктаў, называў найважнейшыя помнікі, прыводзіў статыстычна-эканамічныя паказчыкі. Пры гэтым ён не ўдакладняў, калі абследаваў тыя ці іншыя тэрыторыі. Гэтая акалічнасць ускладняе вызначэнне канкрэтнага часу правядзення экспедыцый.

І. А. Сербав адносіў пачатак сваіх археалагічных «доследаў» да 1900 г. [3, арк. 10]. Дакладныя звесткі аб першых даследаваннях, здзейсненых у той час, калі адмысловец настаўнічаў у Магілёўскай губерні, не выяўлены. Можна, аднак, меркаваць, што, збіраючы этнаграфічныя матэрыялы на ўсходзе Беларусі, ён адначасова не заставаўся аб’якавым і да мясцовых старажытнасцей. У нарысе ўзгадваліся археалагічныя помнікі ў ваколіцах Магілёва, Новага Быхава, Рагачова, Жлобіна, Стрэшына, Паскурні, Дабужы [1].

У 1909–1910 гг. І. А. Сербав выкладаў у Стоўбцах. Верагодна, у гэты час ён прыступіў да правядзення «экскурсій» па Мінскаму павету. Цікавасць даследчыка выклікала археалагічная спадчына Заслаўя, Ракава, Гарадку [1].

У верасні 1910 г. І. А. Сербав быў пераведзены ў Мінск. Падчас экспедыцый 1911–1912 гг. ён сабраў прадстаўнічыя этнаграфічныя і фотаграфічныя калекцыі, а таксама выявіў шэраг археалагічных помнікаў. Згодна з рукапісам, археалагічныя старажытнасці былі зафіксаваныя ў ваколіцах мястэчка Пясочна Ігуменскага павету. І. А. Сербав аглядзеў помнікі ў Копылі і Клецку

Служага павету. Побач з Пагост-Загародскім, Кажан-Гарадком, Гарадной, Століным Пінскага павету ён заўважыў шматлікія курганы. Падчас падарожжа па Мазырскім павеце даследчык апісаў Замкавую Гару ў Тураве. Некалькі пахавальных помнікаў былі зарэгістраваныя ў наваколлі Рэчыцы, Горваля, Лоева, Васілевічаў, Юравіч Рэчыцкага павету [1].

Не пазней за восень 1912 г. І. А. Сербаў пабываў у Навагрудскім павеце. Адмысловец аглядзеў Мірскі і Навагрудскі замкі, выявіў курганы побач з Карэлічамі [1].

Удакладненне фактаў жыцця і дзейнасці аднаго з заснавальнікаў беларускай археалогіі павінна стаць чарговым крокам на шляху да ўсебаковага разумення гісторыі развіцця айчыннай навукі.

Літаратура і крыніцы

1. *Бібліятэка Віленскага ўніверсітэта (BVU RS). – F3-260 : Дрегова. Географический очерк. Отчет о поездке по Дреговицкой области летом 1912 года [И. А. Сербов]. – URL : https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000804527#00001 (дата звароту : 01.02.2025).*

2. Віцязь, С. П. Даследчыкі археалагічных старажытнасцей Беларусі : біябібліяграфічны даведнік / С. П. Віцязь, В. У. Мядзведзева, Л. У. Дучыц. – Мінск : Беларуская навука, 2020. – 504 с.

3. *Цэнтральны навуковы архіў Нацыянальнай акадэміі навукі Беларусі (ЦНА НАН Беларусі). – Ф. 14. Воп. 1. Спр. 186.*

Алексей Авласович

Институт истории НАН Беларуси

Археологическое изучение курганных некрополей Могилёвской области в 2024 г.

Ключевые слова: погребальная обрядность, кремация, ингумация.

В 2024 г. археологические исследования проводились у д. Озёры Круглянского района и у аг. Горбовичи Чаусского района.

Целью исследования является погребальная обрядность X–XIII вв. в области верхнего течения Друти и среднего течения Днепра. Полученный материал позволяет решить задачи накопления новых данных о материальной и духовной культуре населения верхнего течения Друти и среднего течения Днепра X–XIII вв., а также выявления этнокультурных маркеров до- и ранних восточнославянских племенных объединений.

В июне 2024 г. начато археологическое исследование насыпи №1 могильника-I у д. Озёры Круглянского района. Совместно со студентами-археологами МГУ им. А.А. Кулешова исследованы два сектора на глубину 2,8 м. Установлено, что верхняя часть кургана насыпана из материковой глины кирпичного цвета с вкраплениями белой глины. Примечательно, что вкрапления белой глины маркируют следы деревянных лопат, которыми возведена данная насыпь. Сектора законсервированы.

В августе 2024 г. проведены археологические исследования второй курганный группы, расположенной на западной окраине д. Озёры. Раскопки кургана №5 выявили безинвентарное захоронение по обряду трупоположения. Мужской костяк располагался в вытянутом на спине положении, ориентированный головой в западном направлении. Кости таза не сохранились, как и предплечья. В районе рёбер зафиксирована одна пястная кость, что указывает на скрещенное положение рук. Погребение находилось на уровне древней дневной поверхности.

В декабре 2024 г. проведены спасательные раскопки курганного могильника у аг. Горбовичи Чаусского района. В результате исследований во всех трёх насыпях зафиксированы погребения по обряду трупосожжения на стороне с последующим помещением кальцинированных костей в насыпи выше уровня горизонта в деревянной конструкции в северо-восточной части кургана. Сопровождающий инвентарь: в кургане №1 – трутовая трубочка; в кургане №2 – перстнеобразное височное кольцо, трутовая трубочка, поясная накладная, оплавившиеся стеклянные бусы синего и жёлтого цвета, фрагменты гончарных горшков с линейным и волнистым орнаментами; в кургане №3 – треугольная подвеска периода РЖВ, венце лепного горшка, 1 ед.

бисера. На территории Могилёвского Поднепровья подобный погребальный обряд характерен для второй половины X в.

Относительно курганных древностей у д. Озёры можно сделать вывод, что курганный могильник-I является более древним и функционировал в дохристианскую эпоху. После принятия христианства данная курганная группа перестала использоваться. Новое кладбище дистанцировалось на западную окраину поселения.

Относительно курганного могильника у аг. Горбовичи можно сделать вывод о том, что характерное расположение кремации в насыпи и использование деревянных ящиков имеют устойчивые аналогии в древностях Роменской и Боршевской археологических культур VIII – X вв.

Ігар Магалінскі

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай
Аляксей Коц

Археалаг, незалежны даследчык

Новыя археалагічныя даследаванні на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2024–2025 гг.

Ключавыя словы: *Полацк, Востраўскі (Астраўскі) пасад, гарадская забудова, культурны пласт, археалагічны комплекс*

Археалагічныя даследаванні Востраўскага пасаду былі распачаты на прыканцы 2024 г і працягваліся да красавіка 2025 г. У межах пасада, дзе зараз размяшчаецца гарадскі парк, і на поўнач ад яго, каля кургана Бессмяротнасці праводзілася новая сетка электраасвятлення. Для пракладкі электракабеля ўздоўж амаль усіх дарожак парку пракладаліся траншэі, якія праразалі культурны пласт да мацерыковай паверхні. Пры археалагічным наглядзе праводзілася праца па зачыстцы сценак траншэй, фіксацыя стратыграфіі, фотафіксацыя, частковая пераборка культурнага пласта і збор знаходак.

Буйнамаштабныя земляныя працы дазволілі прасачыць поўную стратыграфію фарміравання культурнага пласта на пасадзе, а таксама зафіксаваць характар земляных прац, якія праводзіліся тут пры ўладкаванні парка ў 1960 гг. і пазней. Вызначана, што “канцэнтрацыя жыцця” лакалізуецца на ўсходняй і цэнтральнай частках былога Вострава. У траншэях было зафіксавана 15 закрытых археалагічных аб’ектаў, якія з’яўляюцца рэшткамі жыллёва-гаспадарчых комплексаў. Вызначана, што актыўная фаза жыццядзейнасці тут прыпадае на перыяд XVII–XVIII стст. Прадстаўнічая калекцыя артэфактаў падцвярджае высокі сацыяльны статус жыхароў Вострава, што знайшло адлюстраванне ў тым ліку і ў знаходках трох “міні-скарбаў”. Сляды дзейнасці людзей у перыяд сярэднявечча фіксуюцца ў нязначным аб’ёме па знаходках керамікі.

Паліна Курловіч, Алесь Зыль, Анастасія Нікітка

гістарычны факультэт БДУ
Глеб Панкевіч

Універсітэт НАН Беларусі

Даследаванні археалагічнага комплексу Рэчкі (Вілейскі раён) у 2024 г.

Ключавыя словы: *банцараўская культура, культура смаленска-полацкіх доўгіх курганоў, раскопкі паселішчаў, ювелірная справа.*

У 2024 г. археалагічная экспедыцыя БДУ працягвала даследаванні археалагічнага комплексу канца I тыс. да н.э. – пачатку II тыс. н.э. Рэчкі (Вілейскі раён). Актualьнасць яго вывучэння ў тым, што тут на невялікай плошчы сканцэнтраваны пасяленчыя і пахавальныя аб’екты культур часоў раннеславянскага рассялення. Іх вывучэнне дазваляе атрымаць каштоўную інфармацыю аб змене насельніцтва ў рэгіёне, а таксама яго матэрыяльнай культуры і пахавальным

абрадзе. Працы ў Рэчках вядуцца з 2020 г. У сезоне 2024 г. увага была скіраваная на вывучэнне селішча Рэчкі-2, а таксама на пошук і фіксацыю пасяленчых аб’ектаў комплексу.

Селішча Рэчкі-2 знаходзіцца прыкладна ў 700 м на ўсход ад в. Рэчкі, у лесе. Яго плошча каля 0,45 га. Мае трапецападобную форму, разгорнутую даўжэйшай часткай на паўночны-запад, дзе прымыкае да гарадзішча. З паўночнага і ўсходняга бакоў яго плошча абмежаваная ярамі, з паўднёва-ўсходняга – мяжой паміж сучасным лесам і полем. У паўднёвай частцы селішча знаходзіцца скапленне вялікіх ям, уся плошча помніка ўтрымлівае шматлікія сляды рабаўнічых раскопак.

Раскоп 3 2024 г. быў закладзены на ўсход ад скаплення ям, яго плошча склала 136 м кв. Культурны слой прадстаўлены супессю цёмна-шэрага колеру. Яго магутнасць у сярэднім 30–40 см. У ходзе працы былі зафіксаваныя сляды старажытнай вуліцы шырынёй каля 2,5 м, якая праходзіла праз раскоп з паўночнага захаду на паўднёвы ўсход. Паабাপал яе размяшчаліся 6 наземных ці заглыбленых да 30 см у мацярык аб’ектаў падпрамакутнай формы плошчай да 4х4 м жылога ці гаспадарчага прызначэння. Таксама былі зафіксаваныя 3 гаспадарчыя і 17 слупавых ям.

Выяўленыя ў ходзе раскопак матэрыялы I тыс. н.э. адносяцца да банцараўскай архелагічнай культуры і культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганоў. Большая частка знаходак прадстаўлена фрагментамі ляпной і раннеганчарнай керамікі, кухоннымі рэшткамі, жужалем, вырабамі гаспадарчага прызначэння (шылы, нажы, прасліцы), упрыгажэннямі і дэталямі вопраткі. Значную частку калекцыі ў даследаваннях 2024 г. склалі знаходкі з крэмню (дэбітаж і вырабы рознага прызначэння), якія датуюцца неалітам – эпохай бронзы (згодна вызначэнню навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі С.С. Велент-Шчэрбач). Была выяўленая каменная свідраваная сякера і фрагмент каменнай шліфаванай сякеры. Аднак кераміка, якую можна было б аднесці да часу існавання крэмневых прыладаў, на помніку адсутнічае, і асобных аб’ектаў ці слаёў каменнага – бронзавага вякоў тут не выяўлена.

Найбольшую цікавасць уяўляе аб’ект, інтэрпрэтаваны як майстэрня ювеліра. На абмежаванай плошчы раскопа (кв. 6, 7, 11, 12, 15, 16, 21, 22, 29, 30) было сабрана 33 фрагменты тыгляў і жужаль. У месцы іх канцэнтрацыі былі зафіксаваныя рэшткі пабудовы падпрамакутнай формы, заглыбленай ў мацярык на 30 см. А аб’екце змяшчалася печ-каменка, а побач з ёй на ўзроўні падлогі былі знойдзеныя нажніцы для працы па метале. Да дзейнасці майстэрні можна аднесці выяўленыя тут злітак каляровага металу у выглядзе прамакутнага ў сячэнні брусочка, выплеск металу, дрот кручаны, пашкоджаную спіралепадобную пранізку, фрагменты трапецападобнай падвескі, шпільку з адкусаным наверхам.

Такім чынам, у ходзе даследавання былі атрыманыя новыя матэрыялы па арганізацыі жыццёвай прасторы і матэрыяльнай культуры насельніцтва Беларускага Павілля ў другой палове I тыс. н.э. На падставе фіксацыі культурнага слою і збору пад’ёмнага матэрыялу былі выяўленыя межы селішча Рэчкі-6 на поўнач ад гарадзішча. Усталявана, што культурны слой на ім цалкам перамяшаны у выніку глыбокага разворвання.

Аляксей Коц

Археалаг, незалежны даследчык

Даследаванні паўночнай галерэі Полацкага Спаса-Праабражэнскага храма ў 2020, 2024 гг.

Ключавыя словы: *Полацк, Полацкі Спаса-Еўфрасіньеўскі манастыр, Спаса-Праабражэнскі храм, Спаская царква, галерэі, архітэктура XII ст., полацкая школа дойлідства, будаўнічы матэрыял.*

Археалагічныя даследаванні Спаса-Праабражэнскага храма Спаса-Еўфрасіньеўскага манастыра праводзяцца з 2015 г. В 2020 г. мэтай археалагічных раскопак з’яўлялася вывучэнне паўночнай часткі прыбудовы храма, так званай паўночнай галерэі. З-за тэхнічных складанасцяў, выкліканых эпідэміялагічнай абстаноўкай, памеры раскопа былі зменшаны ў 2 разы ад запланаванага. Для ўдакладнення асобных дэталей архітэктурных канструкцый, у 2024 г. былі праведзены дадатковыя шурфоўкі.

Мэтай усіх раскопак было ўскрыццё ніжніх частак сцен і падмуркаў, вызначэнне стану захаванасці канструкцый, фіксацыя трасіроўкі старажытных сцен, збор знаходак і фрагментаў фрэскавага роспісу і інш. Было вызначана, што фрагменты паўночнай галерэі захаваліся горш, у параўнанні з іншымі часткамі прыбудовы храма. Галоўным чынам паўночная сцяна паўночнай галерэі была амаль цалкам разбурана пры пракладцы вадаправода ў пачатку XX ст. Праз паўночную галерэю ў 1970-я гг. быў пракладзены сілавы электракабель. Тым не менш атрымалася выявіць шэраг пахавальных саркафагаў, адзін з якіх быў з некранутым пахаваннем.

Былі зафіксаваны сляды драўлянай царквы, якая існавала да пабудовы каменнай. Невялікія фрагменты падрыхтоўкі пад падлогу і плінфяная вымастка дазволілі вызначыць чыставы ўзровень XII ст. Атрымалася выявіць шэраг унікальных знаходак, у тым ліку прамаляваную выяву музыкаў на плінфе.

Марат Клімаў

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2024 г.

Ключавыя словы: паселішчы, пабудовы, кераміка, кераміка, траншэі, курганы.

Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння адбываліся па двух накірунках: археалагічныя раскопкі ці археалагічны нагляд на вядомых помніках і пошук новых помнікаў падчас абследавання трас будучых газаправодаў.

У межах першага з накірункаў археалагічныя працы ахапілі такія помнікі як: паселішча Кардон (Шумілінскі р-н), г. Лепель. У межах усходняй часткі паселішча Кардон быў даследаваны раскоп № 4 (раскопы №№ 1–3 даследаваліся ў 2016 – 2018 гг.) Асноўнай мэтай даследавання паселішча Кардон з’явілася выяўленне мікраперыядаў існавання паселішча ў межах X–XI стст. З гэтай мэтай быў закладзены раскоп, плошчай 32 кв. м. Магутнасць культурнага пласта ў раскопе вагалася ў межах ад 0,4 да 0,45м. З ліку 12 мацерыковых ям атрымалася зафіксаваць прыкметы трох пабудов, якія існавалі ў розныя мікраперыяды з X па 2-ю палову XI ст. Сярод керамічных матэрыялаў адзначалася прысутнасць ляпной керамікі КСПДК і ганчарнай керамікі 2-й паловы X–XI ст. Кераміка з Кардону ідэнтычна сінхронаму па часе паселішчам Ілава і 1-й стадыі паселішча Слудашы, змешчаных у адным мікрарэгіёне. З ліку індыўідуальных знаходак вылучаецца гірка-разнавага, трапецыяпадобныя прывескі і накладка на конскую вупраж «скандынаўскага тыпу», фрагменты тыгляў і дзірхамаў.

У межах экспедыцыі дайвінг-клуб «Марскі пегас», сумесна з супрацоўнікамі Інстытута гісторыі ажыццявіў спробу ідэнтыфікацыі «бухты дракараў», якая магчыма змяшчалася каля гарадзішча Кардон, але сабраныя матэрыялы ўказаны тэзіс не падцвердзілі.

У г. Лепель адбывалася добраўпарадкаванне паркавай зоны, якая датыкалася да берага воз. Лепельскае, дзе згодна з картай XVIII ст. існаваў сучасны г. Лепель. Аб узказначаных працах Інстытут гісторыі не быў папярэджаны загодзя. Таму летам 2024 г. толькі часткова ўдалося прасачыць асаблівасці культурнага пласта ў траншэях пад асвятляльныя прыборы і параўнаць атрыманыя матэрыялы з першымі археалагічнымі раскопкамі аўтара на тэрыторыі названай часткі горада ў 2013 г. У выніку, керамічныя матэрыялы пацвярджалі пісьмовыя звесткі аб заснаванні тут ў 2-й палове XVI ст. новага Лепеля. Таксама ўдалося лакалізаваць падмуркі аднаго з храмаў, якія раней не былі дакладна вядомы.

Другі накірунак прац – пошук новых помнікаў, адбываўся падчас абследавання трас газаправодаў у Полацкім, Шумілінскім, Міёрскім, Глыбоцкім, Ушацкім і Браслаўскім раёнах. Была выяўлена 1 стаянка (папярэдне, фінальная стадыя бронзавага веку па вызначэнні Макс. М. Чарняўскага), 8 сельскіх паселішчаў перыяду Сярэднявечча і Новага часу і 1 курганны могільнік і рэшткі цаглянага завода XIX ст., які некалі належыў роду Паклеўскіх–Козелаў. Дакладнае месцазнаходжанне ўказанага завода раней не было вядома. Адносна курганнага могільніка у паркавай зоне аг. Бяльмонты Браслаўскага раёна, пры абследаванні сумесна з П.М. Кенька ўзнік дыскусійны момант, звязаны з тым, што ўказаны могільнік памылкова мог быць не ўлічаны з-за існавання двух другіх могільнікаў (Бяльмонты-1 і Бяльмонты-2 (Рацкі бор).

Лакалізацыя сельскіх паселішчаў паказала важнасць абследавання трас газавододаў, якія праходзілі па водападзелах у сувязі з існаваннем водападзельнага тыпу рассялення, выяўленне якога пры разведках уздоўж рэк заставалася праблематычным.

Алена Касюк

Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей

Да гісторыі Каложскага плато ў Гродна па даных археалогіі

Ключавыя словы: *Гродна, Каложскае плато, эпоха Сярэднявечча.*

Каложскае плато размяшчаецца на правым беразе р. Нёман пры ўпадзенні ў яе р. Гараднічанка. Мясцовасць вядомая праз знаходжанне тут Барысаглебскай (Каложскай) царквы XII ст. Архітэктурныя і археалагічныя даследаванні храма і ваколіц праводзіліся ў 1930–2010-я гг.

У 2024 г. праз 16 м на поўнач ад агароджы Каложскай царквы пачалося будаўніцтва званіцы, падчас якога адбылося пашкоджанне культурнага пласта. У красавіку 2024 г. тут былі праведзены невялікія археалагічныя даследаванні.

Аб’ект даследавання – насельніцтва Каложскага плато ад каменнага веку да сучаснасці. Прадмет – культурныя напластаванні на тэрыторыі Каложскага плато. Мэтай даследаванняў было высвятленне наяўнасці адносна захаванага культурнага пласта ў месцы будаўніцтва каля Барысаглебскай царквы і атрыманне інфармацыі аб пашкоджаным участку. Для ажыццяўлення мэты былі пастаўлены наступныя задачы: прааналізаваць культурныя напластаванні на помніку; выявіць участкі культурнага пласта, найменш пашкоджаныя сучасным антрапагенным уздзеяннем.

Траншэя 1 плошчай 6 м² была закладзена праз 1,2 м на ўсход ад фундамента званіцы, быў зафіксаваны культурны пласт магутнасцю 0,6–0,8 м. У паўднёвай частцы траншэі выяўлены аб’ект 1 – выцягнутая яма ці траншэя шырынёй 0,8–1 м. Яна мела працяг у заходняй і ўсходняй сценках. На глыбіні 0,7 м былі зафіксаваны вялікія камяні, косткі ног жывёлаў, абломак плінфы і фрагменты цаглін Новага часу. З запаўнення паходзіць кругавы посуд, цвік, костка рыбы, крамянёвыя артэфакты.

Калекцыя матэрыялаў з траншэі 1 налічвае 806 адзінак. Крамянёвых артэфактаў – 48, яны прадстаўлены ў асобным артыкуле [1]. У калекцыі 180 фрагментаў пасудзін XI–XIII ст. – гэта часткі гаршкоў, пасудзіны з ручкай, міскі, накрыўкі. Кераміка са шматрадным лінейным і хвалістым арнамантам. Адметнымі з’яўляюцца донцы з клеймамі ў выглядзе зорчак. Посуд, выяўлены ў 2024 г. знаходзіць аналогіі ў калекцыях з ранейшых даследаванняў на Каложскім плато, а таксама на Замкавай гары Гродна, у Навагрудку, Ваўкавыску і іншых раннегарадскіх цэнтрах Панямоння.

Да кругавой керамікі эпохі Сярэднявечча – пачатку Новага часу аднесены 216 фрагментаў. Матэрыялы канца XV–XVIII ст. прадстаўлены каванымі цвікамі, фрагментамі паліванай кафлі і румпаў, 112 фрагментамі гаршкоў, місак і талерак. Да гэтага перыяду аднесена намі і яма-траншэя. Знаходкі з перакопаў і пласта 1 – цвікі, гільза ад вінтоўкі, шкляная бутэлечка, часткі металічных дэталей Найноўшага часу.

Археалагічныя даследаванні 2024 г. на тэрыторыі Каложскага плато дазволілі пацвердзіць засяленне гэтай тэрыторыі ад каменнага веку да Найноўшага часу. Культурны пласт на ўчастку даследаванняў часткова змяшаны, у некаторых месцах пашкоджаны перакопамі Найноўшага часу. Пры гэтым, кераміка XI–XIII стст. залягала пераважна на глыбіні 0,3–0,6 м, што сведчыць аб знаходжанні на гэтым узроўні пласта дадзенага перыяду ў адносна ацалелым стане.

Літаратура і крыніцы

1. Гаршкоў А. Д. *Першапачатковае засяленне Каложскага плато / А. Д. Гаршкоў // Краязнаўчыя запіскі : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. “Культавыя помнікі Беларусі – намінанты сусветнай спадчыны ЮНЕСКА: вывучэнне, ацэнка, прасоўванне” (Гродна, 15–17 кастрычніка 2024 г.). Вып. 13 / Гродзен. дзярж. гіст.-археал. музей ; редкал.: Ю.В. Кітурка (гал. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ГрДУ, 2024. – С. 114–122.*

Яшчэ адзін Ракавецкі скарб? Новыя знаходкі дзірхамаў у ваколіцах Крэва

Ключавыя словы: куфічныя дзірхамы; манетныя скарбы; Нёманска-Дняпроўскі водны шлях.

Каля вёскі Ракаўцы (Смаргонскі раён Гродзенскай вобл.) у 1971 г. і 1985 г. былі выяўлены два скарбы срэбных дзірхамаў Арабскага Халіфату, якія былі тэзаўраваныя не раней 952–953 гг. (першы скарб) і пасля 945 /946 гг. (другі скарб). Гэта адныя з найбуйнешых скарбаў куфічных дзірхамаў у Беларусі: 827 і 2448 манет адпаведна. Атрыбуцыя манет гэтых скарбаў была праведзена В.Н. Рабцэвічам. У аснове сваёй гэта дзірхамы халіфскай дынастыі Аббасідаў і эмірскіх родаў Буідаў, Саманідаў і Саффарыдаў.

У 2024 г. непадалёку ад тых жа Ракаўцаў, каля в. Ракуцёва быў выяўлены новы скарб куфічных дзірхамаў. На мясцовым полі праводзіліся аграрныя работы і плуг трактара пашкодзіў сховішча манет.

На дадзены момант удалося выявіць цэлымі 9 манет, а таксама дробныя невызначальныя фрагменты манет. Атрыбуцыя манет яшчэ працягваецца, але можна казаць пра прыналежнасць их да перыяду ўладарання дынастыі халіфаў Аббасідаў, а менавіта эміраў Саманідаў, з біццём манеты ў Самаркандзе (319 год Хіджры = 931 г. і 323 г. Х. = 934 / 935 г.), а таксама, магчыма, у Самаркандзе ў 324 г. Х. = 936 г. Дадаткова можна выказаць меркаванні пра датыроўкі наступных манет: 287 г. Х. = 900 г. (Саманіды); 289 / 299 г. Х. = 902 / 912 г. (Саманіды); 317 г. Х. = 929 г. (Саманіды). Такім чынам, тэзаўрацыю скарбу можна адносіць да перыяду не раней за 935 г. Датыроўкі манет карэлююцца з храналогіяй папярэдніх Ракавецкіх скарбаў.

Разам з манетамі была выяўлена зашчапка (кручок). Вельмі верагодна, што яна выконвала функцыю фіксатара для мяккай ёмістасці (абмоткі), у якой маг знаходзіцца скарб.

Калі казаць пра сукупнасць Ракавецкіх скарбаў, то даследчай праблемай застаецца канцэнтрацыя такой вялікай колькасці арабскіх срэбных манет у гэтай мясцовасці. Ракаўцы ўваходзяць у гістарычную акругу Крэва і размешчана па шляху на Лоск. У сваю чаргу Крэва і Лоск з'яўляліся апорнымі пунктамі па аднаму з адгалінаванняў Нёманска-Дняпроўскага воднага шляху: па правым прытоку Нёмана – Бярэзіне (Заходняй), потым праз волак – у Свіслач, затым зноў у Бярэзіну (Дняпроўскую), і далей ужо ў Дняпро. Ракавецкія скарбы X ст. маркіруюць гэтую камунікацыйную артэрыю.

Дзяніс Юрчак

Упраўленне культуры Віцебскага абласнога выканаўчага камітэта

**Вынікі інвентарызацыі помнікаў археалогіі
ў Віцебскім і Чашніцкім раёнах Віцебскай вобласці**

Ключавыя словы: гісторыка-культурныя каштоўнасці, помнікі археалогіі, Віцебская вобласць.

Захаванне помнікаў археалогіі, уключаных у Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, на рэгіянальным узроўні часта ўскладняецца праблемай лакалізацыі, калі археалагічныя аб'екты вельмі прыблізна лакалізаваны на мясцовасці і ў сувязі з гэтым іх размяшчэнне не заўсёды добра вядома спецыялістам райвыканкамаў і музеяў, асабліва ва ўмовах, калі за гэтыя накірунак адказваюць непрафесійныя гісторыкі. Таму інвентарызацыя помнікаў археалогіі з вызначэннем дакладных каардынат і межаў кожнай каштоўнасці адыгрывае важнае значэнне для захавання археалагічнай спадчыны. Аб'ектам даследавання сталі помнікі археалогіі Віцебскага і Чашніцкага раёна. Асноўнай мэтай даследавання стала ўдакладненне лакалізацыі існуючых помнікаў.

Дадзеныя раёны былі абраны невыпадкова. У Чашніцкім раёне патрабавалася дапрацаваць згодна з патрабаваннямі Міністэрства культуры праект зон аховы на помнікі археалогіі, падрыхтаваны

Т. С. Бубенька. Для ўдакладнення лакалізацыі выкарыстоўваліся сучасныя картаграфічныя матэрыялы і тэхнічнае абсталяванне лягаса, якое дазваляла вызначыць каардынаты аб'ектаў. Адначасова супрацоўнікамі лягаса былі паказаны іншыя курганныя групы, у тым ліку раней не зафіксаваныя ў справаздачах даследчыкаў і навуковай літаратуры тры курганы ля в. Млын.

Інвентарызацыя ў Віцебскім раёне праводзілася ў сувязі з выяўленнем факта пашкоджання курганоў ля аграгарадка Вароны, што стала вынікам няправільнай лакалізацыі помніка былым супрацоўнікам раённага музея, які прыняў за курганы гліняныя насыпы на паўночным беразе воз. Палонскае. Вывучэнне справаздач Г.В. Штыхава і Л.У. Калядзінскага, супастаўленне фотаздымкаў, перададзеных мясцовымі жыхарамі, дазволіла дакладна лакалізаваць курганы. Факт частковага знішчэння насыпаў быў пацверджаны відэазапісам на youtube-канале мясцовага краязнаўцы, які ў момант работы тэхнікі здымаў краявіды возера з квадракоптара (мужчына, які праводзіў незаконныя работы, не дажыў да моманту выяўлення правапарушэння). У выніку правядзення інвентарызацыі на асобных курганных могільніках раёна былі знойдзены новыя насыпы, не прыгаданыя у папярэдніх справаздачах археолагаў (в. Лебартава, в. Саўчонкі). Удакладнена размяшчэнне гарадзішча Зайцава, якое раней у Зборы помнікаў гісторыі і культуры памылкова было аднесена да Лятчанскага сельсавета. Лакалізацыя помніка раней была удакладнена: ён быў прывязаны да в. Лёпіна, але сам аб'ект так і не быў выяўлены на мясцовасці. Гарадзішча, якое адпавядае апісанню Г.В. Штыхава, лакалізавана на левым беразе ракі на адлегласці каля 200 м ад мяжы з Расійскай Федэрацыяй.

Вынікам праведзенай інвентарызацыі стане ўдакладненне інфармацыі пра помнікі археалогіі ў Базе даных аб гісторыка-культурных каштоўнасцях, удакладненне іх лакалізацыі і межаў, а таксама дапрацоўка праектаў зон аховы па Чашніцкім раёне.

Владислав Крумплевский

Институт истории НАН Беларуси

Первичное исследование крипты-каплицы рода Кочанов

Ключевые слова: *крипта, саркофаг, мумификация, погребальная культура.*

Исследование проводилось на основании письма Е.В. Бобиной «Об благоустройстве крипты-каплицы рода Кочанов в д. Ивашковцы Сморгонского района Гродненской области». В ходе работ были обнаружены вскрытые и ограбленные 6 цинковых саркофагов и 3 деревянных гроба, внутри которых сохранились мумифицированные тела.

Целью работы была очистка крипты от накопившегося мусора и сбор останков погребённых, по возможности их идентификация. Весь мусор в крипте просеивался и перебирался, найденные артефакты упаковывались и оставлялись в нишах, в которых были обнаружены.

Крипта находится под полом каплицы, состоит из 16 ниш, расположенных в два яруса, разделяющихся на подалтарную и поднефовую часть. Вентиляционные каналы несмотря на то, что были забиты мусором, способствовали сохранению хорошего сухого климата, который не позволил развиваться плесени и грибку, что оказало влияние на процесс мумификации. В ходе благоустройства были обнаружены 6 цинковых саркофагов, имеющие разную стилистику оформления и конструкцию, 3 деревянных гроба, один из которых полностью разрушен. Все они были вскрыты. В погребениях, кроме одного, который не успели до конца «расковырять», отсутствовали головы, они были преднамеренно «оторваны». У большей части мумифицированных сохранилась одежда в хорошем состоянии. При сравнении с аналогичными погребениями, можно констатировать, что были похищены предметы погребальной практики: молитвенники, розарии, скапулярии, нательные крестики, кольца и другие украшения, которые предположительно могли быть. К примеру, при уборке крипты была найдена жемчужина, которая, судя по остаткам крепления, являлась частью украшения. В нише № 1 с разрушенным деревянным гробом был обнаружен частично мумифицированный скелет, а также зубы, выпавшие из отсутствующего черепа. Сохранилась значительная часть элементов женской погребальной одежды, обуви, пуговиц и элементов украшения гроба. Также как в этой, так и в других нишах,

были хаотично разбросаны скелетированные останки, которые не принадлежали этим погребениям. Были собраны металлические декоративные элементы от витражей и разноцветные оконные стекла. Среди мусора были найдены бутылки из-под алкоголя и фрагмент газеты «Советский спорт» за 21 мая 1978 г. Опираясь на две памятные таблички с указанием имен, можно, без привязки к захоронениям, утверждать что там погребены отец и дочка. Остальные погребенные пока не известны. Сам проект каплицы-крипты был утвержден 1908 г., даты постройки пока нет, но есть фотография 1913 г., где уже каплица построена. Самая поздняя дата погребения – 1934 г. Погребение из ниши №-1 датируется по белым фарфоровым пуговицам с «апельсиновой коркой», производство которых приходится на 1849–1860 гг., следовательно, погребение можно отнести ко второй половине XIX века. Саркофаги по аналогиям, которые имеются в Германии и Польше, датируются 1865–1890 гг. В связи с этим, возникает вопрос: где находились эти гробы и саркофаги до постройки каплицы-крипты?

Таким образом, дальнейшее исследование крипты требует привлечения к работе разнопрофильных специалистов, что поможет изучить богатую и интересную картину погребальной культуры прошлого и приоткрыть занавес семейной истории рода Кочанов.

Антон Астаповіч

ПТУП «Маёнтак Падароск»

Вынікі прац па раскрыццю аўтэнтчных канструкцый пры правядзенні рэстаўрацыі будынка былой сінагогі канца XVIII ст. у в. Ізабелін Ваўкавыскага раёна

Ключавыя словы: *Ізабелін, сінагога, біма, падмурак, дахоўка, цэгла*

Будынак сінагогі ў Ізабеліне Ваўкавыскага р-на ўзведзены ў 80-х гг. XVIII ст. Дзейнічала да канца 1939 г. У чэрвені 1941 г. была пашкоджана пры боесутыкненні паміж Вермахтам і РСЧА. Па сканчэнні вайны перабудавана і прыстасавана пад аб'екты грамадскага харчавання сістэмы спажывааперацыі – на першым паверсе склад і вяндлярня, на другім размясцілі піўбар “Няптун”.

Чатырохкутная ў плане. Падмурак будавы, рошчына адсутнічае, прамежкі паміж камянямі запоўнены грунтам, сцены мураваны з керамічнай цэгля, атынкаваны звонку і ва ўнутранай прасторы, дах ламаны вальмавы, па матэрыялах кан. XIX – пач. XX ст. быў крыты драўлянымі. Планіровачная структура – малельная зала і так званая жаночая частка з уваходнай групы і міквы на ніжнім узроўні і жаночай антрэсолі. Вокны малельнай залы і антрэсолі жаночай часткі лучковыя, на ніжнім узроўні жаночай часткі – простакутныя. Дзярныя праёмы – простакутныя.

На пачатку рэстаўрацыйных прац былі выкананы мерапрыемствы па вызначэнню тэхнічнага стану канструктыўных элементаў будынка і распрацаваць рэкамендацыі па іх рамонце, рэстаўрацыі і далейшай эксплуатацыі. Праведзены працы па пазбаўленні будаўнічых інтэрвенцый, праведзеных у паваенны час, якія прывялі да канструктыўных зменаў, страце аўтэнтчнага выгляду будынка, змене планіровачнай структуры, павышэнню нулявой адзнакі.

Пры правядзенні мерапрыемстваў па натуральных вышуканнях і раскрыццях, выяўлены шматлікія канструктыўныя асаблівасці аб'екта, шматлікія фрагменты аўтэнтчных будаўнічых матэрыялаў і іншыя артэфакты, якія будуць выкарыстаны пры рэстаўрацыі і наступнай музеяфікацыі аб'екта. Гэта наступнае: раскрыта ніша Аарон-Кодэша; выяўлены, зафіксаваны і закансерваваны падмуркі бімы і месцазнаходжанне генізы; выяўлены, зафіксаваны і закансерваваны элементы водападачы сінагагальнай міквы; знойдзены, зафіксаваны і захаваны фрагменты аўтэнтчных матэрыялаў: дахоўка тыпу “бабровы хвост”, дахоўка кан. XIX – пач. XX ст. заводу сям'і Рунге, вялікапамерная цэгла для муроўкі сцен, вялікапамерны клінкер для высцілкі падлогі, а таксама тэракотавае плітка; фрагменты шклянога і керамічнага посуду, свінцовыя кулі пад гладкаствольную зброю, некалькі медных манет.

Знойдзеныя артэфакты захоўваюцца на складзе прадпрыемства “Маёнтак Падароск” для іх далейшага вывучэння і выкарыстанні ў музейнай экспазіцыі, якая згодна з планам працы будзе створана ў малельнай зале адрэстаўраванага будынку сінагогі.

**Исследования Южно-Белорусской экспедиции
на зарубинецком могильнике Горошков в 2024 г.**

Ключевые слова: Зарубинецкая культура, могильник, трупосожжения, Днепр.

Летом 2024 г. совместная российско-белорусская Южно-Белорусская экспедиция Государственного Эрмитажа (г. Санкт-Петербург) и Ветковского музея старообрядчества и белорусских традиций им. Ф. Г. Шклярова (г. Ветка, Гомельская обл.) продолжила археологические работы на зарубинецком могильнике Горошков в Гомельской области Республики Беларусь, начатые в 2014 году [1, с. 5–19; 2, с. 66–69]. Памятник был открыт в 1959 году О.Н. Мельниковской, которая исследовала первые пять погребений [3, с. 196–205]. Могильник расположен на правом берегу Днепра, в Речицком районе около деревни Горошков, датируется концом III в до н. э. – первой половиной I в н. э. Целью исследований в 2024 г. было изучение восточной части могильника. На исследованной площади 1000 м² в западной части могильника обнаружено 24 ямных погребений, совершенных по обряду трупосожжения на стороне (№№ 139–162).

Двадцать погребений содержали погребальный инвентарь. В семнадцати из них находились 18 целых лепных мисок и два крупных фрагмента верхних частей мисок. Среди найденных мисок десять округлобоких, семь ребристых или близких к ребристым. Особый интерес представляют шесть мисок с круглым или едва намеченным дном, не характерные для зарубинецкой культуры, и одна с невыделенными плечиком и шейкой. В восьми погребениях обнаружены фибулы – шесть железных сюльгам и две среднелатенские фибулы с треугольным щитком зарубинецкого типа, две фибулы позднелатенской схемы, а также 3 фрагмента от разных фибул из железа и бронзы.

Наибольший интерес представляют погребения №№ 145 и 151. В погребении № 145 обнаружено большое скопление пережженных костей, среди которых были найдены две сюльгамы с перпендикулярно закрученными концами из круглой в сечении проволоки, бронзовое цельное литое массивное колечко диаметром 3,5 см, фрагмент кончика железного ножа, железный предмет из 4-хугольного стержня длиной 6,4 см и пронизка из железной пластины в 1,5 оборота длиной 1,2 см. У южного края погребения стояла груболепная округлобокая миска. На внутренней поверхности венчика этой миски обнаружена впечатанная пережженная кость, что свидетельствует, вероятнее всего, об обжиге сосуда на погребальном костре. Подобный оригинальный элемент погребального ритуала до сих не фиксировался в зарубинецких погребениях.

В погребении № 151 рядом со скоплением костей находились две железные фибулы позднелатенской схемы с изогнутой дужкой, одна из которых относится к очень редкому почепскому типу с крученой дужкой. Это уже вторая находка подобной фибулы на могильнике Горошков. Вторая фибула имеет рамчатый приемник, дужку из круглой в сечении проволоки с тремя кольцевыми выступами. В северной части погребения стояла лепная ребристая миска.

Всего за 2014–2024 гг. экспедиция изучила 158 погребений (№№ 6–162) зарубинецкой культуры. Все находки переданы на хранение в Ветковский музей старообрядчества и белорусских традиций им. Ф. Г. Шклярова.

Литература

1. Воротинская, Л.С. Археологические исследования Горошковского могильника в 2014 году / Л.С. Воротинская, А.И. Дробушевский // *Матэрыялы па археалогіі Беларусі*. – Вып. 27. 2016. – Мінск: Беларуская навука. С. 5–19.
2. Воротинская Л. Артефакты зарубинецкой культуры в Ветковском музее / Л. Воротинская, А. Дробушевский // *Беларускі гістарычны часопіс*. – № 7. 2023. – Мінск. – С. 66–69.
3. Мельніківська О.М. Поселення і могильник зарубинецької культури в Південній Білорусії / О.М. Мельніківська // *Археологія*. – Т. XVIII. 1965. – С. 196–205.

**Предварительные результаты изучения городища-1 возле д. Лучин Рогачёвского района
Гомельской области в 2023 г.**

Ключевые слова: раскопки, городище-1 Лучин, материальная культура, XII-XIII вв.

Археологический комплекс Лучин, состоящий из двух городищ, курганного могильника, селищ, располагается на правом берегу р. Днепр, на восточной окраине деревни Лучин Рогачёвского района Гомельской области.

Археологические работы 2022–2023 гг. на городище-1 ставили целью получения объективной информации о характере, мощности культурного слоя и датировки памятника. Городище-1 размещено на правом берегу излучины р. Днепр. Площадка городища полукруглая в плане, вытянута по линии север-юг и имеет размеры 126×62 м. На городище визуально прослеживаются остатки укреплений – на севере, юге и западе – вал (высотой до 3 м) и заплывший ров.

Впервые городище-1 упоминаются в работе 1892 г. М.В. Фурсова и С.Ю. Чоловского [1], а также в работе 1912 г. Е.Р. Романова [2]. В 1935 г. на площадке городища впервые был заложен шурф А. Д. Коваленей, однако материал не был опубликован [3; 4, с.115]. В 1966 г. П. Ф. Лысенко провёл шурфовку и впервые описал характер и мощность культурного слоя [4].

В 2022 г. проведены разведки, в результате которых было установлено, что городище-1 активно разрушается как природными, так и антропогенными факторами. В 2023 г. на территории городища-1 были заложены две разведывательные траншеи: траншея 1 на площадке городища (10 кв. м.) и траншея 2 возле вала с напольной стороны (20 кв. м.). Траншея 1 заложена относительно близко к обрыву берега (склону городища), что обусловлено необходимостью исследования разрушающейся части памятника. Культурный слой сформирован темно-серой супесью с включениями угля, глины и камня и достигает мощности более 1,5 м. В северной части выявлен объект с большим содержанием глины и стеклянного и металлического шлака. Рядом обнаружен развал горшка XII–XIII вв. и материковая яма длиной 2 м, заполненная темно-серой/чёрной супесью. В связи со значительной мощностью культурного слоя и большой материковой ямой, уходящей в профиль, траншеи до конца не исследованы и были законсервированы. В 2025 г. планируется возобновить исследования на площадке городища-1.

Вещевой материал представлен фрагментами гончарной керамики (более 2000 тыс. фрагментов), преимущественно XII–XIII века, фрагментами амфор (3 экз.), небольшим количеством лепной керамики с примесью крупной дресвы, а также зооархеологическим материалом. К индивидуальным находкам относятся стеклянные браслеты XII–XIII вв. (25 фрагментов), бусы XI–XIII вв. (1 экз. янтарной бипирамидальной), пряжки XII–XIII вв., каменный крест-курсунчик XII–XIII вв., фрагменты донцев стеклянных сосудов XII–XIII вв., фрагменты железных изделий и т.д.

Литература и источники

1. Фурсов, М. В. Дневник курганных раскопок, произведенных по поручению начальника Могилевской губ. А. С. Дембовецкого в течение лета 1892 г. в уездах Рогачевском, Быховском, Климовичском, Чериковском, Мстиславском / М. В. Фурсов, С. Ю. Чоловский. – Могилев, 1892. – 92 с.

2. Романовъ, Е. Р. Археологическія развѣдки въ Могилевской губерніи / Е. Р. Романовъ. – Вильна : Тип. И. Завадского, 1912. – 31 с.

Каваленя, А. Зьм. Археолёгічныя разьведкі ў Магілёўскай, Бабруйскай і Менскай акругах / А. Зьм. Каваленя // Запіскі аддзелу гуманітарных навук / Беларуская Акадэмія Навук. – Менск, 1930. – Кн. 11 : Працы Археолёгічнай Камісіі. – Т. II. – С. 145–155.

3. Адыксандр Мікалаевіч Ляўданскі. Лёс і навуковая спадчына: (да 130-годдзя з дня нараджэння) / В. І. Кошман, А. У. Вайтовіч, Э. А. Ляшкевіч [і інш.]; навук.рэд. В.І. Кошман; Нац.акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск : Беларуская навука, 2025. – 497 с.

4. Лысенко, П. Ф. Отчет о полевых исследованиях группы по изучению археологических памятников Туровской земли в 1966 году / ЦНА НАН Беларусі. ФАНД. Воп. 1. – Арх. № 272, 272а. – 37 с., 11 с. колл. оп.; Альбом к отчету: 111 илл.

**Выратавальныя археалагічныя даследаванні падчас рэканструкцыі
цэнтральнай часткі г. Валожын у 2024 г.**

Ключавыя словы: археалогія Новага часу і Сярэднявечча, гісторыка-культурная каштоўнасць, культавая і жылая забудова, касцёл, кафля.

У 2024 г. праводзіліся даследаванні ў г. Валожын Мінскай вобласці па адрасе пл. Свабоды, 15, у цэнтральнай частцы горада паміж касцэлам Святога Юзафа і ансамблем рэзідэнцыі Тышкевічаў, у зоне гістарычнай забудовы, канчаткова сфарміраванай у пач. XIX ст.

Асноўная мэта правядзення даследаванняў – ажыццяўленне мер па ахове археалагічнай спадчыны падчас правядзення будаўнічых прац ў зоне аховы культурнага пласта гісторыка-культурных каштоўнасцей, даследаванне характару гістарычнай тапаграфіі цэнтральнай часткі горада.

Першыя пісьмовыя звесткі пра Валожын адносяцца да 1407 г. і звязаныя з выданнем вялікім князем літоўскім Вітаўтам прывілея на валоданне Валожынам віленскаму старасце Войцэху Манівіду. Напрацягу XV–XIX ст. мястэчка належыла прадстаўнікам радоў Сухты-Валожынскіх, Вярэйскіх, Гаштольдаў, Радзівілаў, Слушак, Дэнгофаў, Чартарыйскіх, Тышкевічаў. Пры апошніх адбываецца канчатковае афармленне сучаснай планіроўкі горада: у 1803–1816 гг. Ю. Тышкевіч перабудоўвае палацава-паркавы ансамбль, садзейнічае будаўніцтву ешыбота і касцёла Святога Юзафа.

Падчас археалагічных даследаванняў зафіксаваны фрагменты падмуркаў двух пабудов. У першай выяўлены рэшткі цаглянай печы з вялікай колькасцю фрагментаў арнаментаванай кафлі, што дазваляе атаясамляць пабудову з жылым ці адміністрацыйным памяшканнем. Сабраны нумізматычны матэрыял датуюцца апошняй чвэрцю XVI ст. Падмурак другой пабудовы мае шырокі паўкруглы выступ, арыентаваны ў паўночна-заходнім накірунку. Дадзеная асаблівасць канструкцыі разам з выяўленымі фрагментамі мармуровага пакрыцця падлогі, дазваляе аднесці падмурак да культавай пабудовы.

Вынікае, што даследуемая тэрыторыя паміж будынкам касцёла Святога Юзафа і будынкамі ансамбля былой рэзідэнцыі Тышкевічаў, была прыдатная для забудовы і выкарыстоўвалася пачынаючы як мінімум з XVI ст. і да апошняй перабудовы пачатку XIX ст. Выяўленыя падмуркі адносяцца да страчанай архітэктурнай спадчыны Валожына. Найбольш верагодна суаднесці пабудову нумар два з рэшткамі касцёла знішчанага падчас гарадскога пажара 1815 г. У дачыненні пабудовы нумар адзін, на дадзены момант складана зрабіць дакладныя высновы. Характар размяшчэння выключае магчымасць сумеснага суіснавання, пры гэтым храналагічныя рамкі існавання пабудовы вельмі блізкія.

Сяргей Ліневіч, Олег Ткачэв

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

**Спасательные археологические исследования в г.п. Мир Кореличского района
Гродненской области**

Ключевые слова: спасательная археология, археология Гродненской области, археология замков, археология «Замковый комплекс «Мир», археология средневековья и Нового времени.

В рамках осуществления мероприятий по охране историко-культурного наследия и выявления новых неучтенных археологических объектов в 2024 г. проводились исследования на территории историко-культурной ценности (далее ИКЦ) «Замковый комплекс «Мир» расположенной в г.п.Мир Кореличского района Гродненской области [1].

Строительная площадка располагалась на территории парковой зоны, на север от здания замка. границей зоны проведения исследований с северной стороны выступала дорога Р-64, с

восточной – здание по ул.Танковая 42, с западной – искусственным водоемом, с южной дорогой к ИКЦ Каплица-усыпальница князей Святополк-Мирских. Общая площадь исследований составила около 4 га. Археологические изыскания проводились методом визуального наблюдения, шурфовки и зачистки напластований коммуникационных траншей. Общая площадь шурфовки составила 26 м². В результате проведенных работ был выявлен объект хозяйственного назначения со значительным набором разноплановых артефактов. Анализ полученных материалов и картографической информации позволяет отнести выявленный объект к концу XIX – первой трети XX в.

Основным итогом проведенных работ стало уточнение исторической топографии территории на север от ИКЦ «Замковый комплекс «Мир» и установление отсутствия на указанной территории культурных напластований возрастом старше XIX в.

Литература и источники

1. Ліневіч, С.Б. Навуковая справаздача аб правядзенні выратавальных археалагічных даследаванняў на аб'екце «Рэстаўрацыя і прыстасаванне помніка архітэктуры XVI–XX стст. замкавага комплексу ў г.п. Мір Гродзенскай вобласці. 2-я чарга. Рэгулярны парк» у 2024 г. // ААНД Ін-та гісторыі, Нац. акад. навук Беларусі. – Мінск, 2024. – 116 с.

Наталья Почобут

Институт истории НАН Беларуси

Археологические наблюдения 2024 г. в Гродно по ул. Дарвина

Ключевые слова: археология, Гродно, Занеманский фарштат.

В феврале 2024 г. проходили археологические исследования (наблюдения) на территории историко-культурной ценности категории «1» «Исторический центр г. Гродно, XII–XX вв.» в границах жилой застройки улиц Дарвина и Транспортной в Октябрьском районе на объекте «Реконструкция участка Кл-6кВ ТП-133 – ТП-257 в г. Гродно».

Длина траншеи, которая была охвачена археологическим наблюдением, составила в длину 160 м, ширину до 0,6 м и на глубину 0,7–0,9 м. Она прокапывалась от дома 11А по ул. Транспортная к дому по адресу Дарвина, 26 и прошла вдоль его северного фасада к костелу Девы Марии Ангельской (1635; 1744) и Городской больнице №2 в бывшем кляшторе францисканцев, параллельно ул. Транспортной.

Целью исследований было изучение и сохранение (при обнаружении) объектов археологического наследия, получение данных о застройке «Занеманского фарштата». Решались задачи: предварительное изучение территории с привлечением исторических источников; определение мощности и характера культурных напластований территории на объекте, где ранее раскопки не проводились; научная обработка археологического материала.

У дома №11А по ул. Транспортная был расчищен угол разрушенного каменного фундамента, видимо, от дома равнина XIX – нач. XX в. Стратиграфия напластований: гумусированный слой почвы либо асфальт; переотложенный слой темно-серого цвета кон. XIX – 1 пол. XX в. (50–60 см). Между домами № 24, 26 по ул. Дарвина был выявлен участок культурного слоя XVIII–XIX вв., переотложенного, содержавшего наибольшее количество находок. На участке вдоль северного фасада д. 26 на гл. 0,65 м от дневной поверхности под серым слоем с включениями кирпичного боя XX в. (30–40 см) был прослежен слой пожара (толщ. 15–20 см). Образование слоя, полагаем, связано с поджогом и уничтожением 22.06.1941 г. известной Большой синагоги, построенной из дерева (1760).

В ходе работ собрана коллекция изделий из керамики кон. XVII – XVIII в. и XIX в. У сев.-западного торца д. 24 земля на уровне дневной поверхности насыщена керамикой. Среди столовой поливной и мореной посуды горшки с ручкой-ухом, мисы, кувшины, тарелки. Посуда покрыта яркой светло-коричневой глазурью. Мореная керамика украшена лощеным орнаментом в виде спиралей, сетки ромбов. Мелкие фрагменты стенок кухонных горшков могут быть отнесены к XVII в. Отметим плитку пола 1930-х гг. с буквой «L» и шестиконечной звездой в круге, камень от

жерновов водяной мельницы XIX в. На участке траншеи возле костела и б. кляштора (дл. 50 м, шир. 0,6 м, гл. до 0,8 м) – насыпной слой песка. Согласно планам Гродно, застройка в границах производства работ 2024 г. относится к XVII – нач. XX в., а по документам Увoločного измерения ул. Дарвина впервые отмечена под 1560 г. Однако слой XVI в. не был прослежен, археологический материал подтверждает данные нарaтивных источников о заселении этой территории не позднее кон. XVII – нач. XVIII в.

Литература и источники

1. Вул. Дарвіна // *Біяграфія гарадзенскіх вуліц : ад Фартоў да Каложы / А. Вашкевіч [и др.]. – Гарадня; Wrocław : Wrocławska Drukarnia Naukowa, 2012. – 369 с. – (Гарадзенская бібліятэка). – С. 110.*

Леонид Колединский, Наталья Почобут

Институт истории НАН Беларуси

Вячеслав Родин

краевед

Работы в исторической зоне Новогрудка

Ключевые слова: *Новогрудок, культурный слой, XVII–XIX вв.*

В октябре – ноябре 2024 г. в исторической зоне города Новогрудка осуществлялся археологический надзор за проводимыми земляными работами, которые осуществлялись в среде плотной городской застройки возле пл. Ленина в пределах улицы Почтовая, Замковая, 1 Мая, пер. Почтовый, т.е. вблизи бывшей Рыночной площади. Земляные работы были связаны с прокладкой инженерных коммуникаций (канализации). Общая длина траншеи 200 м, ширина траншеи 45 – 50 см, глубина до 1,5 м. По трассе траншеи были выкопаны четыре котлована под КНС – канализационно-накопительные станции. Размеры этих котлованов 5–2,2 х 2,1–2,2 м, глубина 1,9–2,6 м.

Культурный слой на всём протяжении траншеи и в границах котлованов переотложен, содержит материалы от конца XVI в. и до XX в. Основная масса находок была собрана в районе Почтового переулкa напротив дома № 7. Массовые археологические материалы представлены фрагментами керамических изделий. Это кухонная посуда – горшки и рынки. Столовая посуда – миски, тарелки, кубки. Керамика в основном серо-глиняная. Встречается зелено-поливная, терракотовая без глазури, мореная, полихромная с росписью. Архитектурно-декоративная керамика представлена фрагментами печных изразцов XVII в., среди которых есть зелено-поливные и терракотовые. Сюжет на лицевых пластинах – кованый металл. Наряду с ними собраны изразцы начала XX в., на некоторых из них клейма новогрудской «кафлярни». Среди массового материала были кости животных, в основном крупного и мелкого рогатого скота, а также свиньи домашней. Встречена большая берцовая кость, которая, по всей видимости, принадлежала зубру.

Из черно-металлических изделий особо отметим находку целой двузубой вилки. Общая длина вилки 19,4 см. Длина зубьев 8,6 см. Зубья в сечении четырехгранные. Ручка вилки плоская, снабжена костяными накладками, крепившимися с помощью латунных штифтов. Всего на территории Беларуси, с учетом новогрудской находки, известно тридцать артефактов такого рода. Они бытовали на протяжении всего XVII в. Новогрудскую вилку можно отнести ко второму типу вилок, а именно для индивидуального пользования и употребления мясной пищи. Из черно-металлических изделий следует упомянуть жиковину, которая предназначалась для крепления досок, образующих полотно двери; клинок ножа с плоской ручкой, которая имела костяные накладки, крепившиеся с помощью латунных штифтов. Подобные артефакты хорошо представлены на сопредельных памятниках в Беларуси, где они датируются XVII в. Найден вертлюг. Судя по фактуре, это изделие кованое и его можно отнести тоже к XVII в. Скобяные изделия – это находки гвоздей (подковные, крепежные гвозди двух- и трехтесинные с шеломчатой шляпкой, несколько крепежных скоб). Всего черно-металлических изделий собрано 23 единицы.

Довольно разнообразна по составу коллекция находок из цветного металла, коих собрано 24 единицы. Среди предметов повседневного быта – часть ручки ложки. По данным письменных источников оловянные ложки бытовали в XVII в. Отметим две накладки на кожаную сумку-калиту. Одна из них в форме сегмента, имеет декор в виде двух противостоящих львов. Нумизматический материал представлен четырьмя монетами: солид XVII в., две монеты Российской империи XVIII в. и одна монета Российской империи XIX в. К этому же времени относится, вероятно, и элемент убранства кивера.

В ходе археологического надзора в котловане у северного фасада районной библиотеки по адресу ул. 1 Мая, 1 был прослежен фундамент из валунного камня (взят с замка), на котором в кон. XIX – нач. XX в. был возведен двухэтажный деревянный дом. В заполнении котлована выявлены печные изразцы этого времени.

Сергей Дернович

Институт истории НАН Беларуси

Археологические исследования (наблюдения) на территории восточной окраины исторического центра г. Минска в 2024 г.

Ключевые слова: археологические исследования, исторический центр, городская застройка, Новое время.

Весной 2024 г. в зоне исторической застройки г. Минска, сформированной в Новое время к юго-востоку от центральной части города, проводилась реконструкция хозяйственно-питьевого водопровода методом ГНБ (горизонтально-направленного бурения) в кварталах ул. Энгельса – ул. К. Маркса – ул. Красноармейская – ул. Кирова.

В конце XVIII – второй половине XIX в. данный район, ограниченный историческим центром, правобережной террасой р. Свислочь и бывшим предместьем «Кошары», отводился под разреженную городскую застройку, позднее объединенную в городские кварталы ул. Кошарской – Батальонной – Скобелевской – Красноармейской (ныне существующая) и ул. Магазиной – 11 июля – Университетской – Кирова (ныне существующая). Можно считать, что со второй половины – конца XIX в. окончательно формируется их облик в виде застройки 2–3-х этажными каменными зданиями в стиле «классицизм» и «модерн» с мостовыми и элементами освещения.

Последующий этап приходится на середину – вторую половину XX в., когда в ходе послевоенной коренной реконструкции, появившиеся после нивелировочных выравниваний объемы, использовались для формирования административного района современного Минска. Проведение таких крупномасштабных строительных работ предполагало археологизацию кварталов, что и обусловило принятие решения о реализации охранных мероприятий в форме археологического надзора на площадках планируемых приемных и рабочих котлованов, имевших конфигурацию, обусловленную требованиями проектной документации.

В ходе археологического надзора в зоне производства земляных работ установлен минимальный уровень сохранности культурного слоя во всех секторах объекта и зафиксированы значительные повреждения напластований конца XVIII – XIX в. из-за последующей застройки, обустройства дорожного полотна, транспортных и инженерных коммуникаций вдоль ул. Красноармейская–Кирова. Только при исследовании котлованов 3-ПГ (перекресток ул. Красноармейской – ул. К. Маркса), 30-ПГ, 31-ПГ (вдоль ул. Кирова) отмечены остатки кирпичных стен и фундаментов, а также отдельные линзы темно-желтого и темно-серого суглинка с включением незначительного количества фрагментов керамического комплекса и стеклянных изделий второй половины XIX – середины XX в.

Таким образом, можно говорить о том, что на данном объекте выявлено перемещение исторически сложившихся напластований. Их характер в границах разработанных участков подтверждает сложность ситуации в зоне застройки юго-восточных кварталов, прилегающих к историческому центру г. Минска.

**Археалагічная разведка на гарадзішчы ў аг. Даўгінава
Вілейскага раёна Мінскай вобласці за 2024 г.**

Ключавыя словы: *гарадзішча, жалезны век, культура штрыхаванай керамікі*

У лістападзе 2024 г. установа «Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту» (далей – Музей) праводзіў археалагічную разведку ў аг. Даўгінава Вілейскага раёна Мінскай вобласці. Даследаванне ажыццяўлялася на падставе дазволу № 4464 па форме 3.

Гарадзішча Даўгінава знаходзіцца ў 2,5 км. ад цэнтра аг. Даўгінава на паўночны ўсход, не даязджаючы да в. Вітаўцы, на левым беразе р. Сярчыстая. GPS – каардынаты гарадзішча: 54°659996"N 27°499695"E. Помнік уключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь пад шыфрам 613B000113 [1]. Упершыню гарадзішча даследаваў А.Р. Мітрафанаў у 1967 годзе. Ён разбіў шурф памерам 1 x 1 м. [2, с. 6].

Разведка была праведзена з мэтай абследавання помніка эпохі жалезнага века ў аг. Даўгінава Вілейскага раёна і вызначэння яго сучаснага стану.

Гарадзішча мае авальную форму з валамі па краях. Пляцоўка памерам прыблізна: 50 x 45 м, мае невялікі нахіл у бок ракі. Узбярэжжа не ўмацавана, мае пакаты схіл. Бераг гарадзішча ля ракі мае невялікую затоку, паросшую чаротам і рагозам. Вышыя гарадзішча мае прыблізную вышыню: 10,45 м. Вал ад унутранай пляцоўкі прыблізна ад 1 м да 2,5 м. На гарадзішчы маюцца два ўваходы: з паўднёвага і з паўночнага бакоў. Па наяўнасці землянога вала можна меркаваць дататаванне не раней за IV – III стст. да н.э. [3, с.9].

Асаблівасцю гарадзішча з'яўляецца тое, што на ім знаходзяцца старыя яўрэйскія могілкі. Вакол паўночнай часткі могілак маецца вал з ровам. Такія валы і рвы былі характэрны для могілак XIX стагоддзя [4, с.54]. Вал мае вышыню ад 1 м да 1,5 м, роў – глыбіню ад 0,5 м да 1,5 м.

Падчас даследавання сабраны пад'ёмны матэрыял, які знойдзены ў кратавінах. Ён складаецца з трох фрагментаў ляпнога посуду: венца, на якім маюцца штрыхі і ямачкі, дно і сценкі, гладкасценныя. Адзін фрагмент дна ганчарнага посуду, фрагмента л'ячкі, жужалю і зуба буйной рагатай жывёлы.

У выніку праведзеных даследаванняў быў апісаны сучасны стан помніка, праведзена фота- і GPS-фіксацыя гарадзішча ў аг. Даўгінава Вілейскага раёна Мінскай вобласці. У выніку можна адзначыць, што помнік захаваўся адносна добра. Не ўлічваючы, што гарадзішча пашкоджана яўрэйскі могілнік XIX ст., які на сённяшні дзень пэўным чынам ратуе помнік ад «чорных капальнікаў» і не дае рабаваць помнік. Пад'ёмны матэрыял з гарадзішча можна папярэдне аднесці да культуры штрыхаванай керамікі.

Літаратура і крыніцы:

1. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. URL: <http://gosspisok.gov.by/Home/Index>. – (дата звароту: 03.04.2025).
2. Митрофанов, А.Р. Отчёт о полевых археологических исследованиях группы по изучению памятников железного века северной и средней Белоруссии за 1967 г. / А.Р. Митрофанов // ЦНА НАН Беларусі. – ФАНД. Воп. 1 Арх. № 327
3. Звяруга, Я.Г. Беларускае Павілле ў жалезным веку і раннім сярэднявякоўі / Я.Г. Звяруга // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Вып.10. 2005. – Мінск. – 174 с.
4. Грунтоў, С.У. З'яўленне могілак. Рэформа месцаў пахавання на беларускіх землях канца XVIII – пачатку XIX ст. у антрапалагічнай вобласці / С.У. Грунтоў // Homo Historicus – 2016. – С. 45 – 56.
5. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Мінская вобласць / АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; Рэдкал.: С.В. Марцэлеў (гал. рэд.) і інш. – Мінск.: БелСЭ, 1987. – 308 с.

Материалы археологических исследований на территории Национального парка «Припятский»

Ключевые слова: городище; селище; лука-райковецкая культура; древнерусская культура; протогородской центр.

В границах НП «Припятский» известны несколько укрепленных поселений. В районе деревни Переров расположены два – в урочище Свинухи и на берегу оз. Сиверского. Последнее городище ассоциировалось исследователями с летописным городом Переров, упомянутым в «Списке городов дальних и ближних» на реке Припять, между Туровом и Смединым [1].

Городище в урочище Свинухи, включено в Список историко-культурных ценностей Республики Беларусь. Впервые описано В. В. Седовым в 1961 г. Расположено в 3 км южнее современной деревни Переров, на возвышенном участке первой надпойменной террасы правого берега реки Припять. Имеет круглую форму, диаметром 60 м, окружено валом и рвом. В.В. Седов относил его к славянским языческим святилищам [2]. В 2022 г. в 70 м юго-западнее обнаружено еще одно городище и селище, со всех сторон окружающее его. При этом селище с западной стороны примыкает к ранее известному городищу в ур. Свинухи. Конструктивно найденное городище отличается – имеет подчетырехугольную форму с закругленными углами, неглубокий ров, следы вала визуально не прослеживаются. Его площадь составляет 0,57 га, площадь селища – около 5 га. Территория городища и селища густо покрыта зарослями деревьев, часто встречаются выворотни, которые поднимают почву и обнажают культурный слой.

Среди находок поверхностных сборов на площади городища и селища преобладают фрагменты лепной и круговой посуды раннего и позднего этапов Лука-Райковецкой культуры. Найденны изделия из железа (пахотные орудия, топоры, фрагменты ножей, отходы обработки железной руды), фрагменты височных колец: семилучевого с ложнозерненным орнаментом, лунницевидной с «колосковой» подвеской, два пятилучевых кольца с изображениями птиц. На селище обнаружена пальчатая литая бронзовая фибула с маской. Подобные фибулы были распространенным во второй половине VII в. на территории Нижнего Подунавья [3].

Материалы исследований городища и селища, открытых в НП «Припятский», позволяют предположить существование здесь протогородского центра в хронологических рамках VIII – XII вв.

Литература и источники

1. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов // Полное собрание русских летописей. Т. 3. Москва – Ленинград: «Издательство Академии наук СССР», 1950. – URL: <https://krotov.info/acts/12/pvl/novg.htm> (дата обращения 07.04.2025).

2. Седов, В.В. Рецензия: П.Н.Третьяков и Е.А.Шмидт. Древние городища Смоленщины / В.В. Седов // Советская археология. – 1965. – № 4. – С. 278.

3. Симонова, Е.М. Пальчатая фибула Венгерского национального музея / Е.М. Симонова // Древние славяне и их соседи: [сборник статей: посвящен 60-летию П.Н. Третьякова] / Отв. Ред. Ю.В.Кухаренко. М.: Наука.-МИА. – № 176. – С. 75-79.

Святлана Велент-Шчэрбач

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні паселішча Берагавы III 2024/2025 гг. у зоне будаўнічых работ (Гродзенскае Панямонне)

Ключавыя словы: ахоўная археалогія, Гродзенскае ўзвышша, каменны век.

У снежні 2024 – студзені 2025 г. былі праведзены археалагічныя вышуканні ў зоне будаўніцтва аб'екта «Мадэрнізацыя баржы праекта 18У» на тэрыторыі Гродзенскага раёна. Згодна

з праектнай дакументацыяй, земляныя і будаўнічыя працы траплялі ў ахоўную зону помніка археалогіі, стаянкі каменнага веку «Берагавы-1», унесенага ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь (шыфр 413В000155).

Мэтай праведзеных даследаванняў было вызначэнне асаблівасцяў стратыграфіі ў зоне правядзення будаўнічых работ, якія траплялі ў ахоўную зону стаянкі «Берагавы-1».

У 1999 г. В.С. Абухоўскі на заходнім ускрайку пасёлка Берагавы выявіў стаянку фінальнага палеаліту Берагавы I і селішча бронзавага веку Берагавы II. У 2003 г. у 1 км на пд-усх ад пасёлка В.Л. Лакіза выявіў і абследаваў стаянку каменнага-бронзавага вякоў і сярэднявечча Берагавы III і стаянку фінальнага палеаліту Берагавы IV. Падчас ратаўнічых даследаванняў 2008 г. апошнія атрымліваюць назвы Берагавы 1-ГЭС і Берагавы 2-ГЭС адпаведна. Для пазбягання блытаніны, у далейшым аўтар працягне традыцыю беларускай археалагічнай навукі і будзе нумараваць помнікі ў парадку іх адкрыцця – Берагавы III (Берагавы 1-ГЭС) і Берагавы IV (Берагавы 2-ГЭС).

Па папярэдніх дадзеных, тэрыторыя для арганізацыі будаўнічай пляцоўкі і размяшчэння грузапад'ёмных механізмаў, не ўваходзіла ў зону аховы КС помніка археалогіі. З мэтай выяўлення стратыграфічных асаблівасцей, у снежні 2024 г. былі праведзены зачысткі агаленняў другой тэрасы (ад сучаснага ўзроўня вады) і праведзена шурфоўка на ніжняй тэрасе.

Шурф быў закладзены ў абмежаванай прасторы кнехта, якая не была закранута ранейшымі будаўнічымі работамі. Яго памеры склалі 2х0,5 м. Стратыграфія шурфа паказала наяўнасць КС, перакрытага стэрыльным слоём пяску магутнасцю 0,6–0,75 м. Сам КС неаднародны, уяўляе сабой супесак шэрага і цёмна-шэрага колеру, з невялікімі вугальнымі праслойкамі. Ніжнія слаі і мацярыковая паверхня моцна насычаны грунтовымі водамі. У шурфе былі выяўлены 16 артэфактаў, з іх 5 крамянёвых – 3 адшчэпы, двупляцовачны нуклеус і пласціна з усечаным рэтушшу канцом. Астатнія – фрагменты сценак кружальных начынняў ранняга сярэднявечча і эпохі Старажытнай Русі (згодна з вызначэннем В.А. Дрэвіла).

Другі этап прац (студзень 2025 г.) на аб'екце ўключаў у сябе археалагічнае суправаджэнне пры нівеліровачных працах на ўзроўні другой тэрасы (ад сучаснага ўзроўня вады) на працягу 108 м. Зачыстка астанца тэрасы паказала наяўнасць рэшткаў КС магутнасцю 0,1–0,2 м, перакрытага 0,1–0,3 м пясчанага слою. КС ўтрымлівае фрагменты кружальнай керамікі ранняга сярэднявечча, таксама былі выяўлены адзін фрагмент жалезнага вырабу і костка БРЖ. Стратыграфія вывучаных астанцоў дазваляе меркаваць аб моцных эразійных працэсах на адзначанай тэрыторыі, у выніку якіх частка КС сярэднявечнага селішча была перамешчана на ніжнія ўзроўні.

Праведзеныя даследаванні дазволілі пашырыць межы помніка археалогіі Берагавы III, уключыўшы ў яго склад тэрыторыю, занятую з 2012 г. докам РУП «Белводшлях». КС стаянкі, перакрыты магутным слоём эразійных працэсаў, не быў пашкоджаны падчас будаўнічых прац 2024–2025 гг. Наадварот, зверху была падсыпана пясчаная падушка і ўкладзены бетонныя пліты, тым самым КС быў закансерваваны. Гэтую акалічнасць неабходна ўлічваць пры вызначэнні межаў помніка, далейшых праектных распрацоўках і будаўнічых работах.

Святлана Велент-Шчэрбач

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Палявыя даследаванні 2024 г. майстэрні каменнага веку Выгода I (Мастоўскі раён Гродзенскай вобласці)

Ключавыя словы: *неаліт, майстэрня, ПЗА.*

Па запрашэнню Мастоўскага райвыканкама і просьбе Сялянскай (фермерскай) гаспадаркі «Кірыл» у маі 2024 г. былі праведзены археалагічныя даследаванні на тэрыторыі помніка археалогіі Выгода «Стаянка-1», унесенага ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь (шыфр 413В000369). Асноўнай задачай даследаванняў было вызначэнне наяўнасці, характару і асаблівасцяў культурнага слоя (КС), акрэсленне межаў помніка з нанясеннем на кадастровую мапу і распрацоўка праектаў зон аховы. Палявыя і камеральныя працы

былі праведзены навуковымі супрацоўнікамі аддзела археалогіі першабытнага грамадства С.С. Велент-Шчэрбач і А.Ю. Ткачовым.

Стаянка Выгода I размешчана на пн-усх. ад вёскі Выгода Пескаўскага сельскага савета Мастоўскага раёна, на левым беразе р. Зэльвянка. Памеры помніка археалогіі складаюць 350 м па лініі пн-зах. – пд-усх. і ад 50 да 100 м па лініі пн-усх. – пд-зах. Агульная плошча помніка – 2,40 га. Стаянка размешчана на левабярэжнай тэрасе р. Зэльвянка і выцягнута ўздоўж сучаснага і старога рэчышча ракі. З пн і усх тэрыторыя помніка абмежавана краем рачной тэрасы і поплавам, з пд і зах межы вызначаны тэрыторыяй распаўсюджвання пад’ёмнага матэрыялу. Падчас абследавання зах частка помніка была ўзарана, пд-усх і усх – задзернана, пн – паросла лесам. Пд-усх частка часткова пашкоджана рэшткамі былой фермы і сіласнай ямай.

Падчас археалагічных даследаванняў 2024 г. на ўзаранай частцы помніка была сабрана вялікая калекцыя крамянёвых артэфактаў, якія можна датаваць фінальным палеалітам і неалітам – нуклеусы, скрабкі, разцы, пласціны рэтушаваныя, сякера і прадукты дэбітажу. З мэтай фіксацыі распаўсюджвання і магутнасці КС былі закладзены тры шурфы 1х2 м кожны (па-за межамі тэрыторыі, уведзенай у сельскагаспадарчы зварот).

Шурф 1 быў закладзены ў пн-усх. частцы помніка. У шурфе атрымалася прасачыць ворыўны слой на глыбіню да 0,18 м, які падсцілаецца дробназярністым пяском карычнева-шэрага і жоўта-шэрага колеру (КС) на глыбіню да 0,31 м. Былі выяўлены крамянёвыя артэфакты – прадукты дэбітажу і прылады з другой апрацоўкай.

Шурф 2 у цэнтральнай частцы помніка паказаў, што КС тут быў знішчаны падчас земляных/будаўнічых работ. Выяўлены адзінкавыя крамянёвыя артэфакты.

Шурф 3 ва усх. частцы помніку паказаў найлепшую захаванасць КС на глыбіню да 0,92 м. Тут былі выяўлены шматлікія крамянёвыя артэфакты і фрагменты керамікі – фрагменты сценак ляпнога начыння, крамянёвыя адшчэпы, пласціны, нуклеусы, сякера, скрабкі, фрагменты вырабаў.

Акрамя таго, за пд-усх. ускрайкам стаянкі была абследавана старычная затока р. Зэльвянка, якая агаліла крэйдавыя адклады, утрымліваючыя крамянёвыя жаўлакi. Вялікая колькасць сыравіны ў затоке і на ўсходніх схілах, шырокае распаўсюджванне прадуктаў і адыходаў першаснага расшчаплення па ўсёй тэрыторыі помніка археалогіі дазваляе выказаць меркаванне, што Выгода I уяўляе сабой спецыялізаванае паселішча-майстэрню па здабычы і першаснай апрацоўцы сыравіны.

Наталья Дубицкая

Институт истории НАН Беларуси

Исследования в г. Пинске в 2024 г.

Ключевые слова: историческая часть г. Пинска, земляные работы, археологические наблюдения.

В 2024 г. археологические наблюдения во время земляных работ в границах исторической части древнего Пинска проводились на трех объектах: 1) Реконструкция тепловой сети по ул. Коржа от перекрестка с ул. Комсомольской до перекрестка с ул. Заслонова; 2) строительство подъемного устройства для маломобильных групп населения в онкологической поликлинике по ул. Коржа, 18; 3) реконструкция хозфекального коллектора по ул. Днепровской Флотилии.

Задача исследования – фиксация возможных древних сооружений во время проведения земляных работ и сбор подъемного археологического материала с целью уточнения мощности и характера культурного слоя на данной территории исторической части древнего города. Земляные работы проводились механизированным способом.

Город Пинск впервые упоминается в «Повести временных лет» (Ипатьевская летопись) в 1097 г. наряду с Туровом, столицей Туровского княжества. Упоминания Пинска вместе с Туровом свидетельствует, что в 1097 г. Пинск был одним из важнейших городов Туровского княжества.

Улица Коржа находится в пределах городского посада средневекового Пинска XVI – XVII вв., расположена восточнее детинца и окольного города древнего Пинска, сформировалась в

середине XIX в. в результате введения регулярной прямоугольной планировки. Самым значимым и ранним зданием является здание синематографа «Казино» с танцевальным залом, построено в 1911 г. В настоящее время в нем размещен Полесский драматический театр.

Улица Днепровской Флотилии проходит параллельно и севернее набережной р. Пины. Сама улица, как и набережная, являются искусственными сооружениями. Современный вид набережная приобрела в 1948 г., последняя реконструкция в 1991 г. В 2024 г. реконструкция коллектора проводилась на двух участках; 1) собственно по ул. Днепровской Флотилии от ул. Комсомольской до ул. Казимира Свентака; 2) на север от речного вокзала, затем траншея поворачивает западнее мимо памятника Ленину по территории древнего рва, позднее средневековой рыночной площади, к дому № 8 по пл. Ленина, расположенного на детинце древнего Пинска. Сам памятник Ленину также находится на искусственной насыпи, сооруженной при расширении площади Ленина для возведения памятника. Восточнее траншеи коллектора расположен иезуитский коллегиум середины XVII в., при строительстве которого были разрушены восточная часть древнего окольного города и южные укрепления детинца.

В результате археологического наблюдения при проведении земляных работ по ул. Коржа установлено, что в древности, судя по археологическим находкам, эта территория находилась в зоне городского посада XVI–XVIII вв. Слой на данном участке переотложен, слабо насыщен находками, не сохраняет предметов органического происхождения.

Участок 1 по ул. Днепровской Флотилии при прокладке коллектора пролегал по искусственно насыпанной территории, сооруженной во время строительства набережной р. Пины в середине XIX в. Только северная часть улицы до моста являлась древней береговой линией р. Пины, за мостом береговая линия проходила вблизи иезуитского коллегиума. Все археологические находки относятся к XIV–XVIII вв.

Участок 2 начинается на юго-восточной границе окольного города и посада древнего Пинска, затем проходит по рву между окольным городом и детинцем, впоследствии средневековой рыночной площадью. Западная часть северного участка рва детинца засыпана при возведении в 60-х гг. XX в. жилых домов по западной границе площади Ленина. Слой переотложен, в настоящее время встречаются единичные фрагменты керамики XII–XIII вв., преобладают материалы XVI–XVIII вв.

Во время первоначальной прокладки траншей археологические наблюдения организованы не были.

Владислав Крумплевский, Валентина Винникова

Институт истории НАН Беларуси

Антропологическое исследование погребений с Большого Городища на р. Менка

Ключевые слова: погребения, оценка возраста, скелет, зубы.

Авторами были обследованы костные останки трех человек, обнаруженных при археологических раскопках Большого Городища на Менке в 2024 г. под руководством А. В. Войтеховича.

Неудовлетворительная сохранность скелетов не позволила провести кранио- и остеометрические исследования. Оценка возраста на момент смерти определялась на основании критерия формирования молочных и постоянных зубов по данным AlQahtani (2010) и Lovejoy (1985) [1; 2].

Погребение №1 ориентировано по оси запад-восток, головою на запад. Остатки гроба частично сохранились в виде древесного тлена черного цвета. Скелет находился в положении лежа на спине, руки согнуты в локтевых суставах на 90° и уложены одна на другую, левая поверх правой, кисти рук не сохранились. Кости скелета расположены в анатомическом порядке. Череп лежит на затылке, слегка повернут на правую сторону, его состояние неудовлетворительное. Череп и трубчатые кости сохранились фрагментарно. Присутствует полный набор постоянных зубов, включая зачатки МЗ. Индивид являлся ребенком 10–11 лет, пол неопределим, на фрагментах бедренных, больших и малых берцовых костях обнаружены патологические признаки

заболеваемости периостита и остеомиелита. Заболеваемость может являться вторичным признаком прогрессирующего туберкулеза [3, с. 171].

Погребение №2 ориентировано по оси запад-восток, головою на запад. Остатки гроба частично сохранились в виде древесных волокон на фрагментах лопаток. Погребенный находился в положении лежа на спине, судя по фрагментам костей, скелет был расположен в анатомическом порядке, череп повернут на правую сторону. Скелет практически не сохранился, кроме сильно поврежденного черепа, фрагментов костей: правой бедренной и большой берцовой, а также правой плечевой. Присутствует полный набор постоянных зубов. Индивид являлся подростком 15–16 лет, пол неопределим. Два зуба взяты на анализ ДНК.

Погребение №3 ориентировано по оси запад-восток, головою на запад. Остатки гроба частично сохранились в виде древесных волокон на фрагментах лопаток. Скелет находился в анатомическом порядке, положении лежа на спине, руки согнуты в локтевых суставах, предплечья перекрещены в области груди, левое поверх правого, кисти рук не сохранились. Судя по положению нижней челюсти, череп скорее всего лежал на затылке и был разрушен во время земляных работ. Трубчатые кости фрагментированы, частично сохранились позвонки и тазовые кости, по которым был определен пол. Присутствуют зубы верхней и нижней челюсти, часть зубов утрачены при жизни. Индивид являлся взрослым мужчиной старше 55 лет. Правая бедренная кость была использована для радиоуглеродного анализа.

Таким образом, в выявленных погребениях представлены останки 3 человек: взрослого мужчины 55 лет, подростка – 15–16 лет и ребенка – 10–11 лет.

Литература

1. *Brief communication: The London atlas of human tooth development and eruption.* / S. AlQahtani, M. Hector, H. Liversidge // *American Journal of Physical Anthropology.* –2010. –Vol. 142, №3. – P. 481–490.

2. *Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age and death.* / C. Lovejoy // *American Journal of Physical Anthropology.* –1985. – Vol. 68, №1. – P. 47–56.

3. *Lewis M. Paleopathology of children: identification of pathological conditions in the human skeletal remains of non-adults* / M. Lewis; –London: Academic Press, 2017. – 300 p.

Аляксандр Кунаш, Валянціна Віннікава

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2024 г.

Ключавыя словы: *Жыровіцкі Свята-Успенскі манастыр, архітэктурная археалогія, пахаванне, рымска-каталіцкі абразок.*

Згодна з Дагаворам № 13/24 ад 08.08.2023 г. паміж ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі» (Выканаўца) і Упраўленнем капітальнага будаўніцтва Гродзенскага аблвыканкама (Заказчык) на працягу жніўня – кастрычніка 2024 г. праводзіліся археалагічныя даследаванні (археалагічны нагляд) у зоне земляных работ на аб’екце «Рэканструкцыя Явленскай царквы Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра» [2]. Неабходнасць правядзення археалагічных работ тлумачыцца дзеяннем нормаў заканадаўства Рэспублікі Беларусь у галіне аховы гісторыка-культурнай і археалагічнай спадчыны.

Трэба адзначыць, што археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Яўленскай царквы праводзіліся ў 2007 г. пад кіраўніцтвам І. У. Ганецкай [1].

ІГ НАН Беларусі не быў праінфармаваны аб плануемай рэканструкцыі і земляных работах на тэрыторыі Яўленскага храма, які з’яўляецца помнікам гісторыка-культурнай каштоўнасці катэгорыі «1» (шыфр: 411Г000537). Інфармацыя аб выяўленых чалавечых парэштках паступіла ўжо пасля распрацоўкі 2-х траншэй каля ўсходняй (алтарнай) і паўднёвай сцен храма. У выніку былі пашкоджаны культурныя напластаванні і парушаны выяўленыя пахаванні (парэшткі часткова былі выняты самастойна будаўнікамі і захоўваліся ў падвальным памяшканні храма).

У 2024 г. археалагічныя даследаванні ажыццяўляліся падчас распрацоўкі траншэй № 1–4 вакол храма з мэтай умацавання падмуркаў. Праведзеныя работы дазволілі выявіць архітэктурныя асаблівасці храма, пахаванні (у тым ліку і ў анатамічна пашкоджаным/перамяшаным стане), а таксама 45 археалагічных артэфактаў, якія датуюцца ў межах XVII – першай паловы XX стст.

Антрапалагічнае заключэнне, якое было праведзена В.Я. Віннікавай дазволіла зрабіць вынік аб наяўнасці ў атрыманай выбарцы да 55 індывідаў. Сярод іх удалося вызначыць 35 мужчынскіх індывідаў, 5 жаночых і 15 дзіцячых.

Калекцыя археалагічных артэфактаў налічвае 45 экз.: рымска-каталіцкі абразок (пач. XVII ст.), нумізматычны матэрыял (XVII – сяр. XX стст.), цвікі каваныя ад трун, падкова U-падобнай формы, жалезны клін з прамавугольнай формы, фрагменты керамічнага посуду XVII–XIX стст., фрагменты дахоўкі XVII–XVIII стст.

Дадзеная тэрыторыя, пры далейшым яе засваенні (забудова, інжынерныя камунікацыі, транспартная сетка і г.д.), з’яўляецца даволі перспектыўнай для далейшага археалагічнага вывучэння.

Літаратура і крыніцы

1. Ганецкая І. У. *Справаздача аб археалагічных даследаваннях на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2007 годзе* / ЦНА НАН Беларусі. ФАНД. Воп. 1. – Арх. № 2470.

2. Кунаш А. А. *Навуковая справаздача аб археалагічных даследаваннях (археалагічны нагляд) на аб’екце «Рэканструкцыя Явленскай царквы Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра» у 2024 г.* / ЦНА НАН Беларусі. ФАНД. Воп. 1. – Арх. № (у рабоце).

Сергей Линеви́ч, Денис Атрохов

Институт истории НАН Беларуси

Спасательные археологические исследования в Воложинском районе Минской области и Кобринском районе Брестской области

Ключевые слова: спасательная археология, археология Минской области, археология Брестской области, археология путей-сообщений.

В рамках осуществления мероприятий по охране историко-культурного наследия и выявления новых неучтенных археологических объектов в 2024 г. проводились исследования в окрестностях деревень Шараи и Дубовцы Воложинского района Минской области [1], а также в г. Кобрин Брестской области [2].

В окрестностях деревень Шараи и Дубовцы Воложинского района обследовался участок территории, выделенный для организации пункта стационарного весогабаритного контроля между вышеуказанными населенными пунктами и автомобильной дорогой М7/Е28. В результате проведенных исследований не удалось выявить неучтенных археологических объектов. Однако, на северо-запад от деревни Дубовцы в направлении автомобильной дороги М7/Е28 был выявлен фрагмент мощеной дороги протяжением около 1,5 км. Исходя из картографического материала середины XIX в., выявленный фрагмент соотносится с существовавшим трактом, который соединял города Минск и Гродно. По согласованию с проектировщиком объекта, было принято решение при проведении строительных работ сохранить часть тракта, прилегающую к деревне Дубовцы.

В г. Кобрин Брестской области был обследован участок между автомобильным мостом через р. Мухавец по ул. Пролетарской и каналом Бона. Территория исследовалась при помощи визуального наблюдения и археологической шурфовки. Всего было разработано 12 м² шурфов. Археологических объектов не выявлено. В ходе исследований было установлено, что обследованная территория в значительной степени повреждена в результате прокладки различного рода коммуникаций.

Літаратура і крыніцы:

1. Ліневіч, С.Б. *Навуковая справаздача аб правядзенні выратавальных археалагічных даследаванняў на аб’екце «Аўтамабільная дарога М-7/Е28 Мінск-Ашмяны – мяжа Літоўскай Рэспублікі (Каменны Лог), км 42,0 – км 57,3» II чарга – Стацыянарны пост вагагабарытнага кантроля «Пярышай» на км 57*

аўтамабільнай дарогі М-7/Е28» Валожынскага раёна Мінскай вобласці ў 2024 г. // ААНД Ін-та гісторыі, Нац. акад. навук Беларусі. – Мінск, 2024. – 21 с.

2. Ліневіч, С.Б. Навуковая справаздача аб правядзенні выратавальных археалагічных даследаванняў на аб'екце «Будаўніцтва кабельнай лініі электрасілкавання КЛ-10 кВ для пабудовы будынку для вытворчасці храміваных нарыхтовак штокаў гідрацыліндраў у г. Кобрын па вул. Пралетарская 127» г. Кобрын Брэскай вобласці ў 2024 г. // ААНД Ін-та гісторыі, Нац. акад. Навук Беларусі. – Мінск, 2024. – 38 с.

Дарыя Логвінова

Інститут історыі НАН Беларусі

Археологическое изучение городища в аг. Княжицы Могилёвского района в 2024 г.

Ключевые слова: городище, стратиграфия, шурф, подъёмный материал.

Осенью 2024 г. автором в соответствии с разрешением на право проведения археологических исследований №4484 была осуществлена шурфовка городища в аг. Княжицы Могилёвского района, а также проведён сбор подъёмного материала в его окрестностях.

Исследования проводились с целью накопления сведений о материальной культуре данного памятника и определения его датировки. Результаты исследований позволили решить задачи хронологической и стратиграфической характеристика поселения. Данный памятник до настоящего времени не исследовался.

Городище расположено на левом берегу р. Лахва, между Низкой и Горной улицами агрогородка, в 0,45 км северо-восточнее костела, в 0,85 км севернее шоссе «Минск – Могилев», в 0,28 км юго-западнее сельского кладбища. Площадка овальной формы размером 15–22 м. Защищена подковообразным валом высотой 0,5–1,5 м, шириной 3–5 м. Памятник известен с 1873 г. В 1989 г. его обследовал, составил детальный инструментальный план и дал описание В.Ф. Копытин [2, с. 36].

В октябре 2024 г. совместно со студентами-археологами МГУ им. А.А. Кулешова на территории городища были заложены два шурфа. Шурф №1 размером 2 на 4 м разбит в центре площадки. Стратиграфическая картина простая. Под дёрном залегал слой тёмно-серого цвета мощностью до 25 см, под которым находился материковый слой, представленный маренной глиной оранжевого цвета. Просеивание грунта через сито 0,5 см не выявило какого-либо материала. Шурф №2, размером 2 на 2 м разбит в южной части площадки. Стратиграфическая также простая. Под слоем дёрна находился слой тёмно-серого цвета мощностью до 30 см. Его подстилал материковый песок оранжевого цвета. В культурном слое обнаружены фрагменты круговых тонкостенных сосудов оранжевого цвета с равномерным обжигом, фрагменты массивных кованых гвоздей, один фрагмент пострадавшего в огне полихромного стенового изразца середины – 2-й пол. XVII в. с изображением «кованного металла» (?), несколько фрагментов шлака.

На прилегающих участках собраны фрагменты круговой посуды. Наиболее ранние соотносятся с отделом 1 типом 1 вариантом Б и типом 2 вариантом Б по Ю. А. Заяцу, датированные в пределах кон. X – 2й пол. XIII в. [1, с. 76]. Отдельно следует выделить фрагмент терракотового изразца с отпечатком текстиля на тыльной стороне.

Таким образом, можно сделать предварительные выводы:

1. культурный слой городища малонтенсивный, содержит материалы позднего Средневековья и раннего Нового времени, отмечаются следы пожара;
2. подъёмный материал свидетельствует о заселении данной территории ещё в древнерусское время. Это же косвенно подтверждается наличием курганного могильника в 0,2 км южнее агрогородка.

Литература и источники:

1. Заяц, Ю. А. Заславль в эпоху феодализма / Ю. А. Заяц. – Мн., 1995. – 207 с.
2. Копытин, В. Ф. Археологические памятники Могилёва и окрестностей / В. Ф. Копытин. – Могилёв, 1993. – 104 с.

Даследаванне селішча жалезнага века Яскавічы-1 у 2024 г.

Ключавыя словы: рымскі перыяд; кіеўская культура; Прыпяцкае Палессе; фарміраванне пражскай культуры; этнагенез славян.

Вывучэнне помнікаў рымскага часу на Палессі напраўлена на рашэнне пытанняў генезіса пражскай культуры, носьбіты якой атаясамляюцца з народамі славян эпохі Вялікага перасялення народаў. Згодна адной з тэорый яе фарміраванне магло адбывацца у рымскі час у міжрэччы верхняга цячэння Нёмана і Сярэдняга Падняпроўя, у цэнтры якога знаходзіцца Прыпяцкае Палессе.

Селішча Яскавічы-1 знаходзіцца на адлегласці каля 150–250 м на ўсход ад в. Яскавічы Салігорскага раёну Мінскай вобласці, на правым беразе р. Морачы – прытоку р. Случы – ва ўрочышчы Хутар Дзядкоў.

Селішча было адкрыта Г.М. Бяліцкай [1] летам 2017 г. У 2018–2019 гг. раскопкі на помніку былі працягнуты экспедыцыйнай гістарычнага факультэта БДУ пад кіраўніцтвам В.Г. Беяўца [2, 3].

У 2024 г. даследаванні на помніку былі працягнуты аўтарам¹. Быў заложаны невялікі раскоп 16 м², які прымыкаў да заходняй часткі шурфа 2019 г. Стратыграфія раскопу выглядае наступным чынам. Пад дзірваным знаходзіўся воруны слой з украпленнямі шэрага пяску з вуголлем таўшчынёй да 0,25–0,30 м. Ніжэй на глыбіню да 0,55–0,60 м цягнуўся культурны пласт – пясок светла-карэчневага колеру таксама з попельна-вугальным уключэннем. Далей да глыбіні 0,75 м цягнуўся больш светлы пласт, які паступова пераходзіў у мацерыковы светла-жоўты пясок, які выразна акрысліўся з глыбіні 0,80–0,85 м.

Асноўным выяўленым матэрыялам былі нешматлікія фрагменты посуду рымскага часу. Кераміка з шурфа мае розны колер: ад жаўтаватага, пясковага, крэмавага і рудаватага да розных адценняў карычневага; знутры колер посуду вагаецца ад цёмна-шэрага да чорнага. Па спосабу апрацоўкі паверхні сутракаюцца фрагменты храпаватыя, гладкасценныя і з расчэсамі. У якасці асноўнага дамешку выкарыстоўвалася жарства.

Трэба адзначыць, што на глыбіні 0,70 м у паўднёва-заходняй частцы шурфа было выяўлена апаленае дрэва і была праведзена яго выбарка. Пад ім былі выяўлены апаленыя фрагменты керамікі светла-крэмавага адцення.

Даследаванні 2024 года на селішчы Яскавічы-1 істотна не ўносяць новых дадзеных пра гэты помнік. Аднак далейшае вывучэнне можа стаць важным крокам для рашэння праблемы з «перадпражскай» храналагічнай лакунай ў гісторыка-культурным развіцці зямель Беларускага Палесся.

Літаратура

1. Бяліцкая, Г. М. Адкрыццё паселішча каля в. Яскавічы Салігорскага раёна Мінскай вобласці. Даследаванні 2017 г. / Г. М. Бяліцкая // *Славяне на тэрыторыі Беларусі ў догосударственный перыяд: к 95-летию со дня рождения Л. Д. Поболя. в 2 кн. Кн. 1.* / науч. ред.: О. Н. Левко, В. Г. Белевец; Нац. акад. наук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларуская навука, 2019. – С. 561–573.
2. Беяўец, В. Г. Даследаванні на селішчы Яскавічы-1 у 2018 г.: да вывучэння помнікаў «перадпражскага» гарызонту на Беларускай Палессі / В. Г. Беяўец // *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. – Гісторыя № 3* – Мінск, 2019. – С. 110–145.
3. Белевец, В. Г. Раскопки 2019 г. на селище римского времени и эпохи Великого переселения народов Ясковичи-1 в Припятском Полесье / В. Г. Белевец // *Краткие сообщения Института археологии. Вып. 262.* – Москва, 2021 – С. 58–78.

¹ Хачу выказаць шчырую падзяку сваім калегам – Атрохаву Д., Кухаравай К., Юрэцкай Я. за дапамогу ў правядзенні даследавання.

100 год вывучэння Банцараўскага гарадзішча: чарговы этап

Ключавыя словы: *гарадзішча, жалезны век, трэцяя чвэрць першага тысячагоддзя.*

Гарадзішча Банцараўшчына – адзін з эталонных археалагічных помнікаў Беларусі. Менавіта з яго пачалося стацыянарнае вывучэнне гарадзішч жалезнага веку, а знойдзеныя матэрыялы трэцяй чвэрці I тыс. сталі падставой для вылучэння банцараўскай культуры. Асобнае месца ў навуцы Банцараўшчына заняла дзякуючы першым у краіне археабатанічным вызначэнням (1930-я гг.).

Асноўныя этапы даследавання і іх кароткія вынікі былі падсумаваны ў адпаведнай публікацыі [1]. З 2019 г. ў рамках выканання гаспадарчай дамовы распачаліся новыя земляныя працы, якія працягваюцца дагэтуль.

Этапы даследавання	Аўтары	Від работ
1925	М.М. Улашчык, С.С. Шутаў	Шурф
1926–1928	С.А. Дубінскі	Раскопкі 220 кв.м.
1935	А. Д. Каваленя	Шурфоўка (?)
1948–1949	А. Р. Мітрафанаў	Шурфоўка 5 кв. м.
1982	Г. В. Штыхаў	Раскопкі (20 кв.м)
2019	Э. А. Ляшкевіч	Шурф 4 кв. м, надзор за пракладкай электракабеля
2023	Э. А. Ляшкевіч	Раскопкі 21 кв.м.
2024	Э. А. Ляшкевіч	Шурф (2,5 кв.м)

Сёння на пляцоўцы гарадзішча маецца прыватная забудова, якая належыць сямі ўладальнікам. У выніку засваення пляцоўкі гарадзішча, яго культурны пласт моцна пашкоджаны будаўніцтвам і камунікацыямі. Інстытутам гісторыі ажыццяўляецца штогадовы маніторынг стану помніка. Навуковай задачай даследавання з’яўляецца атрыманне стратыфікаваных комплексаў матэрыяльнай культуры, улічваючы, што калекцыі 1920-х гадоў значна пацярпелі пад час Вялікай Айчыннай вайны, а палявая дакументацыя не захавалася. Для ўдасканальвання збору матэрыялу работы 2019–2024 гг., як дарэчы і ў 1926 г., вяліся з суцэльным прасейваннем культурнага пласта.

Чарговы этап вывучэння гарадзішча закрануў яго усходні край – адно з нешматлікіх месцаў, дзе можна праводзіць раскопкі. На схіле, на месцы колішняга агароду, быў закладзены шурф плошчай 2,5 кв.м. Па патрабаванні ўладальніка дома № 30 разборка яго была спыненая на глыбіні 0,4 м, паколькі магчымае апаўзанне грунту магло нанесці шкоду фундаменту пабудовы.

У выніку раскопак на ўсходнім краі гарадзішча атрымалася зафіксаваць наяўнасць даволі моцнага культурнага пласта і сабраць невялікую калекцыю керамікі, шлакаў, крэменю, касцей жывёл. Знойдзены таксама косці рыб і насенне гароху. Матэрыялы, за невялікім выключэннем, адносяцца да культуры штрыхаванай керамікі жалезнага веку. Індывідуальныя знаходкі не выяўлены, астатнія катэгорыі дробнафрагментаваныя. Гэта дае падставу меркаваць, што дадзены ўчастак, магчыма, з’яўляецца адкідамі з раскопа 1926–1928 гг., які быў размешчаны побач.

Даследаванні гарадзішча пажадана працягваць, каб прадухіліць разбурэнне ацалелых частак культурнага пласта насельнікамі дачнага каапертыву «Крынічны».

Літаратура

1. Ляшкевич, Э.А. Городище Банцеровщина: история исследования и предварительные итоги / Э.А. Ляшкевич, Е.Ф. Касюк // Славяне на территории Беларуси в догосударственный период: к 95-летию со дня рождения Л. Д. Побоя. В 2 кн. Кн. 2 / науч. ред.: О. Н. Левко, В. Г. Белевец; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск: Беларуская навука, 2019. – (Славянские древности Беларуси) – С. 189–220.

Предварительные итоги спасательных археологических исследований в историческом центре г. Бреста в 2024 – 2025 гг.

Ключевые слова: археологическое наблюдение, материальная культура города Нового и Новейшего времени, гетто.

В 2024–2025 гг. проводилось археологическое наблюдение за комплексом земляных и строительных работ объекта «Строительство и обслуживание многоквартирного жилого дома с многофункциональным комплексом в квартале, ограниченном ул. Советской, ул. Дзержинского, ул. Куйбышева и проспектом Машерова в г. Бресте». Объект располагается в историческом центре города. В 1941–1942 гг. данная территория являлась частью «Большого» гетто г. Бреста. В 2019 г. при строительстве котлована под жилой дом здесь были выявлены массовые захоронения жертв гетто и жителей Бреста периода осени 1941 – лета 1944 гг. [1, с. 25, 36, 52]. В 2023 г. территория дополнительно инвазивно обследовалась силами 52-го отдельного специализированного поискового батальона.

Работы 2024 – 2025 гг. включали археологическое сопровождение прокладки инженерных сетей (теплосеть, водопровод, канализация, электрокабель), а также благоустройства территории, предусматривающего снятие грунта на всей территории внутреннего двора строящегося дома на глубину до 1,0 м.

В ходе работ зафиксирован непотревоженный культурный слой мощностью от 1,1 до 2,2 м во внутреннем дворе (траншеи канализации, электрокабеля). На участке вдоль ул. Куйбышева (траншеи теплотрассы, канализации, электрокабеля) вскрыты мостовая, а также остатки каменно-кирпичных фундаментов домов конца XIX – первой половины XX вв. На участке между строящимся домом и южной границей дома №90 по ул. Куйбышева слой сильно поврежден коммуникациями; его мощность значительно уменьшается по направлению к проспекту Машерова.

В ходе археологических исследований собрана богатая коллекция артефактов, отражающих материальную культуру города второй половины XIX – первой половины XX вв. Среди индивидуальных находок – свинцовая пломба конца XIX – начала XX вв., гребень 20-х – 30-х гг. XX в., обувная подковка и др. Массовый материал представлен многочисленными фрагментами чернолощеной, красноглиняной поливной посуды, изделий из стекла (в т. ч. целыми экземплярами аптечной тары, флаконов духов). Особый интерес представляют фрагменты изделий из фаянса и фарфора с клеймами фабрик конца XIX – первой половины XX вв. «Teichfeld & Asterblum», «Nowy Dwor» (клеймо 1931–1939 гг.), «Pakaniewo» и др.

Собрана богатая коллекция архитектурной керамики, включающая поливные и терракотовые изразцы, напольную плитку, в т. ч. с клеймами польских и немецких фабрик керамических изделий конца XIX – начала XX вв. («Marywil» (г. Радом, Польша), «Dampf-Ofen Fabriken Berlin» и др.).

Археологические исследования в историческом центре г. Бреста 2024–2025 гг. значительно дополнили знания о материальной культуре города второй половины XIX – первой половины XX в., его топографической структуре и их развитии.

Литература

1. Розенблат, Е. С. Жизнь и судьба Брестской еврейской общины XIV–XX вв. / Е. С. Розенблат. – Брест : [б. и.], 1993. – 84 с.

Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудуўляў у Светлагорскім і Калінкавіцкім раёнах у 2023-2024 гг.

Ключавыя словы: помнік археалогіі, каменны век, жалезны век, Палессе, Бярэзіна.

У 2023–2024 гг., у рамках дамоў з НГДУ “Рэчышчанафта” РУП “Вытворчае аб’яднанне “Беларуснафта”, былі праведзены археалагічныя даследаванні ў зонах новабудуўляў на тэрыторыі Светлагорскага і Калінкавіцкага раёнаў Гомельскай вобласці.

Мэтай даследаванняў было выяўленне не ўлічаных помнікаў археалогіі, вывучэнне наяўнасці, характару і асаблівасцяў культурнага пласта на месцы запланаваных будаўнічых работ.

Даследаванні праводзіліся на трох участках, два з якіх размешчаліся ў Светлагорскім раёне (правабярэжжа р. Бярэзіна паміж вв. Якімава Слабада – Затон – Аляксандраўка і правабярэжжа р. Іпа (левы прыток р. Прыпяць) паміж вв. Мехаўшчына – Мармовічы – Малая Людвіноўка), а адзін – у Калінкавіцкім раёне (правабярэжжа р. Іпа каля в. Замашчаны).

На першым участку, які прыпадаў на зону будаўніцтва водазбора “Бярэзіна”, было выяўлена два новых помніка археалогіі каля в. Якімава Слабада. Паверхневыя зборы на невялікім узгорку ў поплаве р. Бярэзіна, на паўночным усходзе ад вёскі, дазволілі атрымаць археалагічны матэрыял, які мае шырокую храналогію (каменны век – новы час).

На беразе р. Бярэзіна, на поўнач ад водазбора, было закладзена два шурфы памерам 1×5 м, якія мелі амаль аднолькавую стратыграфію – дзірван магутнасцю 6–8 см падсцілаўся слоem карычневай глебы магутнасцю 23–34 см, пад якой ішоў дробназярністы цёмна-жоўты пясок. Былі выяўлены нешматлікія артэфакты, якія датуюцца каменным векам.

На другім участку, у зоне будучай сеткі электразабеспячэння для будаўніцтва і ўладкавання свідравін Мармовіцкага, Давыдаўскага, Нова-Давыдаўскага нафтавых радовішчаў, на паўднёвым усходзе ад в. Мармовічы было зафіксавана тры новыя помнікі археалогіі – Мармовічы 1–3.

Помнік Мармовічы 1 мае шырокую храналогію ў межах каменнага – ранняга жалезнага векоў, XIX – пач. XX стст. У той жа час, некаторыя крамянёвыя вырабы датуюцца вузей – мезалітам і неалітам. Археалагічны матэрыял з помніка Мармовічы 2 датуецца бронзавым – раннім жалезным вякамі. На помніку Мармовічы 3, дзе ў супрацьпакатным раўчуку былі знойдзены матэрыялы бронзавага – ранняга жалезнага векоў, быў закладзены шурф памерам 1×5 м, у якім дзірван магутнасцю да 3 см падсцілаўся слоem карычневай глебы магутнасцю 30–33 см, пад якім ішоў руды пясок з сівымі ўключэннямі.

У Калінкавіцкім раёне ў выніку праведзеных абследаванняў было выяўлена тры новыя помнікі археалогіі каля в. Замашчаны (Замашчаны 1–3). Праведзеныя паверхневыя зборы дазволілі атрымаць археалагічны матэрыял розных перыядаў. Акрамя таго, на помніку Замашчаны 1 быў закладзены шурф 1×6 м. У якім ворны слой цёмна-шэрага колеру магутнасцю 30–35 см падсцілаўся дробназярністым жоўтым пяском. Месцазнаходжанне папярэдне датуецца каменным векам – познім новым часам. Асобна трэба адзначыць, што на помніку прысутнічаюць матэрыялы эпохі мезаліту і жалезнага веку.

Такім чынам, пад час археалагічных даследаванняў у зонах новабудуўляў у Светлагорскім і Калінкавіцкім раёне было знойдзена восем новых помнікаў археалогіі, на якіх варта правесці даследаванні ў будучым.

Находки изразцов с территории города Могилева по материалам археологических исследований 2022–2024 гг.

Ключевые слова: печные изразцы, типология и хронология, город Могилев

Введение. Ежегодно в ходе проведения охранных мероприятий в зонах земляных и строительных работ археологи собирают материалы и артефакты, требующие дальнейшей обработки и введения в научный оборот.

Описание объекта исследования. Печные изразцы представляют собой одну из распространенных категорий находок. За 2022 – 2024 гг. была собрана представительная коллекция таких артефактов на территории города Могилева. Пластинчатые изразцы относятся к виду архитектурно-декоративной керамики, в ходе изучения которой можно проследить не только морфологические изменения материала, технологии их изготовления и хронологические рамки использования в печных наборах, но и сложные семантические модели, находившие отражение в модных тенденциях и определенном смысле изображаемого сюжета.

Цели и задачи. Цель исследования – комплексный анализ пластинчатых печных изразцов, собранных в ходе археологических работ, проведенных в 2022 – 2024 гг. на территории города Могилева. Задачи исследования: типологический анализ артефактов и хронологии их использования в печных наборах; описание технологии изготовления; реконструкция полных сюжетов, изображенных на лицевых пластинах; поиск аналогов на сопредельных территориях.

Основная часть. XVI–XVIII вв. ознаменованы бурным ростом городской территории Могилева (формируются Покровский, Шкловский, Заднепровский, Задубровенский, Виленский посады). Самые ранние пластинчатые печные изразцы зафиксированы в печных наборах города со второй половины XVI в. В дальнейшем происходит расширение типологического ассортимента и используемых орнаментальных мотивов.

Конец XVIII – начало XX в. период нахождения города в составе Российской империи. Со второй половины XIX в. отмечается дальнейший рост городской территории. В это же время, на белорусских землях происходит постепенная переориентация в стилистике лицевых пластин, намечается переход к «фабричному» производству изразцов, появлению специализированных предприятий по их изготовлению. Изразцовый материал XIX – начала XX вв. существенно отличается по своим морфологическим и технологическим характеристикам, использованию минимального декора лицевых пластин.

Заключение. Таким образом, в ходе исследований 2022 – 2024 гг. была собрана коллекция изразцов, охватывающая хронологические рамки конца XVI – начала XX в. Материалы достаточно разнообразны и неоднородны. Пластинчатые изразцы конца XVI–XVIII в. полностью вписываются в картину регионального развития изразцового производства. Сложно проследить направления изменений в изразцовом производстве конца XVIII – первой половины XIX в., этот период может быть охарактеризован как переходный к «фабричному» производству. Вторая половина XIX – начало XX в. – время изготовления изразцов специализированными предприятиями.

Павел Ятин

Институт истории НАН Беларуси

Результаты археологических разведок в Гомельском Поднепровье в 2024 г.

Ключевые слова: неолит, бронзовый век, среднеднепровская культура.

В 2024 г. автором были проведены археологические разведки в 4-х административных районах Гомельского Поднепровья (Речицком, Жлобинском, Рогачёвском и Буда-Кошелёвском), с целью выявления новых памятников бронзового века. В ходе проведённых работ были обнаружены три новые стоянки позднего неолита и раннего бронзового века (Первое Мая 2,

Альсагорка, Озерщина 2). Во время разведок было заложено 3 шурфа на памятниках Красная Горка 1 Жлобинского района (15 м²), Альсагорка Рогачёвского района (4 м²), Первое Мая 2 Речицкого района (8 м²). В ходе разведок посещались с целью выявления памятников бронзового века следующие населённые пункты: дд. Береговая Слобода, Унорица и Озерщина Речицкого района. На правом берегу р. Днепр Буда-Кошелёвского района, в ходе визуального осмотра была выявлена группа курганоподобных насыпей на западе от д. Щитное, и собран подъёмный материал вдоль р. Днепр.

В ходе исследований этого года на памятнике Красная Горка 1 удалось подтвердить уже ранее выдвинутые тезисы О.В. Вороненко [1, с. 123] о двух этапах заселения поселения в позднем неолите и средневековье. Помимо этого, на памятнике присутствовал незначительный керамический материал, относящийся к позднему бронзовому веку – раннему железному веку состоящий из 8 фр. стенок.

На памятнике Альсагорка был заложен шурф между ранее неизвестными курганами предположительно бронзового века, где обнаружена керамика характерная для IV этапа днепро-донецкой и среднеднепровской культур, и керамика VII–VI в. до н.э. характерная для железного века милоградской культуры.

Для памятника Первое Мая 2 было определено, что, керамика с поселения характерна для днепро-донецкой культуры, среднеднепровской культуры, тшинецкой культуры. Остальные фрагменты относятся к позднему этапу бронзового века – раннему железному веку, однако из-за отсутствия выразительных фрагментов определить точно культурную принадлежность не представляется возможным.

Проведены трасологические исследования 4-х орудий из коллекций памятников Красная Горка 1 и Первое Мая 2 в экспериментально-трасологической лаборатории ИИМК РАН (анализ проводили Н.Н. Скаун, В.В. Терёхина).

В ходе поведённых разведок на территории Гомельского Поднепровья в 2024 г. было выявлено два новых памятника позднего неолита – раннего периода бронзового века Альсагорка, Первое Мая 2, которые, по нашему мнению, имеют хороший потенциал для дальнейшего исследования. Получены новые данные с памятника Красная Горка 1. Выявлено потенциально новое поселение периода неолита восточнее д. Озерщина. В окрестностях деревень Унорица и Береговая Слобода выразительного материала обнаружено не было. В ходе разведки в Буда-Кошелёвском районе, был обнаружен развал горшка XVIII–XIX века, и неизвестное керамическое изделие.

Литература и источники

1. Вороненко, О. В. Новое поселение Красная Горка-1 в урочище Закутье Жлобинского района Гомельской области / О. В. Вороненко // МАБ. – Минск, 2023. – Вып. 33. – С. 117–124.

Максім Чарняўскі, Сяргей Ліневіч

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Падводныя даследаванні паселішча паўночнабеларускай культуры

Крывіна 3 ў 2024 г.

Ключавыя словы: падводная археалогія, неаліт, бронзавы век, Паўночная Беларусь.

У адпаведнасці з планам працы спецыяльнай навукова-даследчай групы па правядзенню падводных археалагічных даследаванняў і ў межах планавага задання “Неаліт – ранні бронзавы век Паўночнай Беларусі (6 – першая палова II тыс. да н.э.): археалагічныя культуры, іх генезіс, эвалюцыя, міжкультурныя кантакты”, працягваліся працы на паселішчы паўночнабеларускай культуры Крывіна 3. Працы вяліся падводным спосабам у межах шурфа, пачатага ў 2023 годзе, ля паўднёвага краю рэчышча Крывінкі. Асноўнай іх мэтай з’яўлялася высвятленне характару і магутнасці культурных напластаванняў помніка.

На канец экспедыцыі ўдалося разабраць шурф на глыбіню 0,7 м, аднак мацярык дасягнуты не быў. Зафіксавана, што культурны пласт (КП) перакрываецца шчыльным аднародным цёмна-

рудым торфам, у якім, з набліжэннем да КП з'яўляюцца ў нарастаючай колькасці фрагменты дробнага галля, у тым ліку са слядамі ўздзеяння інструментаў ("зона размыву"). Культурны пласт спачатку ўтрымлівае значную колькасць рознахарактарных драўнінных фрагментаў, пасля чаго замяняецца на пясчаны прапластак магутнасцю да 20 см, моцна насычаны матэрыялам, пераважна керамікай. Ніжэй яго КП таксама шчыльна насычаны драўнінай, пераважна гарызантальна размешчанай: стваламі дыяметрам да 15-20 см, драбнейшымі жэрдкамі і палкамі дыяметрам 8–10 см, пластамі сасновай кары, больш мяккай арганікі (паўраскладзеныя парэшткі трыснягу?). На жаль, працы паказалі, што спробы даследавання малым шурфам 1*1 метр без знішчэння драўнінных матэрыялаў немагчымае, таму што значная яго колькасць і сыход абодвума канцамі ў сценкі шурфа прыводзілі да сітуацыі, калі для працягу заглыблення кожны раз было неабходна прымаць рашэнне аб захаванні або зносе канкрэтнага фрагмента драўніны. На фінальным этапе працы ўнізе шурфа зафіксаваны значны ўчастак шчыльна размешчаных побач ўпарадкаваных сасновых лучын (верагодная вярша? фрагмент каркасу нейкага начыння/канструкцыі?), які быў закансерваваны да наступнага года даследаванняў.

Выяўленая археалагічная калекцыя прадстаўлена пераважна фрагментамі гаршкоў паўночнабеларускай культуры, адзінкавымі касцянымі і крамянёвымі артэфактамі, косткамі млекакормячых, птушак і рыб, фрагментамі шалупіння арэхаў лясных і жалудоў. Да ўнікальных знаходак адносяцца гліняная мініяцюрная рытуальная сякерка з захаваным фрагментам драўніны ў адтуліне для тапарышча, і драўляны коўш, абрысы якога былі захаваныя пад вадой, аднак пры транспартыроўцы на бераг адбылося яго частковае фрагментаванне. На момант публікацыі коўш знаходзіцца на кансерваванні ў аддзеле навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі, па завяршэнні якой будзе праведзена рэстаўрацыя яго формы.

Па выніках працы праведзена кансервацыя шурфа на фіксаваным узроўні. Для працягу даследаванняў у наступным годзе больш мэтазгодным выглядае пашырэнне шурфа да мінімум трох метраў уздоўж краю рэчышча Крывінкі.

Вадим Кошман

Институт истории НАН Беларуси

Археологические работы сезона 2024 г. на месте переправы армии Наполеона через р. Березину в конце ноября 1812 г.

Ключевые слова: исследования, переправа, подводные работы.

Археологические исследования около д. Студёнка и д. Брили Борисовского района Минской области, где происходили масштабные события переправы армии Наполеона через р. Березину 26–29.XI.1812 г., являлись продолжением работ 2012–2017, 2019 гг. Научное археологическое изучение событий переправы через р. Березину, зоны бивуаков, а также поля битвы, которые локализуются на обоих берегах реки, находится в сфере разработки нового для Беларуси направления – археологии военно-политических конфликтов периода Нового времени. Данное направление требует выработки и применения различных методик исследования и комплексной научной интерпретации полученных материалов.

Учитывая то, что часть событий 26–29 ноября 1812 г. развернулись в районе р. Березины, то археологические работы июня 2024 г. ставили своей целью апробацию практических способов подводных археологических исследований в прибрежной полосе р. Березины и её стариц. Основное внимание было уделено периферии переправы, где, как считается, предпринимались многочисленные попытки самостоятельного перехода отдельных подразделений армии Наполеона через р. Березину, минуя сооружённые временные мосты.

Археологические работы были проведены благодаря поддержке и активному участию членов дайвинг-клуба «Морской Пегас».

В результате локальных подводных археологических работ июня 2024 г. реализовано следующее:

- проведена первоначальная апробация специализированного оборудования, которое готовилось и приспособлялось для практического подводного исследования в акватории р. Березины, в особенности оценка плавучести и мобильности плота, изготовленного усилиями членов клуба «Морской Пегас» в части его использования в качестве водной базы для отдыха и переодевания водолазов, временного хранения необходимого оборудования, самостоятельного передвижения плота по акватории реки при помощи лодочного мотора;

- проведена апробация использования для подводного археологического исследования специально изготовленной сетки квадратов из полипропиленовых спаянных труб; разбивки квадратов с помощью композитной арматуры; размещение мотопомп и аппарата Хука на плавающих платформах из спаянных ПВХ труб (D–110 мм); ориентирования водолазов под водой в условиях ограниченной видимости с помощью натянутых тросов и т.д.;

- проведена апробация использования различных видов арендованного подводного поискового оборудования (XP Deus 2, Excalibur, пинпоинтеров (Garret Pro Pointer AT, Detecnix Scuba Tector) для оценки их эффективности для работы на различных глубинах и мощности донных отложений (для включения в план по дальнейшей закупке);

- реализованы практические подводные погружения и подводный поиск силами двух археологов Института истории НАН Беларуси, которые прошли обучение курсу дайвинга в 2024 г.;

- проведена апробация различного вида арендованного подводного снаряжения (гидрокостюмы мокрого и сухого типов, масок, ласт, регуляторов, баллонов и пр.) с целью дальнейшей закупки;

- в результате подводных археологических работ июня 2024 г. обследована часть акватории одной из стариц на правом берегу р. Березины, получена коллекция артефактов, которая относится к периоду переправы конца ноября 1812 г. (бутонистический материал, элементы амуниции и др.), проведена оценка перспективности дальнейших подводных исследований в этой старице. Сделан вывод о необходимости значительного усиления технической базы и закупки необходимого оборудования для проведения как подводных и наземных археологических исследований.

Иван Спирин
Институт истории НАН Беларуси
Андрей Лихачёв
Дайвинг-центр "Sea Pegas"

Подводные археологические исследования в г. Витебске – краткие итоги работ в 2024 г.

Ключевые слова: *Витебск, Западная Двина, подводная археология, методика подводных исследований, древковое оружие.*

Зимой 2023–2024 гг. была получена информация об обнаружении на дне реки Зап. Двина большого количества различных археологических артефактов, в т.ч. образцов древкового оружия – наконечников пик и копий. В августе-сентябре 2024 г. Институтом истории НАН Беларуси совместно с дайвинг-клубом «Морской Пегас» была проведена спасательно-разведывательная подводная археологическая экспедиция, в работе которой приняло участие более 15-ти ныряющих дайверов.

Выше по течению относительно зоны проведения работ, поперёк реки была натянута альпинистская веревка. На берегах она крепилась к вбитым в грунт железными кольям. В воде ко дну трос крепился за остатки свай от стоявшего здесь ранее деревянного моста, а там, где проводились дноуглубительные работы и сваи не сохранилось – с помощью привязанных к нему якорей. К поперечному тросу с помощью карабинов были пристегнуты ходовые концы длиной до 40 м, держась за которые дайвер мог перемещаться вверх-вниз по течению. После того, как отрезок дна вдоль ходового конца осматривался, ходовой конец перемещался на 3 м, таким образом удалось довольно точно обследовать дно без пропущенных зон с правой и с левой от ходового

конца с двух сторон на 1,5 м. Обследование проводилось визуально и при помощи подводных металлодетекторов. В местах, где фиксировались множественные сигналы, либо визуально были обнаружены скопления артефактов, были установлены квадратные рамки 1x1 м. Над обозначенным квадратом устанавливался плавающий пост, обеспечивающий «раскопки» квадрата.

В ходе проведения работ была получена достаточно большая коллекция различных предметов, предварительно датируемых XV–XX вв. Главным результатом экспедиции стало обнаружение, фиксация и подъём на поверхность 24 наконечников пик (копий) и 5 багров. Все найденные образцы нуждаются в чистке и реставрации. В целом, полученный комплекс предметов вооружения характеризуется достаточно хорошей сохранностью.

Предварительно, данный комплекс с большой осторожностью датируется нами XV–XVIII вв. Для точной датировки необходимо сначала дождаться окончательной консервации предметов. Большая часть коллекции вероятнее всего может быть датирована серединой XVII в. Лишь некоторые образцы можно отнести к более ранним – XV–XVI вв., и более поздним XVIII – самому началу XIX в.

Полученные результаты поставили ряд вопросов. Найденные в данном месте предметы представлены лишь одним типом вооружения – древковым оружием, преимущественно пехотным. Другие типы и виды холодного и огнестрельного оружия не были найдены в представительном количестве. Клинковое оружие представлено обломком средневекового меча длиной 12 см. К находкам, имеющим отношения к боевым действиям 1812 г., помимо некоторых наконечников, можно отнести только подкорковую скобу и тыльник ружья. Не были найдены какие-либо остатки доспешного вооружения, а также и какой-либо амуниции.

Большую часть наконечников можно связать с событиями лета-осень 1654 г., когда город был взят войсками воеводы В.П. Шереметьева [2, с. 124–127]. Несколько наконечников могут быть опознаны как казацкие пики конца XVIII – начала XIX вв., а один наконечник может оказаться офицерским протазаном, что отправляет нас к событиям 1812 г., когда у моста и на мосту через Двину состоялась стычка между караулом французов у Полоцкой заставы и наступающими русскими войсками.

Литература

1. Новосельский, А. А. Очерк военных действий боярина Василия Петровича Шереметева в 1654 г. на Новгородском фронте / А. А. Новосельский // Исследования по истории эпохи феодализма. – М., 1994. – С. 117–136.
2. Pouget. Souvenirs de guerre du général baron Pouget. / E. Plon, Nourrit, 1895. С. 210–220.

Сергей Линевиц

Институт истории НАН Беларуси

Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2024 г. Методический аспект

Ключевые слова: подводная археология, памятники Кривинского торфяника, подводные исследования озерных поселений, специальная научно-исследовательская группа подводной археологии Института истории НАН Беларуси.

В рамках деятельности специальной научно-исследовательской группы подводной археологии Института истории НАН Беларуси (далее СНИГПА) в 2024 г. проводился ряд подводных археологических исследований на территории Минской и Витебской областей Беларуси.

Наибольшее внимание было уделено исследованиям на памятниках в регионе Кривинского торфяника и акватории озера Селява. В результате работ было установлено, что данные объекты имеют различный характер культурных напластований. В памятниках Кривинского торфяника напластования представлены органическими материалами (остатками древесины от конструкций), что позволяет фиксировать стратиграфическую и планиграфическую ситуацию в границах

раскопа, за счет твердого характера напластований. Но в то же время данное обстоятельство значительно ограничивает возможности разработки раскопа в глубину с сохранением деревянного конструктива. Фактически, попытка выяснить стратиграфическую ситуацию упирается в необходимость разбора и вынужденной частичной фрагментацией обнаруженных конструкций. Данная ситуация не может быть решена путем значительного расширения зоны раскопа, так может привести к повреждению существующей мелиорационной системы.

В отношении памятников акватории озера Селява ситуация диаметрально противоположная. Культурные напластования представлены мелкодисперсным песком с галечным и валунным камнем. Данная ситуация позволяет производить свободную выборку грунта с планиграфической фиксацией, однако, стенки раскопа из мелкодисперсного песка не позволяют создание профиля для стратиграфической фиксации. При этом выборка грунта на глубину более 0,5 м начинает приводить к активному оплыванию стенок раскопа, в результате чего форма раскопа из прямоугольной превращается в квадратную. Также, необходимо отметить, что работы в литоральной зоне показали разрушение всяческих напластований, фактически, археологические материалы начинают фиксироваться с минимальной глубины в 1 м.

Таким образом, в результате проведения подводных археологических исследований в 2024 г. были выявлены значительные проблемы методического характера. Апробация вариантов решений для данных проблем будет проводится в полевом сезоне 2025 г.

Наталья Шарковская

Витебский областной краеведческий музей

Случайные подводные находки из русла Западной Двины (от Рубы до Старого Села) археологического собрания ВОКМ и их новые поступления за 2024 год

Ключевые слова: *Витебский областной краеведческий музей (ВОКМ); случайные подводные находки; находки из русла Западной Двины*

Цель работы – выявление в археологическом собрании ВОКМ случайных находок в т.ч. и новых поступлений 2024 г., обнаруженных под водой в русле Западной Двины на участке от Рубы до Старого Села.

Первые сведения о поступлении в витебские музеи «подводных находок» относятся еще к концу XIX в. Лидером по количеству находок является русло р. Западная Двина.

В районе Старого Села в реке были обнаружены и поступили в музей лопатка огромного мамонта и необычные камни. Один из них напоминал очертаниями голову огромного ящера с вытянутой мордой и глазами-отверстиями, соединенными дугообразным каналом. Второй имел металлический стержень, загнутый в петлю. Предположительно, первый – бакен для привязывания плавучих средств, а второй – якорь-грузило.

Еще одна уникальная находка из русла З.Двины у Старого Села – каменная резная двухсторонняя (Св. Николай чудотворец / сцена сошествия св. Духа на Апостолов) иконка в металлической оправе XIV-XV веков.

Самым богатым по количеству подводных находок, хранящихся в фондах ВОКМ, стал участок Западной Двины в пределах городской черты Витебска. Здесь зафиксированы находки костей мамонтов и окаменелости ископаемых животных, каменные и железные пушечные ядра, наконечники копий XV-XVII вв., двухстворчатый древнерусский крест-энколпион. В устьях рек и речушек, впадающих в Двину, были найдены два бронзовых спиральных браслета I тыс. н.э.; целый комплекс скобяных изделий, вероятно из конюшни имения Лукишки.

Особо урожайными в 2000 гг. стали сведения о находках мечей в Западной Двине, но, к сожалению, не все они попали в музей.

Со слов очевидцев, в 2004 г. при чистке русла Западной Двины у устья Витьбы, в поднятом ковшом экскаватора грунте, была замечена часть меча с рукоятью. К сожалению, ценная находка вместе с излишками грунта упала в воду. В том же году в том же месте была поднята кольчуга без рукавов, оказавшаяся впоследствии в частной коллекции.

В 2006 г. в ВОКМ был принесен меч типа Н, найденный со слов владельца в русле реки при работах по реконструкции моста Блохина. В коллекцию меч не попал, но был опубликован.

Головка навершия рукояти меча (тип II) (XI–XIII вв.) была найдена в начале 2000-х гг. в Двине у устья Витьбы и поступила в музей.

На Рубовских порогах был обнаружен меч типа Н с надписью ULBREFT на клинке и скандинавская фибула с медвежьими мордами (экспонируются в экспозиции «Древний Витебск»).

В 2024 – начале 2025 г. в музей поступил фрагмент кольчуги, со слов владельца, найденный в Западной Двине недалеко от устья Витьбы, а также втульчатый наконечник копья, предположительно XIV–XVI вв.

Топография находок из русла Двины может стать основой для дальнейших подводных археологических исследований, которые начались в Витебске летом 2024 г.

Сергей Торопов

Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого

Опыт консервации крупных объектов из мокрой археологической древесины из Троицкого XVII раскопа в Великом Новгороде

Ключевые слова: консервация, мокрая археологическая древесина (МАД), полиэтиленгликоли (ПЭГ).

Особенностью новгородского культурного слоя является огромный информационный потенциал, обусловленный прекрасной сохранностью большинства органических веществ. Полноценное использование этого потенциала предъявляет особые требования к методам полевых исследований и камеральной обработки материалов, в том числе, обеспечению сохранности коллекций находок, которые зачастую исчисляются тысячами единиц, и отбору разнообразных образцов для их дальнейшего изучения средствами естественных наук.

Важнейшая составляющая анаэробного культурного слоя – остатки разнообразных деревянных сооружений, которые пронизывают всю толщу напластований и представляют собой десятки кубометров МАД. Обычно, изучение сооружений вынужденно ограничивается полевой графической и фотофиксацией, субъективным описанием морфологических особенностей и отбором дендрохронологических образцов. Иногда сохраняются отдельные конструктивные или декоративные детали относительно небольшого размера. Дальнейший анализ сооружений полностью зависит от качества полевой документации.

Главная причина сложившейся ситуации – отсутствие ресурсов для консервации и хранения крупных сооружений. Однако, сохранение хотя бы некоторых из них, в сочетании с современными средствами полевой фиксации и экспонирования, позволяет получить полноценный источник для дальнейшего изучения и яркие музейные экспонаты.

Несмотря на внешне хорошую сохранность, древесина в переувлажненном анаэробном культурном слое теряет значительную часть органического вещества. Её форма поддерживается за счет насыщения ослабленной клеточной структуры водой. При неконтролируемом высыхании под воздействием внутренних напряжений происходит деформация и разрушение объектов. Процесс консервации МАД подразумевает укрепление её внутренней структуры и удаление излишков влаги. В настоящее время наиболее широко распространенный метод консервации основан на замещении воды внутри предмета ПЭГ с последующим удалением избыточной влаги вымораживанием (предпочтительно в вакууме) или медленной контролируемой сушкой. Пропитка осуществляется погружением памятника в раствор консолиданта или регулярным орошением его поверхности до максимального насыщения. Процесс продолжается несколько месяцев при постепенном повышении концентрации консолиданта.

В ходе исследований на Троицком XVII раскопе для сохранения было отобрано несколько объектов из хвойных пород, березы и дуба: усадебный настил (XII в.), сруб колодца (XII в.), основание жилого сруба (п. п. XI в.), судовые детали и элементы дворового замощения (X в.). Консервация производится водным раствором ПЭГ-1500 (от 10 до 30%). Относительно небольшие

элементы сооружений пропитываются погружением. Для крупных деталей используется метод «мокрым по мокрому» – регулярное орошение поверхности с помощью ранцевого распылителя. Процесс консервации усадебного настила к текущему моменту завершен. Он находится на стадии медленной сушки. Работа с остальными объектами продолжается. После завершения консервационно-реставрационных мероприятий предполагается экспонирование сооружений в специально спроектированном павильоне.

Данил Храбров

Новгородский Государственный университет имени Ярослава Мудрого

Опыт использования информационных систем и цифровых баз данных в дендрохронологии

Ключевые слова: дендрохронология, информационная система, база данных, историография, археология.

Широкое использование дендрохронологического метода датирования во второй половине XX в. привело к появлению большого количества лабораторий, разрозненно хранящих массивы данных о годовых кольцах. Их сохранение становилось все более сложной задачей, в связи с несоблюдением условий хранения или расформированием лабораторий. Также подобная ситуация затрудняет обмен данными, что наиболее остро ощущалось в условиях развивающегося интереса к межрегиональным исследованиям в дендрохронологии.

В докладе кратко рассматривается опыт и определяется перспективность использования информационных систем (ИС) и цифровых баз данных (БД) в дендрохронологии, позволяющих хранить, обменивать и обрабатывать материалы лабораторий различных регионов и направлений.

Было определено, что одним из первых масштабных проектов, нацеленных на решение данной проблемы, стала разработка БД, на основе международного банка данных древесных колец (ITRDB) во второй половине XX в. Однако, она была нацелена в основном на хранение данных, из-за чего в 2000-х гг. появилась необходимость формирования новых платформ для постоянного обмена материалами. Наиболее успешной из них стала ИС проекта по цифровому сотрудничеству в культурной дендрохронологии (DCCD) [1].

Для DCCD был разработан международный стандарт предоставления дендрохронологических данных (TRiDaS), а также программа для конвертации форматов различного ПО между собой [2–3]. Помимо этого, данная ИС включает в себя широкие возможности работы с метаданными и элементы географических ИС.

Помимо международных ИС и БД, также формировались локальные, в рамках одной страны (например, БД белорусского банка дендрохронологических данных и ИС дендроклиматического мониторинга РФ) или нескольких стран (например, БД проекта «Old Wood in a New Light»).

Приведенные примеры показывают необходимость и перспективность применения ИС и цифровых БД в дендрохронологии. Их внедрение позволит специалистам разных регионов и направлений быстро и удобно обмениваться материалами, что, в свою очередь, облегчит межрегиональные исследования. Также, это обеспечит дополнительную сохранность данных и позволит проводить перепроверки результатов датирования другими исследователями.

Литература

1. Brewer P. W., Murphy D., Jansma E. *TRiCYCLE: A universal conversion tool for digital tree-ring data* / P. W. Brewer, D. Murphy, E. Jansma // *Tree-Ring Research*. – 2011. – Vol. 67(2). – P. 136.
2. Jansma E., Brewer P. W., Zandhuis I. *TRiDaS 1.1: The tree-ring data standard* / E. Jansma, P. W. Brewer, I. Zandhuis // *Dendrochronologia* – 2010. – 28. – P. 99–130.
3. Jansma E., van Lanen R. J., Brewer P. W., Kramer R. *The DCCD: A digital data infrastructure for tree-ring research* / E. Jansma, R. J. van Lanen, P. W. Brewer, R. Kramer // *Dendrochronologia*. – 2012. – 30. – P. 249–251.

Консервация комплекса металлических изделий из раскопок поселения на р. Менке

Ключевые слова: Менка, консервация, стабилизация, реставрация.

Масштабные археологические исследования на комплексе поселений на р. Менка под руководством А. В. Войтеховича в 2022–2024 гг. дали богатый и разносторонний материал IX – XVII вв. Изделия из металла (железо, медные сплавы, свинец) занимают значимое место в этой коллекции.

Изделия из железа включают в себя предметы различных категорий: вооружение, снаряжение верхового коня, предметы бытового назначения. К находкам из медных сплавов относятся детали поясной гарнитуры, предметы костюма (застёжки) и ювелирные украшения (височные кольца, подвески, перстни). Предметы из свинца и его сплавов немногочисленны и включают в себя декоративные бляшки и единичные ювелирные украшения (перстни).

В силу химического состава почвы на памятнике (обработка сельскохозяйственными химикатами, высокая аэрация) находки из металлов подверглись процессам агрессивной электрохимической коррозии в погребённых условиях. В связи с этим остро встала проблема их сохранения и консервации.

С марта 2025 г. при Институте истории НАН Беларуси начал работу отдел научной консервации археологических артефактов. Ввиду постоянного повышения квалификации сотрудников стали возможными поставленные задачи сохранения археологических находок от постраскопочных разрушений.

Целью работы являлось сохранение предметов для их последующего изучения, введения в научный оборот и экспонирования. Для достижения цели был поставлен ряд задач, включающих в себя фотофиксацию предметов, их лабораторное изучение, очистку от почвенно-пылевых загрязнений, механическую расчистку, стабилизацию и последующую консервацию.

Данная работа актуальна ввиду создания будущего музея, посвящённого археологическому комплексу на р. Менка. Несомненной новизной является применение в Институте истории НАН Беларуси алгоритмов научной консервации, которые используются в крупных реставрационных лабораториях постсоветского пространства.

Обязательным условием научной консервации являются щадящие методы очистки предметов и применение только обратимых реставрационных материалов.

Для стабилизации железных изделий применялся метод обработки щелочным сульфитом с применением ультразвука. Данная методика зарекомендовала себя как наиболее эффективная и широко используется при реставрации предметов подобного рода.

Стабилизация предметов из медных сплавов группы сохранности А производилась при помощи многократного нагревания в дистиллированной воде.

Изделия из свинца и его сплавов очищались в зависимости от степени сохранности как вручную, так и с применением метода электрохимической очистки.

После стабилизации изделий из железа и медных сплавов проводился тест на наличие активной коррозии и процедура консервации и гидрофобизации.

Таким образом, за время реставрационных мероприятий полный цикл стабилизации и консервации прошли более 150 изделий из железа, 20 предметов из медных сплавов и 12 из свинца. На данный момент эти изделия стабильны и готовы для изучения и введения в научный оборот. Впоследствии они могут стать украшением музейных экспозиций.

Стеклянные браслеты Старой Руссы: обзор коллекции из раскопок 1966–2024 гг.

Ключевые слова: *стеклянные браслеты, Старая Русса, археология древнерусского города.*

В ходе многолетнего археологического изучения средневековой Русы – второго крупного города Новгородской земли в эпоху средневековья, обладающей мощным стратифицированным анаэробным культурным слоем, было не раз отмечено, что материальная культура Русы и Новгорода имеет большое сходство. В статье представлен обзор коллекции стеклянных браслетов из раскопок в Старой Руссе 1966–2024 гг. Анализ коллекции позволит детальнее взглянуть на особенности их бытования в малом городе Новгородской земли.

Суммарно коллекция насчитывает 1382 фр. стеклянных браслетов. В исследовательскую выборку был включён 1221 экземпляр (раскопы I–II, IV, VII–XV, XVI (Борисоглебский), Георгиевский-I и Пятницкий), которые происходят из стратифицированных слоёв, хронологическая датировка которых не вызывает сомнений.

Были построены и проанализированы полигоны распространения браслетов по пластам и ярусам. Установлено, что весь комплекс старорусских находок можно разделить на три периода: последняя четверть XII в. – 1240-е гг., конец 1240-х – конец 1250-х гг., 1260–1320-е гг.

В ходе анализа формы дрота, цветовой гаммы и декора удалось проследить, что в ранний период наиболее представлены т. наз «кручёные» браслеты, процентная доля которых в позднее время уменьшается. В период с конца 1240-х – конца 1250-х гг. и до 1320-е гг. увеличивается количество т. наз. «гладких» браслетов. Со временем сокращается и доля декорированных изделий (23,5 % в ранний период и 6,5 % в поздний период). Цветовая гамма со временем не претерпевает значительных изменений. Чаще всего встречаются браслеты из стекла коричневого (среднее значение - 29 %). Относительно цветовой гаммы наибольшие изменения происходят с браслетами из синего и фиолетового стекла (11 % и 7 % в ранний период, 4 % и 1 % в поздний период (см. табл. 1). Дальнейшее сравнение полученных выводов с материалами Новгорода, а также изучение локальных особенностей распространения на различных участках средневекового города может предоставить нам новые данные о специфике бытования стеклянных браслетов на территории Северо-Запада Руси.

Таблица 1. Морфология и цветовая гамма стеклянных браслетов

последняя четверть XII в. – 1240-е гг.									К-ВО
цвет	витой	гладкий	кручёный	не указан	неопределённый	плоско-выпуклый	продольно-ребристый	трёхгранный	
бирюзовый	-	4	3	-	2	-	-	-	9
голубой	-	-	3	-	-	-	-	-	3
жёлтый	-	3	1	-	-	-	-	-	4
зелёный	-	10	18	-	-	-	-	1	29
коричневый	-	11	21	-	-	1	2	1	36
не указан	-	1	3	1	-	-	-	-	5
неопределим	-	1	6	-	1	1	-	-	9
синий	-	3	8	-	1	2	-	1	15
фиолетовый	1	1	8	-	-	-	-	-	10
чёрный	-	6	10	-	-	-	-	-	16
	1	40	81	1	4	4	2	3	136

конец 1240-х – конец 1250-х гг.

цвет	витой	гладкий	кручёный	не указан	неопреде- лима	плоско- выпуклый	продольно- ребристый	трёхгранный	К-В0
бирюзовый	-	21	34	-	-	-	-	-	55
бледно- розовый	-	-	1	-	-	-	-	-	1
голубой	-	12	7	-	-	-	-	-	19
жёлтый	2	55	33	-	-	-	-	-	90
зелёный	1	84	64	-	-	-	-	1	150
коричневый	-	152	84	-	-	6	2	1	245
не указан	-	10	3	5	-	-	-	-	18
неопределим	-	30	21	1	1	1	1	-	55
синий	-	9	19	-	-	3	1	-	32
фиолетовый	-	13	22	-	-	1	-	-	36
черный	-	14	59	-	-	-	1	-	74
	3	400	347	6	1	11	5	2	775

1260–1320-е гг.

цвет	витой	гладкий	кручёный	не указан	неопреде- лима	плоско- выпуклый	продольно- ребристый	трёхгранный	К-В0
бирюзовый	-	19	11	1	-	-	-	-	31
голубой	-	1	2	-	-	-	-	-	3
жёлтый	1	15	5	-	-	-	-	-	21
зелёный	-	52	5	-	-	-	-	-	57
коричневый	-	58	26	-	-	1	2	-	87
не указан	-	3	-	-	-	-	-	-	3
неопределим	-	46	5	2	3	-	1	-	57
печёночно- красный	-	1	-	-	-	-	-	-	1
глухой									
синий	-	4	6	-	-	1	-	2	13
фиолетовый	-	3	1	-	-	-	-	-	4
черный	-	25	8	-	-	-	-	-	33
	1	227	69	3	3	2	3	2	310

Александр Шатило

Институт истории НАН Беларуси

Реставрация керамических изделий на базе Института истории НАН Беларуси

Ключевые слова: керамика, археология, реставрация.

Поскольку археологические находки, в основном, становятся частью фондов или экспозиционными объектами, появляется необходимость в их подготовке к хранению и экспонированию. Формирование нового отдела научной консервации археологических артефактов дало Институту истории возможность подходить к этому вопросу с большей квалификацией и опорой на международные стандарты.

Хранение в фондах или же в экспозиции требует в первую очередь соблюдения условий хранения: температурно-влажностный режим, отсутствие биологических факторов повреждений (плесени, грызунов, насекомых), минимизации химических и механических факторов повреждений антропогенного и естественного характера, а также, в случае сильных структурных изменений материала объекта, требуется стабилизация и консервация.

Как правило в консервации нуждается та керамика, которая была изготовлена из некачественного сырья, подверглась низкотемпературному обжигу, или же наоборот пострадала в пожаре, а также в процессе создания которой были допущены технологические ошибки. Необходимость в дополнительных мероприятиях по стабилизации материала возникает из-за долгого воздействия особенностей почвы: сухость и влажность среды, насыщенность почвы разного вида элементами и воздействия этих элементов на структуру и физико-химические свойства материала, а также присутствия в почве микроорганизмов. И консервация, и стабилизация помогают избежать дальнейшего разрушения предмета, разница лишь в том, что стабилизация – это попытка привести материал в изначальное устойчивое состояние, а консервация – это просто «запечатывание» состояния предмета и, с точки зрения этики, очень значительное вмешательство.

Подготовка археологических артефактов к экспонированию включает в себя разные этапы в зависимости от особенностей экспозиции, нужд, пожеланий специалистов, формирующих экспозицию, или же особенностей объекта, целесообразности вмешательства. При поступлении каждый объект и необходимость реставрационно-консервационных мероприятий рассматривается индивидуально исходя из этих факторов. Кроме стабилизации и консервации производится очистка и склейка, также при необходимости может применяться тонировка. Поскольку каждый случай является уникальным и рассматривается отдельно, не существует единой унифицированной схемы действий, но каждый этап, как и каждая реставрация, производится с упором на соблюдение норм реставрационной этики.

Отдельно хочется упомянуть удаление последствий предыдущих реставраций, которые каждый раз подвергают опасности предметы и ставят под вопрос целесообразность вмешательств, что поднимает вопрос о важности исключительно компетентного вмешательства в вопросы касающиеся хранения, реставрации или же консервации объектов.

Новый отдел научной консервации археологических артефактов позволил проводить на базе института не только мероприятия по консервации, стабилизации и реставрации, а также работать в направлении изучения и внедрения новых технологий консервации и реставрации, в том числе вести просветительскую деятельность. Деятельность отдела направлена на возможность соответствовать международным нормам не только этичности реставрации, но и технологичности.

Результатами работы стали не только постепенно обновляющиеся и улучшающие свой вид предметы в экспозиции института, но также связи, в том числе международные, и заинтересованность в этой сфере деятельности организаций и частных лиц.

Вадим Граф

Институт истории НАН Беларуси

Украшение изделий из кожи в XII – XIV вв. (по материалам археологических коллекций Полоцка и Витебска)

Ключевые слова: кожаные изделия, Полоцк, Витебск, декор.

В период феодальной раздробленности в белорусских городах проходил процесс сложения кожевенного ремесла. Политическая обособленность и отсутствие устойчивых экономических связей способствовали созданию условий, при которых в различных городах складывались собственные ремесленные традиции, в том числе и в украшении различных предметов [1, с. 265]. В археологических коллекциях Полоцка и Витебска находится большое количество вещей из

кожи: обувь, кошельки, чехлы и прочее. Объектом нашего исследования являются традиции украшения различных изделий из кожи XII – XIV вв. с территории Полоцка и Витебска.

Цель работы – изучить украшения на изделиях из кожи. Задачи исследования: составить типологию и провести сравнительный анализ с материалами из других городов Беларуси и сопредельных территорий.

Для проведения работы были использованы археологические коллекции Г.В. Штыхова, Л. В. Колединского, М. В. Климова.

В ходе анализа декора изделий было установлено, что изделия из кожи украшались вышитым орнаментом, прорезями, отверстиями, металлическими деталями, плетением из кожаных ремешков, тиснением и окрашиванием изделий.

При рассмотрении хронологии этих традиций было установлено, что наиболее древними способами декора были вышивка орнамента и тиснение. Они были сделаны на нескольких предметах XII в. Тем же периодом датируются некоторые вышитые геометрические орнаменты в Полоцке и растительные в Витебске. В XIII в. начинают использоваться растительные орнаменты, металлические детали, прорези и проколы [2, с. 88] [3, рис. 37] [4, с. 281]. В XIV в. эти способы украшения постепенно перестают употребляться.

Сравнительный анализ способов украшения изделий из кожи показал, что в Полоцке и Витебске уже в XIII в. существовали разные региональные традиции. Кроме того, похожие мотивы встречаются в обуви Новгорода, Пскова и городов польского Ополя.

Таким образом, было установлено, что традиции украшения изделий из кожи в XII – XIV вв. в Полоцке и Витебске хоть и были связаны между собой, но развивались по-разному. При этом кожевниками впитывались и творчески перерабатывались приёмы иных культурных традиций.

Литература

1. Курбатов, А. В. Особенности полоцкого кожевенного ремесла в древнерусский период / А. В. Курбатов // *Археологические вести* № 43 / Институт материальной культуры РАН. – Санкт-Петербург, 2024. – С. 259 – 266.
2. Штыхаў, Г. В. Шавецкое рамяство старажытнага Полацка / Г. В. Штыхаў // *Весці Акадэміі навук БССР: сер. грам. навук* / Выдавецтва АН БССР. – Мінск, 1962. – № 3. – С. 81–90.
3. Штыхов, Г. В. Древний Полоцк (IX–XIII вв.) / Г. В. Штыхов – Минск : Наука и техника, 1975. – 136 с.
4. Колединский, Л. В. Верхний замок Витебска (IX–XVIII вв.) / Л. В. Колединский. – Гродно, ЮрСаПринт, 2021. – 632 с.

ЗМЕСТ

ПРАГРАМА	4
<i>Вадим Лакиза</i> . Археология в Институте истории НАН Беларуси: 2024 год	19
<i>Андрей Войтехович, Вадим Лакиза, Алексей Авласович</i> . Комплексные исследования археологического комплекса на р. Менке в 2024 году: особенности, значение, перспективы.....	21
<i>Мария Медведева</i> . Материалы по изучению и сохранению памятников археологии и архитектуры Новогрудского уезда Минской губернии в собрании Императорской археологической комиссии	23
<i>Анастасия Костюкевич</i> . Археологические работы в Новогрудке в 2018–2025 гг.	24
<i>Валерый Пазднякоў</i> . Навагародская замкавая царква ў міжкультурных сувязях XIII–XIV стст.	25
<i>Аляксандр Башкоў</i> . Старажытны Камянец: гісторыя і перспектывы археалагічнага вывучэння	26
<i>Ольга Тарабардина, Михаил Петров, Елена Торопова, Андрей Гринев, Виктор Сингх, Наталия Фараджеева</i> . Раскоп Троицкий-XVII в Великом Новгороде: результаты исследований 2024 г... ..	27
<i>Віталь Піліповіч</i> . Сучасныя падыходы да арганізацыі археалагічных наглядаў (на прыкладзе Кобрынскага ўмацавання Брэсцкай крэпасці)	28
<i>Павел Кенько</i> . Исследования Гольшанского археологического комплекса в 2024 г.	29
<i>Алег Дзярновіч</i> . Пераглядзець гісторыю замка: Вынікі найноўшых архітэктурна-археалагічных даследаванняў у Крэўскім замку.....	30
<i>Мікалай Крывальцэвіч, Алег Ткачоў, Аляксандра Вайтовіч</i> . Какорыца-4 – помнік каменнага веку і эпохі бронзы ў Заходнім Палессі: некаторыя вынікі археалагічных раскопак 2024 года	31
<i>Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Вадзім Шадыра, Сяргей Ліневіч, Дар'я Федарук, Іван Русецкі</i> . Вынікі працы комплекснай археалагічнай экспедыцыі на помніку Клішына 3 (Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2024 г.....	32
<i>Аляксандр Гаршкоў</i> . Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2024 г.	33
<i>Олег Вороненко, Наталья Скакун, Вера Терехина</i> . Новые археологические раскопки стоянки каменного века Коромка 2 (2023–2024 гг.) и предварительные результаты трасологического анализа кремневого инвентаря	34
<i>Аляксандр Вашанаў, Алег Ткачоў, Марыя Ткачова</i> . Археалагічныя даследаванні на помніку Спорава 2 (Бярозаўскі раён, Брэсцкая вобласць) у 2024 г.	35
<i>Аляксандр Гаршкоў</i> . Вынікі даследаванняў помніка Старая Руда 2 (Гродзенскі раён) у 2024 г.	36
<i>Ігар Язэпенка</i> . Трэці сезон палявых даследаванняў на помніку каменнага веку Нябышына 1 у вярхоўі Бярэзіны.....	36
<i>Алег Ткачоў</i> . Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 2024 г.	37
<i>Мікалай Крывальцэвіч</i> . Археалагічныя даследаванні 2024 г. у Капаньскім мікрарэгіёне (Усходняе Палессе): працяг раскопак кургання могільніка ў Капані-18	38
<i>Максім Чарняўскі</i> . Археалагічныя мікрарэгіёны Бярэшча і Крывінскі тарфянік: вынікі даследаванняў 2024 г.....	39
<i>Алена Касюк</i> . Асноўныя вынікі археалагічных прац на паселішчах Масты (Зальвяны)-4 Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці і Стытычава-1 Пінскага раёна Брэсцкай вобласці.....	40
<i>Аляксандр Вашанаў, Максім Чарняўскі, Марыя Ткачова, Уладзімір Махнач</i> . Знаходкі фасілій Crinoidea у кантэксте матэрыялаў археалагічных помнікаў каменнага – жалезнага вякоў з тэрыторыі Беларусі	41
<i>Татьяна Бубенько</i> . Изучение поселений 1 тыс. н.э. в Витебском Подвинье в 2024 г.	42
<i>Вадим Лакиза, Вадим Кошман, Алексей Авласович</i> . Деятельность Института истории НАН Беларуси по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь	43

<i>Виктория Бегунова. Участники Смоленского археологического общества 1922 г.</i>	46
<i>Александра Вайтовіч. «Дрегова». Неапублікаваная праца І. А. Сербавы як крыніца па гісторыі беларускай археалогіі 1900–1912 гадоў</i>	47
<i>Алексей Авласович. Археологическое изучение курганных некрополей Могилёвской области в 2024 г.</i>	48
<i>Ігар Магалінскі, Аляксей Коц. Новыя археалагічныя даследаванні на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2024–2025 гг.</i>	49
<i>Паліна Курловіч, Алеся Зыль, Анастасія Нікітка, Глеб Панкевіч. Даследаванні археалагічнага комплексу Рэчкі (Вілейскі раён) у 2024 годзе</i>	49
<i>Аляксей Коц. Даследаванні паўночнай галерэі Полацкага Спаса-Праабражэнскага храма ў 2020, 2024 гг.</i>	50
<i>Марат Клімаў. Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2024 г.</i>	51
<i>Алена Касюк. Да гісторыі Каложскага плато ў Гродна па даных археалогіі</i>	52
<i>Алег Дзярновіч. Яшчэ адзін Ракавецкі скарб? Новыя знаходкі дзірхамаў у ваколіцах Крэва</i>	53
<i>Дзяніс Юрчак. Вынікі інвентарызацыі помнікаў археалогіі ў Віцебскім і Чашніцкім раёнах Віцебскай вобласці</i>	53
<i>Владислав Крумплевский. Первичное исследование крипты-каплицы рода Кочанов</i>	54
<i>Антон Астаповіч. Вынікі прац па раскрыццю аўтэнтчных канструкцый пры правядзенні рэстаўрацыі будынка сінагогі канца XVIII ст. у былым мястэчку Ізабелін Ваўкавыскага павета</i>	55
<i>Лариса Воротинская, Александр Дробушевский. Исследования Южно-Белорусской экспедиции на зарубинецком могильнике Горошков в 2024 г.</i>	56
<i>Ольга Древило. Предварительные результаты изучения городища-1 возле д. Лучин Рогачёвского района Гомельской области в 2023 г.</i>	57
<i>Ганна Ясковіч, Сяргей Ліневіч. Выратавальныя археалагічныя даследаванні падчас рэканструкцыі цэнтральнай часткі г. Валожын у 2024 г.</i>	58
<i>Сергей Линевиц, Олег Ткачев. Спасательные археологические исследования в г.п. Мир Кореличского района Гродненской области</i>	58
<i>Наталья Почобут. Археологические наблюдения 2024 г. в Гродно по ул. Дарвина</i>	59
<i>Леонид Колединский, Наталья Почобут, Вячеслав Родин. Работы в исторической зоне Новогрудка</i>	60
<i>Сергей Дернович. Археологические исследования (наблюдения) на территории восточной окраины исторического центра г. Минска в 2024 г.</i>	61
<i>Алег Аксютыч. Археалагічная разведка на гарадзішчы ў аг. Даўгінава Вілейскага раёна Мінскай вобласці за 2024 г.</i>	62
<i>Елена Байковская. Материалы археологических исследований на территории Национального парка «Припятский»</i>	63
<i>Святлана Велент-Шчэрбач. Археалагічныя даследаванні паселішча Берагавы III 2024/2025 гг. у зоне будаўнічых работ (Гродзенскае Панямонне)</i>	63
<i>Святлана Велент-Шчэрбач. Палявыя даследаванні 2024 г. майстэрні каменнага веку Выгода I (Мастоўскі раён Гродзенскай вобласці)</i>	64
<i>Наталья Дубицкая. Исследования в г. Пинске в 2024 г.</i>	65
<i>Владислав Крумплевский, Валентина Винникова. Антропологическое исследование погребений с Большого Городища на р. Менка</i>	66
<i>Аляксандр Кунаш, Валянціна Віннікава. Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2024 г.</i>	67

<i>Сергей Линевиц, Денис Атрохов. Спасательные археологические исследования в Воложинском районе Минской области и Кобринском районе Брестской области</i>	68
<i>Дарья Логвинова. Археологическое изучение городища в аг. Княжицы Могилёвского района в 2024 г.</i>	69
<i>Уладзіслава Лушчава. Даследаванне селішча жалезнага века Яскавічы-1 у 2024 г.....</i>	70
<i>Элона Ляшкевіч. 100 год вывучэння Банцараўскага гарадзішча: чарговы этап</i>	71
<i>Татьяна Неклюдова. Предварительные итоги спасательных археологических исследований в историческом центре г. Бреста в 2024 – 2025 гг.....</i>	72
<i>Марыя Ткачова, Аляксандр Вашанаў. Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Калінкавіцкім раёнах у 2023-2024 гг.</i>	73
<i>Надежда Шуткова, Игорь Терентьев. Находки изразцов с территории города Могилева по материалам археологических исследований 2022–2024 гг.</i>	74
<i>Павел Ятин. Результаты археологических разведок в Гомельском Поднепровье в 2024 г.</i>	74
<i>Максім Чарняўскі, Сяргей Ліневіч. Падводныя даследаванні паселішча паўночнабеларускай культуры Крывіна 3 ў 2024 г.</i>	75
<i>Вадим Кошман. Археологические работы сезона 2024 г. на месте переправы армии Наполеона через р. Березину в конце ноября 1812 г.</i>	76
<i>Иван Спиринов, Андрей Лихачёв. Подводные археологические исследования в г. Витебске – краткие итоги работ в 2024 г.</i>	77
<i>Сергей Линевиц. Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2024 г. Методический аспект</i>	78
<i>Наталья Шарковская. Случайные подводные находки из русла Западной Двины (от Рубы до Старого Села) археологического собрания ВОКМ и их новые поступления за 2024 год.....</i>	79
<i>Сергей Торопов. Опыт консервации крупных объектов из мокрой археологической древесины из Троицкого XVII раскопа в Великом Новгороде</i>	80
<i>Данил Храбров. Опыт использования информационных систем и цифровых баз данных в дендрохронологии</i>	81
<i>Анастасия Костюкевич. Консервация комплекса металлических изделий из раскопок поселения на Менке</i>	82
<i>Илья Болонин, Александр Соколов. Стекланные браслеты Старой Руссы: обзор коллекции из раскопок 1966–2024 гг.</i>	83
<i>Александр Шатило. Реставрация керамических изделий на базе Института истории НАН Беларуси</i>	84
<i>Вадим Граф. Украшение изделий из кожи в XII – XIV вв. (по материалам археологических коллекций Полоцка и Витебска)</i>	85

Канферэнцыя праводзіцца ў рамках выканання Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2021 – 2025 гг. «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» (навуковы кіраўнік А.А. Каваленя) падпраграмы «Гісторыя» (навуковы кіраўнік В.Л. Лакіза).

Фотаздымак на першай старонцы вокладкі: бронзавыя шыйная грыўна, падвескі-луніцы, ланцужок і шклянныя пацеркі. XI ст. Курган № 86, 4-ая кургання група, аг. Гальшаны (Ашмянскі раён, Гродзенская вобласць), археалагічныя даследаванні 2024 г. пад кіраўніцтвам П.М. Кенько

Удзельнікі суботніка на Менцы, красавік 2024 г.; Візіт на Менку мітрапаліта Веніяміна, красавік 2024 г.; Удзельнікі паловай канферэнцыі слухаюць даклад А.Вайцяховіча на месцы раскопа, май 2024 г.

*Элементы драўляных канструкцый з абарончых умацаванняў старажытнага горада на Менцы;
Візіт на Менку Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь Р.А. Галоўчанкі, кастрычнік 2024 г.; Удзельнікі
міжнароднай экспедыцыі на раннепалеалітычным помніку Агова-1 Іванаўскага раёна, красавік 2024 г.*